

ปรัชญาชาวนี

Philosophy of a farmer

ม.จ. ศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัฒน์

พิมพ์เป็นบรรณการ
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงสงวน วิจิตรกุล ๓๗.
ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส
๕ มิถุนายน ๒๕๐๖

ลึกลับ

นายประสิทธิ์ วินิจฉัยกุล เพื่อนรักและสนิทยิ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีใจ
เต็มไปดด้วยคุณธรรมอย่างสูง อันจัดได้ว่าเป็นบิณฑมิตร ซึ่งอาจฝากชีวิตไว้ได้
ทั้งในยามสุขและยามทุกข์และค่อนข้างมั่นคงรายทุกอย่างของข้าพเจ้า / ได้มาขอ
หนังสือเรื่อง "ปรัชญาชาวไร่ และ Philosophy of a Farmer" เอาไป
พิมพ์แจกในการพระราชทานเพลิงศพ ของ คุณหญิงสงวน วินิจฉัยกุล ผู้เป็น
ภริยา ผู้ซึ่งได้ถึงแล้วซึ่งธรรมอันประเสริฐทุกกุศลสัตว์จะมีได้

คุณหญิงสงวนเป็นผู้ที่มีใจโอบอ้อมอารี มีสัจมานัตตตาอย่างเลิศ
ประกอบไปด้วยข้อเท็จจริง คิดอยู่มิวายที่มุ่งแต่จะทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมโดย
มิหุคหุยนัน คุงคังพี ๆ ของท่านที่ได้เสียสละมาแล้วอย่างสูง ให้ชาติและบ้าน-
เมือง โดยปราศจากการมีทิฏฐิमानะ มีแต่จิตใจที่จะทำงานเพื่อประโยชน์ของ
งาน เพื่อให้กิจการงานนั้นๆ เจริญส่งงามนำคุณและมรรเขียบ โดยปราศจากการ
เห็นแก่ตัวหรือการทวงเอาความชอบ หรือโดยต้องการสิ่งใดตอบแทน สมดัง
ลักษณะของผู้ดีและสัตบุรุษทองคำสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนไว้

ก็เมื่อคุณหญิงสงวนได้ถึงแล้วในพระธรรมของพระพุทธเจ้าดังนี้ ก็
ไม่มีทสงสัยเลยแม้แต่เด็กน้อยว่า "ไม่ว่าเธอจะไปอยู่ที่ใด อย่างไร เธอจะต้อง
ไปประสบแต่สุดดีอย่างสูงสุดทุกประการโดยแน่นอน"

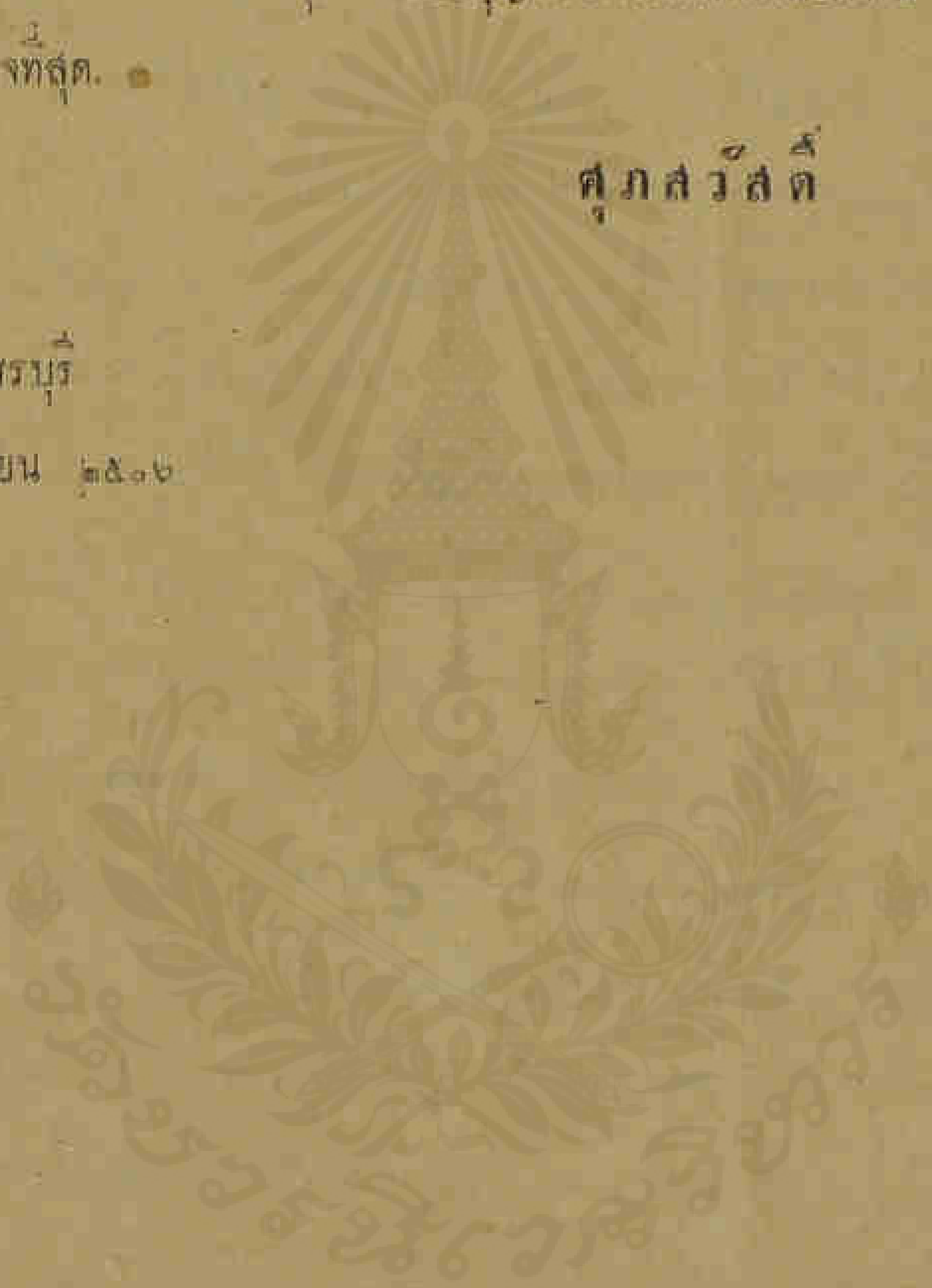
ด้วยประการฉะนี้ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกปลื้มใจและยินดีอย่างยิ่ง ที่จะได้นิ
โอกาสนี้เล็กน้อยนี้ ได้มีส่วนร่วมในการกุศลที่ นายประสิทธิ์ วินิจฉัยกุล
กำลังกระทำเพื่อเชษที่นารักที่สุด โดยอนุญาตให้พิมพ์หนังสือถึง ๒ เรื่องนี้ด้วย
ความเต็มใจที่สุด. ❁

ศุภสวัสดิ์

ส่วนเสมา

ธรรมา เพ็ชรบุรี

๓๕ เมษายน ๒๕๐๖

๖๘ อารมณ์

“การมีมิตรนั้น เป็นอะไร ๆ ทั้งหมดของความสำเร็จ”

นี่เป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า แต่พระอานนท์เถระ ผู้เป็นพุทธ-
อุปฐากประจำพระองค์ท่าน

ข้าพเจ้าเพิ่งมาได้ ชาบซึ้งในพระดำรัสนี้เมื่อวันทศรยาทริกของข้าพเจ้า
ต้องลาจากโลกนี้ไป ในเวลานั้นข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าสลดใจ เสียหาย สงสาร
จิตตกอยู่ในทุกขอย่างมหันต์ จนกระทั่งคิดอะไรทำอะไรไม่ถูก เคราะห์ดีที่ยังมี
เพื่อนและญาติเป็นผู้ช่วยจัดธุระให้ อะไร ๆ ทั้งหมดจึงได้สำเร็จลง และเมื่อ
งานในวันนั้นเพราะเพื่อนและญาติออกนันทองจึงสำเร็จได้ ข้าพเจ้าจึงขอถือโอกาส
แสดงความขอบคุณแก่บรรดาญาติและมิตรทั้งปวง ที่ได้มีส่วนช่วยให้การงาน
ได้สำเร็จลงด้วยดี ณ ทนตอย

ในงานพระราชทานเพลิงศพภริยาของข้าพเจ้าครั้งนั้น ข้าพเจ้าจึงใจ
เลื่อมใสเรื่อง “พุทธปรัชญาโดยใจความ” ของ ท่านพุทธทาส ภิกขุ และ
“ปรัชญาชาวไร่—Philosophy of a Farmer” ของ ม.จ. สุกสวัสดิ์
สวัสดิวัฒน์ ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงของข้าพเจ้าและภริยา มาจัดพิมพ์
ขึ้นเป็นบรรณานุกรมที่แกมมูทได้มาร่วมพระราชทานเพลิงศพข้าพเจ้า สำหรับ
หนังสือปรัชญาชาวไร่ทั้งภาษาไทยและอังกฤษนั้น ท่านทรงเล่าให้ฟังแต่เพียง
เป็นความคิดอยู่ แล้วเลื่อนจากความคิดของพระองค์ท่านมาเป็นโครงร่าง และ
จากโครงร่างมาเป็นตัวพิมพ์ดีด และจนกระทั่งมาเป็นเล่มหนังสือ ข้าพเจ้าจึงรู้
และเข้าใจและคิดใจอย่างแนบแน่นกับเรื่องนี้เสมอมา พระองค์ท่านนี้ใช้สำหัง

แต่จะทรงเขียนขึ้นมาได้เท่านั้น แต่ท่านยังทรงปฏิบัติได้ทั้งตและเดินอีกด้วย
จนกรมะเนเป็นโรคมกทไทรรับการยกย่องสรรเสริญทั้งในและนอกประเทศ ทัศน
เห็นตามธรรมดา เพียงนักไตร่ตรองว่าชายตีมีกำไรเป็นอัฐิพดี แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า
พระองค์ท่านมีกำไรยิ่งกว่านั้น คือช่วยทำให้คนงานจำนวนมากมายของพระองค์
ได้ทำงานกันอย่างหน้าชื่นใจบาน รักกิจการงานในหน้าที่ ไม่มีการทอดอ้อม
หน่าย แต่กลับกลายเป็นทำงานกันอย่างสนุกสนานและไม่เหนื่อย ข้าพเจ้า
หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะมีประโยชน์แก่ท่านผู้ได้รับไปตามสมควร

ส่วน "พุทธปรัชญาโดยใจความ" นั้น ประโยชน์มอຍมาก
มายเพียงใด ย่อมจะเห็นได้จาก "คำอนุโมทนา" ของท่านผู้พิมพ์ ซึ่งพิมพ์ไว้ใน
ตอนต้นนั้นแล้ว เป็นการสรุปความสำคัญของหนังสือเล่มนี้ ให้ท่านทราบถึง
หัวใจและจุดหมายของพุทธศาสนา หนังสือนี้แต่เดิมท่านผู้พิมพ์ได้ให้ชื่อ
ไว้ว่า "คำกู-ของกู" แต่ในคราวพระราชทานเพลิงศพภริยาของข้าพเจ้าครั้ง
ได้ปรารภกันถึงชื่อเรื่อง จึงได้มีหลักการกราบเรียนท่านไป และท่านก็ได้กรุณา
เปลี่ยนชื่อเรื่องให้ใหม่เป็น "พุทธปรัชญาโดยใจความ" ทั้งนี้เป็นพระคุณ
หาที่สุดมิได้

ออกุศลทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมาแล้ว และที่กำลังบำเพ็ญอยู่
ตลอดจนที่จะบำเพ็ญต่อไป จึงเป็นผลานิสงส์ให้ คุณสงวน วิจิตรัยกุล ภริยา
ของข้าพเจ้าผู้ล่วงลับไปแล้ว จึงประสบแต่ความสะอาด สว่าง และสงบ
ในภพอันควรแก่คติวิสัย เกอญ.

ประสิทธิ์ วิจิตรัยกุล

คุณหญิงสงวน วิจิตรกุล ก.จ.
ปฏิสนธิ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๐
จติ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖

๕๐๔
ตงศพขำเพญกุล ๗ บ้านคลองเตย

ประวัติย่อ

คุณหญิงสงวน วินิจฉัยกุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่ตำบลบางบ่อ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นบุตร
นายเล็ก-นางจู กมลนาวัน มีพี่น้องร่วมท้องกัน คือ :-

นางลาภ รอดทอง (ถึงแก่กรรมแล้ว)

พลเรือโท พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวัน) ถึงแก่กรรมแล้ว

นายแสง กมลนาวัน (ถึงแก่กรรมแล้ว)

ค.ญ. เหลี่ยม กมลนาวัน (ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์)

นางสมเรือน ภารสมุทร (ถึงแก่กรรมแล้ว)

พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวัน

นาวาโท สวน กมลนาวัน

คุณหญิงสงวน วินิจฉัยกุล (ถึงแก่กรรมแล้ว)

คุณหญิงสงวน วินิจฉัยกุล เมื่อยังเยาว์ได้เริ่มรับการศึกษาที่
โรงเรียนราชบุรีบริเวณท่ากลาง แล้วมาศึกษาต่อที่โรงเรียนสตรีจตุรพักตรพิมาน และ

โรงเรียนชั้นดาครุช ชนบุรี จบชั้นแล้วก็ไม่ได้ศึกษาต่อที่ใดอีก

พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ทำการสมรสกับ นายวิช ปานะนนท์ และมี
บุตรด้วยกัน ๕ คน คือ :-

นางนงนุช สุกวเสพย์

นายสนธิ์ ปานะนนท์

ร.ท. อนันต์ ปานะนนท์ ร.น.

นางนิขวรรณ ปานะนนท์

น.ส. นัลลิกา ปานะนนท์

พ.ศ. ๒๔๘๕

ได้รับพระราชทาน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

ดุษฎีเกตุจางอมเกล้าฯ

พ.ศ. ๒๔๘๗

หลังจากที่นายวินัย

ปานะนนท์

ได้ตั้งแก่กรรม

ไปแล้ว (พ.ศ. ๒๔๘๖) ได้ทำการสมรสอีกครั้งหนึ่งกับ นายประสิทธิ์ วินิจฉัยกุล
และมามีบุตรด้วยกัน ๓ คน คือ :-

ด.ม. สุรพันธ์ วินิจฉัยกุล

พ.ศ. ๒๕๐๖

ตั้งแก่กรรมเนื่องจากโรคความดันโลหิตสูง

รวม

อายุได้ ๕๖ ปี

คำไว้อาลัย

การจากไปของ สงวน ครองนี้ ได้เป็นที่เศร้าสลดและเสียตายสำหรับ
ลูกหลานครอบครัวและญาติมิตรเป็นอย่างยิ่ง เพราะอายุยังไม่มากนัก ยังควร
ได้ทำประโยชน์และให้ความอบอุ่นแก่ครอบครัวและลูกหลานอีกมาก ตามปกติ
เป็นผู้ที่รักครอบครัวและลูกหลานเป็นที่สุด มีใจโอบอ้อมอารี ไม่เคยทำอะไร
ให้ใครเดือดร้อน ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดจะได้รับความสะดวกสบายปราณีเสมอ จึงเป็น
ที่รักใคร่ของผู้ที่รู้จัก โดยทั่วกัน

ตามปกติ สงวน เป็นคนแข็งแรง ไม่ใคร่เจ็บป่วยและไม่เคยปรากฏ
ว่ามีโรคประจำตัว เมื่อ ๗-๘ ปีมานี้บังเอิญบ่นว่าปวดหัวบ่อยครั้ง นายแพทย์
ได้ตรวจจึงปรากฏว่าเป็นความดันโลหิตสูงและสูงมากเสียแล้ว แต่ทั้งนายแพทย์
และเจ้าตัวก็ได้พยายามรักษา โรคก็ได้ทรงตัวอยู่ได้นานพอใช้ มาเริ่มกำเริบ
เมื่อราว ๕ ปีมานี้ อาการได้ค่อยทรุดลงตามลำดับ ในที่สุดของเขารักษาตัวใน
โรงพยาบาลศิริราชเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ นี้ และก็ได้สิ้นใจด้วยความ
สุขสงบ เมื่อเช้าวรันท ๒๖ กุมภาพันธ์นั้นเอง

ในการมรณกรรมของ สงวน ครองนี้ ท่านที่เคารพนับถือและบรรดา
ญาติมิตรของทุกฝ่าย ได้กรุณามาเคารพและร่วมในการบำเพ็ญกุศลเป็น
อย่างดีตลอดมา เป็นการให้เกียรติและนำความปลื้มยินดีอย่างสุดซึ้งมาสู่เจ้าภาพ
ลูกหลาน และญาติที่ใกล้ชิดทุกคน หากว่า สงวน มีญาณวิถิตีใด ๆ ที่จะทราบ
ด้วยได้ ก็คงจะชื่นชมโสมนัสในความกรุณาครองนี้เช่นกัน

สงวน มาดีแล้วไปได้ ขออวงวิญญานของ สงวน จงไปสู่สุคติเถิด.

พลจ. วิเศษ (วิเศษ)

ปรัชญาชาวไร่

ในระหว่าง ๒ ปีนี้ ได้มีเพื่อนฝูงและญาติ ตลอดจนผู้ที่มีใจกรุณา มาอุดหนุนขอแดงแคนตาอู๊ป ได้เข้ามาเที่ยวชมสวนเสมาและได้กรุณาให้ความ ชมเชยสวนเสมา และประหลาดใจว่าทั้ง ๆ ที่ซาฟเจ้าก็มีได้มีปริญญาในทาง เกษตรกรรมหรือการทอผ้า แต่เขาทั้งหลายนั้นก็ได้เห็นน้ำและต้นพืชต่าง ๆ ตลอดจนแดงแคนตาอู๊ปจนอยู่ทั่วไป ในที่ซึ่งเคยแห้งแล้ง อันมีแต่ต้นเสมาขึ้น เต็มไปหมด จนเกิดเป็นปัญหาและเป็นที่น่าสนใจแก่เขาทั้งหลายจนว่า อะไร เป็นต้นเหตุที่ทำให้ ซาฟเจ้าสามารถจัดการ สร้าง สวนเสมาขึ้นมาได้จนเจริญถึง แก่น

ความมุ่งหมายของซาฟเจ้า ในวารเขียนหนังสือขึ้นก็ขอ เพชฌิม ช้างปัญหา ขอท่านผู้อ่านทั้งหลายจงอย่าได้นึกว่าซาฟเจ้าตั้งใจจะมาอวดภูมิ และสั่งสอนท่านเลย ขอท่านจงนึกเสียว่า คนอายุสูงคนหนึ่งเขามาเล่าประสพ การณ์ ในชีวิตที่เขาได้ผ่านมาแล้วให้ท่านฟังก็แล้วกัน เพราะประเพณีในเมือง ไทยของเรา นี้ ก็ยอมมีการสั่งสอนกันอยู่เสมอ ให้บุตรภรรยาทั้งหลาย แสดงความเคารพบนอบต่อผู้มั่งคั่งอายุสูง โดยถือว่าท่านเหล่านั้นได้เป็นผู้ผ่าน มรสุมชีวิตมาแล้วเป็นอันมาก และยังกังวลว่า ถ้าผู้มั่งคั่งอายุนั้น ๆ ได้มาพูดอะไร บ้าง ๆ เมื่อ ๆ ไปบ้าง ก็มักจะให้อภัยกันได้ เพราะความมั่งคั่งอายุย่อมจะทำให้

เขานั่นหลง ๆ ลืม ๆ หรือ บ๊อง ๆ ไปได้บ้าง นอกจากนั้น คนแก่นั่นก็อาจ
มีที่เด็ดก็ได้ ใครจะไปรู้!

ท่านผู้ที่เคยรู้จักข้าพเจ้ามาแต่ก่อนนั้นย่อมไม่เคยนึกเคยฝันเลยว่า คน
อย่างข้าพเจ้าหรือจะมาเป็นนักกสิกรรมแบบนี้ได้ เพราะไม่เคยปรากฏเลยว่า
ข้าพเจ้าได้เคยเพาะปลูกอะไรมาก่อนเลย การศึกษาเล่าเรียนที่ข้าพเจ้าได้รับมา
ก็เป็นแต่วิชาการทหาร เมื่ออยู่ในประเทศอังกฤษกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว ก็เคยแต่ปรากฏว่า ข้าพเจ้านั้นปลูกต้นไม้เอาโคนขนเอาปลายลง
ดิน แต่อายต้นไม้มันมักจะทลายทมนักกลับมาออกดอกได้ด้วยอาการ
อย่างน่าพิศวง เหตุใดเมื่อกลับมาอยู่ในเมืองไทยเข้า ข้าพเจ้าจึงกลายเป็น
นักกสิกรรมที่สร้างสวนเสมาขึ้นมาได้ เพื่อตอบปัญหาที่ ข้าพเจ้าชอบบอกว่า ความ
สำเร็จที่สวนเสมาเป็นสวนเสมาขึ้นมาได้ดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ หาใช่เพราะ
ข้าพเจ้ามี ไม้เวทมนต์ฤทธิไกรอันไซ้บชาญแต่อย่างใดไม่ จะมีอะไรอยู่บ้าง
ก็เป็นเพียงแต่ จิตหาญ ใจสนุก สุขในงาน เท่านั้น

ก็อะไรเล่าเป็นต้นเหตุให้จิตใจของข้าพเจ้ากล้าหาญนักสนุกขึ้นมา
ในขั้นต้นก็เพราะข้าพเจ้าอยากจะช่วยเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับภรรยาของข้าพเจ้า
ตั้งแต่เมื่อครั้งที่เราได้ไปอยู่ในประเทศอังกฤษ ภรรยาของข้าพเจ้าเขาเป็นคน
รักสวนรักต้นไม้ และได้คลุกคลีสนุกมากกับการปลูกต้นไม้ ปลูกผักอยู่เป็นนิจ
จนมีความชำนาญมาก ในครั้งนั้นอย่างดีที่สุด ข้าพเจ้าก็ได้แต่เป็นผู้แต่คอยกิน
ผักที่เขาปลูกขึ้นมาไว้เท่านั้น ต่อมาเมื่อเรากลับมาเมืองไทย และเรามาอยู่

ด้วยกนทส่วนเส้มาตงแคเมือครทเรามทคณอยุเพยงเกำไร ภรรยาเซากก็เริ่มทำ
 สวงปลุกต้นไมและตอกไมอกเชนเคย ข้าพเจำไมอะไรจะทำมากนัถ นอกจาด
 เขียนรูปเล่นแลวกก็เคนคเขาไป ในการคเขานี้ เขากก็สอนให้รู้ว่าการปลุกต้นไม
 นั้น มันตองการอะไรบ้าง เริ่มแต่การขุดหลุมใหญ่ ๆ ลึก ๆ ใสบ่ยกอกและ
 หยำแห่งใบไมแห่งลงในหลุม คลตจนการคดูแลรักษาให้ต้นไมนั้นงอกงามต่อ
 ไป ในการคดูแลรักษาน ลิงที่ล้าคญกคอกการหานำมาหล่อเลี้ยงต้นไมนั้น ท่าน
 ผู่อานทุกคณกรอยุดแลงวาทนทและอะอ่ำ-หอนั้น เป็นที่ ๆ กนตารนำเพยงโต
 ทุก ๆ เขียนเราสองคณตัวเมยก็เทยวเคนเล่น ซอกแซกไปตามป่าตามทุ่งโกธี่ ๆ
 บำน เขียนวันหนึ่งเรำไปพบแ่งน้ำแห่งหนึ่ง ซึ่งน้ำฝนไหลลงมา และมีชาว
 บ้านกำลึงตักน้ำอยู่ เราได้คูลตามชาวบ้านคณนั้นว่าน้ำนั้นจะคิตค้ำงอยู่ในแ่งน้ำนี้
 ได้นำนตักเท่าใด ชาวบ้านคณนั้นคอบว่าอีก ๓๐ วันก็แห่งหมด ค้ำคอบค้ำนี้
 ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปัญหาคณในใจของข้าพเจำว่า นมันจะไม่มีหนทาง
 อะไรอกคอกหรือที่จะทำให้น้ำคกค้ำงอยู่ในแ่งนี้ได้นำนกกว่า ๓๐ วันตงทงานน
 แลว คิงแต่วันนั้นมา กำลึงใจทอยากจะคอสู้เพือหานำมาเก็บไว้ให้ได้นำน
 และนำนกเกิดคณ คิงแต่นนมานอกจาดเวลาเคนเล่นเขียน ๆ คามชรรคคแลง
 ทุกเวลาทฝนตกข้าพเจำก็เทยวอยกคดูทางน้ำไหล และคองหาแ่งเก็บน้ำอัน
 ยิงเทยวไปถียงแลเห็นหนทางกระจางคณา ถ้าพยายามจริง ๆ แลว ก็อาจหา
 วัชการที่จะเก็บน้ำไว้ได้ ส่วนภรรยาของข้าพเจำเขากก็ได้นงนอนใจ ทุกเวลา
 ว่างก็เทยวเคนหาทางที่จะขุดบ่อเก็บน้ำ ค้อมมาเขียนวันหนึ่ง ภรรยาของข้าพเจำ

เขามาบอกว่า เขาคิดจะซื้อทราง ๆ บ้าน ซึ่งเป็นที่นาของชาวบ้านคนหนึ่ง
 สักครึ่งไร่เพื่อจะทำเป็นที่เก็บน้ำ โดยเหตุที่ข้าพเจ้าได้เที่ยวตรวจมามากแล้ว
 ในบริเวณป่าและทุ่งแถบนั้น และได้แลเห็นทางอยู่เลา ๆ แล้วว่าเราควรจะ
 เก็บน้ำอย่างไร ก็เลยบอกกับภรรยาว่าข้าพเจ้าเห็นด้วยทุกประการ แต่แทนที่
 จะซื้อทรางบ้านแต่เพียงครึ่งไร่เพื่อเก็บน้ำ เราควรตกลงซื้อเขา ๕๐ ไร่ เพื่อ
 สร้างทางน้ำไหลและนำน้ำมาสร้างสวนมะพร้าวในทรางใกล้บ้านของเรา จาก
 การตกลงใจในเย็นวันนั้นเอง สวนเส้มมากเกิดขึ้นและขยายตัวเรื่อยมา ข้าพเจ้า
 ก็เริ่มขุดรางวางท่อ กั้นห้วย และขุดสระเก็บน้ำ ทดน้ำ และระบายน้ำลงมา
 เป็นตอน ๆ จนน้ำไหลเข้ามาสู่พื้นที่ ๆ เราจะใช้สร้างสวนมะพร้าว ฝ่ายภรรยาของ
 ข้าพเจ้าก็อำนวยความสะดวกปลูกมะพร้าว ในทรางข้าพเจ้าได้เตรียมน้ำไว้เลี้ยงหล่อให้แล้ว
 ภายใน ๒ ปีแรกที่เราได้มาอยู่ที่นี่ เราก็ลงมะพร้าวได้ราวหกร้อยต้น และมี
 น้ำหล่อเลี้ยงเรียบร้อย ต่อจากนั้นมาความสนุกและความเพลิดเพลินในงานนี้
 ก็เกิดตามมา จนเราคิดถึงอะไรมิได้นอกจากสวนเส้มมา ตั้งแต่บัดนั้นมาสวนเส้มมา
 ก็ขยายตัวออกทีละเล็กละน้อย เมื่อเราเอาน้ำเข้ามาหล่อต้นไม้ได้แค่นี้ สวน
 ก็ขยายไปแค่นั้น ไม่ใช่อยู่ ๆ ก็ทำพร้อมเสร็จทั้งหมดดังที่เห็นทุกวันนี้ และ
 เมื่อกกรมชลประทานได้เริ่มอนุญาตให้เราใช้น้ำจากเขื่อนเพชรเจ้ามาช่วยไร้สวน
 เส้มมาได้ เมื่อเกือบ ๕ ปีมานี้ เพราะเขาได้มาตรวจเห็นว่า เรามีอ่างเก็บน้ำ
 และทางระบายน้ำเรียบร้อย โดยน้ำมิได้เสียไปโดยไม่เป็นประโยชน์ สวนเส้มมา
 ก็เริ่มขยายตัวเร็วขึ้น จากการขยายตัวมีละ ๘๐ ไร่บ้าง ๓๐๐ ไร่บ้าง จนใน

ที่สุดเมื่อเราได้ชุดสระเก็บน้ำ และทดน้ำกันห้วยแรงได้สำเร็จแล้ว เราก็ขยาย
ไร่ออกไปไต่เค็มเขตที่เรามีอยู่ตรงที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ความสำเร็จดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ นอกจากเป็นเพราะปริญญา
เมียบัณฑิตข้าพเจ้าได้รับมา ดังได้กล่าวมาแล้วอย่างย่อ ๆ ข้างต้นแล้วนั้น เหตุ
อันเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดอันยังให้เกิดความสำเร็จนี้ได้นั้น คือพระบรมคำสั่ง
สอนของพระพุทธเจ้า และการอบรมที่ได้รับมาจากมหาวิทยาลัยอันสำคัญที่สุด
ของเราแต่ครั้งโบราณ คือพระราชนัดกในพระบรมมหาราชวัง และการอบรม
ที่ได้รับจากวิชาทหาร

ข้าพเจ้าได้รับการอบรมสั่งสอนจากสำนักสมเด็จพระพนมมิตฺตวงให้
รู้จักใช้ความสังเกตและให้มีความอดทนทั้งทางกายและทางใจ ตลอดจนความรู้
เบื้องต้นว่า ในโลกนั้นความสุขและความสบายจะเกิดขึ้นได้ ก็แต่เมื่อเราได้
ทั้งความขยันหมั่นในการเป็นคัจฉาของเราว่าใหญ่ยิ่งที่สุดนี้เสีย โดยสละตัว
ทุกสิ่งทุกอย่าง ถวายต่อพระเจ้าอยู่หัวและเจ้านายผู้ทรงอุปถัมภ์ค้ำชูเรา โดยคิดตั้ง
ตั้งและความจงอุทิศในตัวของเราให้น้อยที่สุดที่จะเป็นได้ อะไรที่จะกระเทือน
นำพระทัยท่าน เราต้องสะกดเก็บเอาไว้ด้วยขันติอย่างสูง การประจบประแจง
นั้น อย่างดีก็เป็นแต่เพียงนโยบายที่เป็นดาบสองคมซึ่งจะหันมาทำลายตัวเรา
ได้อย่างง่ายที่สุด เพราะการประจบนั้นเป็นเล่ห์เป็นกลอันมิได้เกิดจากความมี
ใจจริง วันหนึ่งวันใดวชิการนั้นก็จะมูบมัวไปให้ผู้ที่เราประจบนั้นเห็น ถ้า
เมื่อท่านเห็นเมื่อใด ท่านก็ย่อมจะหมดความเชื่อถือในตัวเราแต่เดี๋ยวนั้น คง

จะทำอะไรพังทลาย โดยความจริงใจดีกว่า เมื่อกรรมของเรายังทำให้เราพ้นจาก
 ทิ้งขว้างไปไม่ได้ ก็สู้ออกทนรับเอาใจเสียดีกว่า เพราะถ้ารับไว้ได้ตั้งความ
 อุตทน มันก็ยอมจะผ่านพ้นไปเอง นี่เป็นความรู้ที่ใครเคยเรียนและสมรสมาตั้ง
 แต่ยังเด็ก ความรู้ที่ได้รับจากในวังหลวงนั้น ถ้าจะพูดสั้น ๆ ก็คือ "I serve"
 หรือความเสียสละตัวถวายท่านและเพื่อท่าน อันได้แก่การปฏิบัติตัวเป็นอนัตตา
 ตามหลักของพระพุทธศาสนาอันนั่นเอง.

นอกจากในวังมักได้รับการอบรมต่อไปในการเป็นทหารที่โรงเรียน
 นายร้อยทหารบก ซึ่งมุ่งหมายถึงการสร้างให้เกิดความอุตทนและความเสีย-
 สละต่อไปอีก และยังเมื่อได้เข้าเรียนวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยวูดิช ใน
 ประเทศอังกฤษสำเร็จแล้ว ก็ยังได้รับการอบรมทางจิตใจให้เข้าใจมากขึ้นไป
 อีกว่า ความเบียดเบียนของบุคคลนั้นหามีความสำคัญอะไรไม่ ความสุขความได้
 รับการสรรเสริญและการได้เป็นมูมหนามคานัน หาได้เกิดขึ้นมาได้จากการเบียด
 หรือความเก่งของบุคคลโดยเฉพาะตัวไม่ ผู้ใดจะโต้เถียงหรือการสรรเสริญ
 ก็แต่เมื่อเขาได้แสดงความสามารถโดยมีแต่จิตสาธารณะ อันมุ่งหวังแต่จะ
 ทำประโยชน์ให้แก่คณะหรือส่วนรวม โดยเฉพาะเท่านั้น แม้แต่การเล่นกีฬา
 ทุกประเภท ทุกคนก็ต้องเล่นเพื่อทีมของตนเท่านั้น ผู้ใดไปอวดหาญที่จะแสดง
 ความเก่งเฉพาะตัวของตัว โดยไม่เห็นแก่ทีมของเขา ก็หาได้รับการสรรเสริญไม่
 แทนที่จะได้รับการสรรเสริญ กลับถูกตำหนิและถูกลงโทษทางจิตใจอย่างแรง
 จนรู้สึกว่าจะตนนั้นไม่น่าอยู่เลย—ตายเสียดีกว่า นอกจากนั้นในการอบรมที่โรง-

เรียนนายร้อยคุณชัช ให้เห็นชัดเจนว่าหน้าที่ทุก ๆ คนได้รับให้ทำนั้นเป็นสิ่ง
สำคัญที่สุด ใครคิดก้าวร้าวอยากเป็น โน่นเป็นนี่ก่อนเวลาที่จะได้รับแต่งตั้ง
หรือเที่ยวอยากแย่งงานผู้อื่น หรือขัดแย้งขัดขวางผู้อื่นแล้ว เป็นต้องได้รับโทษ
อย่างหนักทางใจ ขนาดที่ไม่มีใครพูดด้วยหรือคบค้าสมาคมด้วยเลยคนเดียว หน้า
ที่อะไรถึงจะต่ำต้อยและเหน้อยยากเพียงใด ถ้าเขาได้ทำดีแล้วก็ได้รับการสรร
เสริญและยกย่องอย่างสูงและเป็นหนทางอันเดียวที่จะก้าวหน้าได้ ทุกคนต้อง
เรียนที่จะคอยเวลาของตนให้ได้ และทุกคนต้องเตรียมพร้อมที่จะรับใช้ผู้อื่นเพื่อ
ประโยชน์ของส่วนรวม โดยปราศจากการจองหองพองชนหรือถือยศถือภูมิ นอก
จากนั้นเขาจะต้องเป็นผู้กล้ารับผิดชอบ และสามารถบังคับใจให้เขากระทำทุกสิ่งที่ได้
รับคำสั่งมาให้ทำ โดยต้องพยายามข่มความกลัวลงเสียให้ได้ และเมื่อทำแล้ว
ต้องทำโดยจริงจังรวดเร็ว ไม่เหยาแหยะขอดแอด การอบรมบ่มนิสัยให้สละ
ความเย่อหยิ่งเห็นแก่ตัวลงให้ได้มากที่สุดจะทำให้ตนเอง จึงเป็นทกล่างกันใน
ประเทศอังกฤษว่า ผู้ที่เป็นทหารแท้แล้ว ถึงแก่ยกยอไม่วันตาย มัน ๆ
ไปบ้างบางครั้งบางคราว แต่พอสร้างเมานเข้าแล้ว ก็ถูกขนทำอะอะไรต่อ
มิอะไรได้แทบทุกอย่าง เพราะการฝึกหัดอบรมที่เขาได้รับมา ย่อมจะเกิดเป็น
อุปนิสัยของเขาไม่มากก็น้อย ปราบฏอยู่ในตัวของเขาอย่างเป็นอมตะไม่วัน
ตาย ถ้าวันใดเขาออกอยากขึ้นมาและประสงค์จะเริ่มทำกิจการใด ๆ ใหม่ ถ้า
เขาปล่อยให้อุปนิสัยและวิชาความรู้ที่เขาได้เรียนและปฏิบัติมา อันฝังอยู่ใน
ภวังคจิตของเขาได้ออกมาปฏิบัติงานนั้น โดยไม่รู้สึกรู้สีก่อแท้สัมพันธ์กับเขาเป็นทหาร
แท้แล้ว เขาก็มีหวังที่จะทำกิจการนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

คนทั่วไปโดยมากในสมัยนั้นมักจะพากันกล่าวว่ายูทเป็นทหารนั้น
 ทำอะไรไม่เป็น นอกจากยิงปืนและหัตถ์แถวให้ทหารเดินพร้อม ๆ กันเท่านั้น
 ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว การเรียนวิชาทหารก็คือการเรียนให้รู้จักการปฏิบัติกิจการ
 แขนงจะทุกอย่าง นับแต่การปกครองคนไปจนกระทั่งการก่อสร้าง การเลี้ยงดู
 ผู้คน การขนส่ง ตลอดจนไปจนการดูแลการป่วยไข้ รู้จักการเย็บขุดยาโดยปัจจุบัน
 รวมถึงการรักษาความสะอาด เก็บกวาด และการถ่ายเทสิ่งโสโครก เพราะ
 กองทัพทั้งกองทัพนั้นมันก็เหมือนกับเมืองใหญ่ ๆ เมืองหนึ่งนั่นเอง โดยเหตุนี้
 นายทหารจึงจำเป็นต้องเรียนวิชาเหล่านี้ไว้ม่าง พอที่จะทำการงานนั้น ๆ ไป
 ได้โดยไม่มีผิดพลาดร้ายแรงนักจนแก้ไขไม่ได้ ความรู้และการปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่าง
 อย่างละเอียด ๆ น้อย ๆ นี้ ย่อมทำให้เขาผู้เป็นทหารนั้นกล้าทำ และข้อสำคัญ
 ของการกระทำนั้นก็คือกระทำงานนั้นด้วยความจริงใจ เพราะการอบรมที่ได้
 รับมาจากถาวรเป็นทหารสอนไว้ว่า ถ้าตกลงใจว่าจะทำอะไรแล้วก็ต้องทำ
 กิจการนั้นอย่างจริงจัง จัง ๆ ไม่มีฉลวยเลใจคอยสังสัยโน่นระแวงนี่ ไม่ว่าจะ
 การเล่น หรือการงานจริงก็ต้องดำเนินการ กระทำด้วยความมีหลักจิตใจอย่าง
 ตั้งมั่นในการรบนั้นเวลาขอมไม่มีสำหรับจะลังเลใจหรือกลัวโน่นกลัวนี่ คิดอะไร
 ได้ก็ต้องทำไป นึกหรือถูกแกเอาทีหลัง และแก้ไปในเวลาปฏิบัติการณ์นั้น การ
 ไม่ปฏิบัติอะไรเลย และรี ๆ รอ ๆ อยู่ย่อมต้องตอชหลัง ดังสุภาษิตฝรั่งแปล
 เขามีว่า "Qui n'avance pas recule" เราทุกคนรู้อยู่ในสนามรบนั้น โอกาส
 ที่เบ็ดให้แก่เขานั้น เปรียบเหมือนนกบินซึ่งไม่มีวันจะเกาะ ช่งถ้าเขา

ไม่ยั้งมั่นในเวลาบินแล้วเขาก็จะอดยั้งมั่นเลย โดยเหตุนี้เวลาสำหรับสงสัย และลังเลใจย่อมไม่มี ความสงสัย ความลังเลใจนั้นคือศัตรูตัวสำคัญที่สุดของเขา เพราะมันทำให้เขาทิ้งโอกาส ซึ่งอาจทำให้เขาได้ชัยชนะได้นั้นเสีย โดยมัน ทำให้เขาลังเลใจไม่กล้าจะทำกรนั้น ๆ ถ้าใครมัวแต่กลัวไม่ยอมทำอะไร เมื่อโอกาสเบียดูให้แก่มัน เพราะความสงสัยไม่แน่ใจแล้ว เขาผู้นั้นก็ต้อง อยู่ล่าหลังทำกิจการใดสำเร็จไม่ได้ ดังนั้นในกิจการทหารใด ๆ ท่านจึงนับถือ ผู้กล้าทำทรมใจหวงดี ทหารทั้งหลายจึงได้รับการส่งสอนมาตามนัยนี้ แต่การ กล้าทำนทหารทุกคนย่อมได้รับการอบรมมาให้กล้าทำโดยมีสติยุดกุม ไม่ใช่โดยโดยอาการสังเดช

เพื่อที่จะให้มัสติกรมไว้ ไม่ให้ทำอะไรสังเดช มนิกัดของอาศัยหลัก ปรัชญาอย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับไว้คุมใจ โดยเหตุนี้นอกจากหลักปรัชญาที่ ข้าพเจ้าได้รับการอบรมส่งสอนมาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งขย้อ ๆ ว่า จะทำ อะไรพึงต้องทำด้วยความไม่เห็นแก่ตัว สิ่งกักระทำนั้นจึงจะเจริญ ข้าพเจ้า ก็ได้มาพบกับหลักของพระพุทธศาสนามา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงส่งสอนชี้แจงไว้ อย่างลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งกว่าปรัชญาใด ๆ ในโลกจะเทียบได้ หลักของพระ- พุทธศาสนามาชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า เหตุใดความไม่เห็นแก่ตัวจึงเป็นกุญแจแห่ง ความสำเร็จของการกระทำทั้งหลาย เมื่อมาพิจารณาและเรียนรู้เทียบกันระหว่าง พระพุทธศาสนามากับวิชาทั้งหลายที่ได้ส่งสอนอบรมมาแล้ว การได้เรียนรู้ตลอด จนการอบรมทั้งหลายที่ข้าพเจ้าได้รับมาจากสำนักต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้นเกือบ

จะไม่มีความหมาย อย่างดีที่สักก็เป็นแค่เพียงสิ่งทีใดก่อสร้างรากฐานขึ้นใน
จิตใจของข้าพเจ้าให้เกิดความอยากหรืออยากเห็น และสร้างความสำเร็จให้พอที่
จะรับความรู้จากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้โดยเข้าหน้อยเท่านั้น

ทุกวันนี้ พวกเราชาวไทยพากันประสงค์ที่จะสร้างความสำเร็จให้แก่
บ้านเมืองของเรา และต่างมีปัญหากันอยู่บ่อย ๆ ว่า ทำไมญี่ปุ่นซึ่งก็เริ่ม
ปฏิบัติตัวเองจากความเป็นอยู่สมัยโบราณมาเป็นความเป็นอยู่อย่างชาวตะวันตก
ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน จึงสามารถปฏิรูปตัวเองจากประเทศกสิกรรมมาเป็น
ประเทศอุตสาหกรรมได้อย่างรวดเร็ว และยิ่งกว่านั้นทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นได้ถูกระเบิด
ปรมาณู และแพ้สงครามอย่างจืดจางมาแล้ว ในคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ จน
เกือบจะเอาตัวไม่รอด แต่เขาก็กลับพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ ก่อร่างสร้างตัว
ขึ้นมาเป็นยักษ์แน่นหนาได้ใหม่ จนทำให้ประเทศของเขาเจริญรุ่งเรืองกว่า
ประเทศของเราในปัจจุบันนี้เป็นอย่างมาก อะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้เราล้าหลัง
อยู่ตงเดยวัน และเราจะคิดหาทางเอาแบบฉบับอย่างเขามา ใช้อย่างไม่ได้หรือ?

เพื่อตอบปัญหานี้ และถ้าเราจะพิจารณาดูให้ถี่ถ้วน เราจะเห็น
ได้ว่า ความสำเร็จของญี่ปุ่นนั้นอยู่ที่คนส่วนมากของเขาเชื่อถือเลื่อมใสและ
ปฏิบัติตามพระธรรมของพระพุทธเจ้านั่นเอง และอุปสรรคที่สำคัญของเราที่ทำให้
ให้เราไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรนั้นอยู่ที่เราเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามพระธรรมของพระ-
พุทธเจ้าโดยถ่องแท้ทุกวันนี้ ทุกวันนี้พวกเราเป็นอันมากไม่พยายามเข้าใจเนื้อแท้
ของพระธรรมของพระพุทธเจ้า และเมื่อไม่เข้าใจก็เลยมิได้ปฏิบัติอย่างจริงจัง

แท้ ๆ เลย พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นหาได้อยู่ที่การแฉกแฉกรุด เชื้อถือ
 เวทมนตร์ของขลัง หรือการไปหว่านเสน่ห์ หรือการปั้นพิมพ์ฟ้าเสกขลังให้เป็น
 ข้าวลู่ก ตลอดงานการนั่งอธิษฐานสมาธิ จนเห็นสวรรค์เห็นพรหมไม่ ถึงเหล่านี้
 พระพุทธเจ้าท่านทรงจัดเข้าไว้ในจำพวกที่ท่านทรงเรียกว่าลิลิพพคปรามาท ซึ่ง
 เป็นอุปสรรคอย่างร้ายแรงต่อการสำเร็จทั้งหลาย ถึงกับทรงบัญญัติไว้ในพระ-
 วินัยว่า พระสงฆ์รูปใดที่เชื่อถือและประพฤติคนอวดอ้างว่าตนมีอิทธิฤทธิ์เช่นนั้น
 เช่นนี้ ในท่านองตั้งกล่าวแล้วได้ชื่อว่าเบียดเบียนธรรม มีโทษถึงกับเป็น
 ปาราชิกความละเอียดที่จะเรียนรู้พระธรรมอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้า แต่กลับ
 ไปเชื่อผีสังเทวดาตลอดจนของขลังเวทมนตร์นี้แหละที่เป็นเหตุให้เราเกิดมีโม-
 หาคติบีบคั้นได้เห็นหนทางอันชอบของพระธรรม และทางที่จะทำให้เราปฏิบัติ
 กิจการต่าง ๆ เป็นผลสำเร็จ เนื่องด้วยการเชื่อเช่นนั้นจะทำให้เราไม่รู้สึกทพิง
 ตนเอง แต่คอยอยู่ที่พึ่งแต่ผู้อื่น โดยการอ่อนวอนขอแต่ให้ผู้อื่นเขาช่วยด้วย
 การประจบประแจงเลียแข้งเลียขาเขาบ้าง โดยบนบานคำลกล่าวขอให้เทพยดา
 ผีสังช่วย ให้ดีหรือให้ถูกหรือบ้าง โดยไม่คิดถึงเสียดสีระน่าพถนาแรงอะไรเลย
 นอกจากการขอให้เขาช่วย อันล้วนแต่เป็นการแสดงถึงการเห็นแก่ตัว การเกียจ
 คร้านการงานตลอดจนการปราศจากกระดูกสันหลัง นอกจากหนทาง ๆ ที่เรายังเป็น
 ประเทศกสิกรรมซึ่งยังล่าหลังในวิชาการกสิกรรม เราก็พากันตั้งไปว่าถ้าเราไต่เตน
 ทาง ตัดหัวเสียโดยการแก้ไขให้เรากลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมไปโดยเร็วได้
 แล้ว ความร่ำรวยในทางวัตถุก็จะเกิดขึ้นแก่เราโดยรวดเร็ว และเมื่อความเจริญใน-

ทางวัตถุ ได้เกิดขึ้นมาอยู่ในระดับสูงแล้ว ความสุขและความร่ำรวยก็จะบังเกิดขึ้นแก่เราทั่วไปโดยเร็วด้วยแค่เป็นทนายสังสัยว่า เมื่อใดก็ตามที่การอุตสาหกรรมชนิดอย่างแพร่หลายในประเทศเราแล้ว จะมีพวกเรารู้สึกคนที่จะเข้าไปเป็นพนักงานในโรงงานนั้น ๆ อย่างจริงๆ จัง ๆ โดยมากก็คงหวังจะเป็นแต่่นายงาน หรือเสมียนของโรงงานหรือไม่ก็จะเป็นนายช่างกล เดินเครื่องจักร หรืออะไรแบบนี้ ส่วนพวกพนักงานแท้ ๆ ที่เรียกว่ากรรมกรนั้น เห็นจะมีผู้อยากเป็นไม่สู้มากนัก อย่างดีในขั้นต้นก็จะมีคนสมัครเป็นกรรมกรมากมาย ค่อนานเข้าเมื่อเขาต่างรู้สึกของการเป็นกรรมกรของโรงงานอุตสาหกรรมเข้าจริงๆ แล้ว เขาก็อาจพากันเบ็ดหนึเข้าทุ่งกลับนา กลับสวนหมด จนโรงงานเกือบจะต้องล้มไปก็ได้ เพราะอาชีพกสิกรกับกรรมกรนั้นมีสุขต่างกันมาก กสิกรนั้นอาจเห็นขยช่วงครึ่งช่วงครางแต่มีเสรีภาพ ในชีวิตอย่างสูง จะหาว่าเวลาว่างไปยิงนกตกปลาหรือการเล่นเพ็ดลิตเพ็ดลิตอะไรบ้างก็ไม่สู้ยากนักเพราะตัวเป็นอิสระ และเป็นนายตนเอง ส่วนพวกกรรมกรเหล่านั้นเขาห้ามเสรีภาพขนาดนี้ไม่ เวลาไม่เป็นของเขา ชีวิตของเขาต้องขึ้นอยู่กับนาฬิกาและการส่งคนส่งเคราะห์ เขาไม่มีสิทธิที่จะไปเที่ยวเพ็ดลิตเพ็ดลิตได้ช่วงครึ่งช่วงคราง ในเวลาตื่นฟ้าอากาศอำนวยอย่างชาวกสิกรไม่ ความปราศจากเสรีภาพซึ่งเต็มไปด้วยความหวังที่จะร่ำรวยได้เร็ว ความปราศจากเสรีภาพทั้งทางกายและทางจิตใจซึ่งได้รับเงินเดือนสูงกว่าชาวกสิกรนิดหน่อยกับสิทธิเสรีภาพอันมีเวลาเป็นของตนเองได้รายได้ไม่น้อยหน้า ทงสองอย่างนี้สิ่งใดจะดีกว่ากัน ข้าพเจ้าได้เคยดูละครเรื่องหนึ่งที่ประเทศอังกฤษชื่อว่า "The

Moon in the Yellow River” ซึ่งแปลว่า “พระจันทร์ในแม่น้ำเหลือง”

ละครเรื่องนี้เขาแสดงว่านักกสิกรของประเทศแอฟริกา (Eire) ซึ่งตนรณอยากจะมี
 การอุตสาหกรรมจนถึงเกือบจะก่อการกบฏ เพื่อให้ได้มีโรงงานอุตสาหกรรม
 สมดังใจหมาย แต่เมื่อได้มีโรงงานอุตสาหกรรมให้พวกเขาได้เข้าไปทำงาน
 สมดังหวังแล้ว เขาก็หลายกลับหมดความสุข แต่ก่อนเมื่อยังเป็นกสิกรอยู่
 ก็เคยสนุกครึกครื้น มีใจเมตตากรุณาซึ่งกันและกัน แต่พอเขาได้พบกับการ
 เป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมเข้าได้เพียงปีเดียว ใจคออันร่าเริงก็กลับ
 เหมาหงอยกลายเป็นคนโกรธง่ายฉิวง่าย แทนที่จะหัวเราะสนุกสนานกันกลับ
 หน้านองครวชมนวดเข้าหากัน ต่างคนต่างขาดเมตตาจิตซึ่งกันและกัน อันล้วนแต่
 เป็นการผันเหลวตึงแลเห็นเงาพระจันทร์อันสวยงามสดอยู่ในแม่น้ำนิ่ง แต่พอกระ-
 โดกลงไปจะหยิบพระจันทร์ขึ้นมาชม เขากลับไม่ได้อะไรเลยนอกจากเมือกน้ำ
 แปล่า ๆ เท่านั้น อันชี้ให้เห็นว่า เมื่อได้รับความเจริญทางวัตถุแล้ว ก็หาได้
 ทำให้เกิดสุขไม่ เพราะความเจริญในทางวัตถุนั้นหาใช่เป็นต้นเหตุของความสุข
 ไม่ ความสุขนั้นเป็นแต่เพียงผลพลอยได้ของการทำงานที่ผู้กระทำได้กระทำดี
 แล้วด้วยความรักใคร่การงานนั้นยิ่งกว่าตัวของเขา โดยเหตุนี้คำพูดที่ว่า
 “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” จึงไม่สู้จะถูกต้องนัก เพราะมันชี้ว่า
 เราต้องทำงานจึงจะได้เงิน ซึ่งชวนให้เข้าใจไปว่าเราต้องทำงานเพื่อเงิน หาใช่
 เพื่อความเจริญของงานนั้นไม่ การทำงานเพื่อเงินนั้นทำให้ความโลภและหลง
 เกิดขึ้นได้ง่าย อันชวนจะให้พวกเราคิดแต่ทางได้ไม่คิดทางเสีย และถ้าได้ยิ่งง่าย

เท่าใดก็ยิ่งดี ถึงแม้จะหากินเอาทรัพย์สินของคนอื่น โดยการผิดศีลธรรม แต่ไม่ผิดกฎหมายก็นับว่าใช้ได้ นโยบายการหาเงินเช่นนี้ย่อมเป็นนโยบายของการเชิงลึก การคิดสั้น โดยมีได้หวังที่จะให้การทำงานนั้นเป็นหลักฐานเจริญรุ่งเรือง เกือบได้เท่าไรก็กินเสียก่อน อันยอมจะนำความยิ่งใหญ่มาให้มิได้ ในที่สุดเขาก็เป็นคนหน้าเลือดปราศจากเมตตากรุณา ซึ่งจะอยู่คงทนในฐานที่เขาคরণในงานนั้นมิได้ โดยเหตุนี้คำพูดว่า "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" นั้นจึงไม่สู้จะเหมาะสมนัก ถ้าจะให้ถูกกับความหมายที่พึงประสงค์ อันตรงกับหลักของพระธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว เราควรจะพูดว่า :—

๑. "รักงานยิ่งกว่าตัว หมดกลัวอดตาย
งานเจริญตัวสบาย เงินทองมากมายไหลตามมา"

หรือ

๒. "งานสนุกเกิดสุขสบาย เงินทองเหลือหลาย
เป็นผลพลอยได้ตามมา"

หรือ

๓. "รักงานยิ่งกว่าเงิน เหมือนอยู่บนเนินเงินทอง
งานเจริญเงินไหลนอง เป็นผลสนองตามมา"

ทุกวันนี้ไม่ว่าเราจะหันไปทางไหนก็ได้ยินอยู่แต่การวางโครงการ เศรษฐกิจ ก่อสร้างอุตสาหกรรม และการชักชวนให้พวกเราชาวไทยตั้งร้าน

และกิจการธุรกิจ เพื่อแบ่งการค้าขายจากมือคนต่างชาติให้มาอยู่ในมือคนไทย
 แต่ยังไม่ปรากฏเลยว่ามีผู้ใดที่จะคิดยกอันดับจิตใจให้สูงขึ้น จนเราทั้งหลาย
 เข้าใจต้นเหตุของความไม่สำเร็จในการงาน และความไม่เจริญในทางวัตถุของ
 เราทั้งหลายเหล่านี้ การที่เราจะแก้ปัญหาค่าความล่าช้าของเราทั้งหลายด้วย
 เฉพาะแต่การวางโครงการแก้ไขเศรษฐกิจ โดยไม่เห็ดยวแลถึงการคิดแก้ไข
 จิตใจและการเพิ่มความเข้าใจปรัชญาของความสำเร็จในการครองชีพนั้น ย่อม
 ไม่มีหวังที่จะยังความสำเร็จให้เกิดขึ้นแก่โครงการเศรษฐกิจอันงดงามเหล่านั้น
 ไปได้เลย เพราะว่าถ้าตราบใดก็ตามเห็นแก่ตัวและเห็นแก่เงินยังคงเป็นเจ้าเรือน
 อยู่แล้ว ความสำเร็จในทางเศรษฐกิจ อันเป็นการงานนั้นจะมีไม่ได้เป็นอันขาด
 ถึงแม้เราจะมีเครื่องมือเครื่องจักรตลอดจนโรงงานใหญ่โตวิเศษสักปานใดในทาง
 วัตถุ ถ้าการเห็นแก่ตัวและการเห็นแก่เงินของผู้ปฏิบัติทั้งหลายยังมีอยู่แล้ว
 ความเจริญและความสำเร็จในกิจการนั้น ๆ จะมีไม่ได้ ดังผู้ที่พูดว่าเขาทำงาน
 เพื่อหาเลี้ยงชีพเป็นต้น ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่า เขาทำงานเพื่อประโยชน์ตัว
 ของเขา หาใช่เพื่อประโยชน์ของงานที่เขาทำนั้นไม่ การทำงานด้วยจิตใจเช่นนี้
 ก็ตองนับว่าอยู่ในระดับต่ำมากของการเป็นมนุษย์ เพราะคิดถึงแต่จะกินเท่านั้น
 การทำงานโดยหวังแต่จะหากินไปเพียงวันหนึ่ง ๆ หรือที่เรียกว่าหาเช้ากินค่ำ
 เช่นนี้ ย่อมจะไม่ปฏิบัติงานนั้นด้วยความประณีต และด้วยความรักงานนั้น
 ดังนั้นความพิถีพิถันที่ควรจะมีในงานนั้น ๆ ก็ย่อมจะไม่มี และงานก็ย่อมจะไม่เจริญ
 และเมื่องานนั้นไม่เจริญตนก็ย่อมจะไม่เจริญด้วย เพราะย่อมไม่มีผู้ใดที่อยากจะ

จ้างหรือเพิ่มเงินค่าจ้างให้แก่เขาผู้ที่ทำงานนั้นให้เจริญขึ้นไม่ได้ จึงจัดได้ว่า
 ถ้าผู้ใดทำงานโดยไม่รักงานของเขาแล้ว ความเจริญก็ย่อมไม่บังเกิดแก่เขา
 นอกจากนั้นคนที่ไม่รักการงาน แต่ทำไปสักแต่จะทำไปวันหนึ่งๆ เพื่อหาซากกรอก
 หม้อนั้น ย่อมจะเห็นตื้นเขินน้อยกว่าผู้ที่ทำงานด้วยความรักงานนั้น เพราะ
 เหตุว่าผู้ที่รักงานย่อมพิจารณางานของตนด้วยความสนุกเพลิดเพลิน โดย
 ไม่นึกถึงตนเป็นที่ตั้ง เมื่อใจมุ่งอยู่เช่นนั้น งานก็ย่อมเจริญขึ้น และความ
 เห็นตื้นเขินก็ไม่มี เพราะทุก ๆ วินาทีที่เขาทำงานนั้นเขาสนุก เมื่อเขาสนุก
 ความเห็นตื้นเขินก็ย่อมจะน้อย ตั้งเช่นคนที่ทำงานที่เรียกว่างานอดิเรก เขา
 ย่อมจะสนุกและไม่เห็นอ้อยเลย ทั้ง ๆ ที่เขาได้ทำงานที่สำนักงานของเขาแล้ว
 ตลอดวัน งานอดิเรกที่เขาทำนั้น เขามีได้หวังที่จะได้เงินได้ทองจากมัน เขาทำ
 เพราะเขารักงานนั้น ด้วยประการฉะนี้แหละ ถ้าผู้ใดสามารถทำกิจการที่เขา
 ได้รับมอบหมายนั้นด้วยความรักใคร่สนุกสนาน ไม่ว่าจะงานนั้นจะเป็นงานที่เห็นอ้อย
 ยากหรือคำต้อยไม่ออกหน้าออกตาอย่างไรก็ตาม ดังเขาทำงานอดิเรกของเขา
 แล้ว เขาจะต้องเป็นผู้เจริญอย่างยิ่งในภายหน้าโดยแน่นอน เพราะกำลัง
 ธรรมชาติทั้งหลายย่อมช่วยสนับสนุนเขา ซึ่งซึ่งว่าการทำงานนั้นเราจะต้องพึง
 กระทำ ไม่ใช่เพื่อเงินหรือเพื่อกระเป๋าทรงหรือเพื่อตัว แต่เราจะต้องกระทำเพื่อ
 ประโยชน์ของงานนั้น เพื่อให้งานนั้นงดงามและสำเร็จเจริญดี เพื่อยังผลใน
 ที่สุดให้ไปเกิดเป็นความงดงามบนปรากฏในโลก อันจะได้ยังประโยชน์ให้เกิดชน
 กับคนทั่วไป ถ้าคราวใดเรายังคงทำงานโดยปราศจากจิตใจ และพร้อมด้วย

ความหมายดังกล่าวมาแล้วนั้น คือไม่ทำงาน เพื่อประโยชน์และความเจริญของงานนั้นแล้ว เราย่อมจะก้าวหน้าไปเท่าเทียมกับญี่ปุ่นไม่ได้เป็นอันขาด นี่แหละคืออุปสรรคข้อสำคัญที่สุดที่ทำให้เราอยู่ล้าหลังไม่ทันญี่ปุ่น

เราต้องพิจารณาและอย่าลืมว่า การที่ญี่ปุ่นเขาก้าวหน้าได้อย่างงามนี้ เป็นเพราะเขาไม่ทิ้งหลักพระธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิบัติกิจการของเขา ไม่ว่าจะทำอะไร จะเป็นการพันดาบ ยิงศร จัดดอกไม้ การเขียนรูป และการก่อสร้าง ตลอดจนการมอวยปลา และการสร้างเรือเดินสมุทรขนาดแสนตัน เขายึดมั่นและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือต้องทำงานเพื่อประโยชน์และความเจริญของงานนั้น โดยไม่เห็นแก่ตัว โดยไม่กลัวอดตายหรือต้องการการสรรเสริญ หรือคิดชิงฉวยประโยชน์ โดยตั้งคำภาษิตที่ว่า "คนดีไม่เบ่ง คนเก่งไม่โม้ คนโตไม่อวด" เขาคิดอยู่แต่จะทำงานให้อยู่ในมือนั้น ให้เจริญงดงาม ถึงแม้จะเสียชีวิตไปเพื่อประโยชน์ของงานนั้นก็ยอม ดังที่เราโดยนมาแล้ววานกบฏญี่ปุ่นนั้นสุขอมตาบโดยขับเครื่องบินเข้าชนเรือรบชาติกโหระเบต การกระทำนี้ไม่ชั่วแต่เพราะความรักชาติ แต่ด้วยจิตใจที่เขาตั้งใจทำงานเพื่อความสำเร็จของงานของเขา ดังกล่าวแล้วด้วย การทำงานโดยมีจิตใจทำเพื่องานเช่นนั้นก็เป็นการยอมรับนับถือกันอยู่ทั่วโลก ดังจะเห็นได้ว่า เวลาคนในยุโรปเขาพูดกันว่าความเจริญคือวิไลซ์คืออะไรแล้ว เขาต้องพูดว่าความเจริญนี้หาได้หมายถึงความเจริญในทางวัตถุ เช่นการมีรถยนต์ รถไฟ และ เครื่องจักรต่าง ๆ ตลอดจนระเบตปริมาณไม่

ความเจริญนี้หมายถึงความเจริญคือวิไลซ์ในทางจิตใจอันทำให้คนพ้นจากความ
 เห็นแก่ตัวเป็นใหญ่ เพราะถ้าความเจริญในทางจิตใจไม่มีพอแล้ว ความเจริญ
 ในทางวัตถุจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ตราบใดที่คนยังไม่เห็นแก่งานยิ่งกว่าตัว เขาก็คิด
 ก่อสร้างอะไรขึ้นใหม่มีได้ดังที่ใดปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ของมนุษย์นั้น ดัง
 นั้นกษัตริย์จึงกล่าวว่ การที่จะดูว่าประเทศใดเมืองใดมีความเจริญคือวิไลซ์แก่
 ไตนั้น เราจะต้องวัดด้วยปริมาณของจิตสาธารณะ (Public Spirit) และการ
 มีความรู้สึกรับผิดชอบส่วนรวม (Civic Responsibility) ของพลเมืองของ
 ประเทศนั้นว่ามากน้อยเท่าใด - ถ้าพลเมืองประเทศใดมีความรู้สึกรับผิดชอบ
 สำหรับส่วนรวม และมีจิตสาธารณะมาก ประเทศนั้นก็ย่อมจะต้องเจริญมาก
 และเพราะเมื่อพลเมืองของเขามีความเห็นแก่ตัวน้อยเช่นนี้แล้ว มันก็ย่อมจะ
 เป็นธรรมดาที่จะต้องมีมุมมองความคิดก่อสร้างเครื่องจักรและวัตถุต่าง ๆ อันจะนำ
 ประโยชน์มาสู่ส่วนรวมเป็นจำนวนมาก เพราะการที่ผู้ใดจะสามารถคิดค้นหา
 อะไรใหม่ขึ้นมาได้นั้น ก็อาศัยความไม่เห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง ดังนั้นความเจริญ
 ในทางวัตถุอันเป็นผลพลอยได้ของการปฏิบัติการงานโดยไม่เห็นแก่ตัว จึงย่อม
 จะต้องเกิดตามมาด้วยเสมอ โดยไม่มทสงสัยเลย เราพึงดูตัวอย่างผู้ที่เป็นต้นคิด
 สร้างเครื่องจักร เช่นรถไฟ เรือบิน โทรศัพท วิทยุ หรือนักวิทยาศาสตร์ที่เป็น
 ผู้คิดค้นจนพบวิชาการอันแปลก ๆ ใหม่ ๆ ตลอดจนถึงบันทึคนั้นมีชื่อเสียงโด่ง
 ดังแทบจะทุกคนไป เขาไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเลย เขาคิดตั้งแต่ประโยชน์
 และความสำเร็จของงานของเขาเท่านั้น บางคนถึงกับทนอดทนยากจนถึงตาย

ไปก็มี แต่ทุก ๆ คนก็ทำงานของเขาโดยเพื่อหวังแต่จะให้ ได้ความสำเร็จในงาน
 นั้นเท่านั้น ดังนั้นย่อมจะเห็นได้ว่า ความสำเร็จของการทำงานการกระทำทุกสิ่ง
 ทุกอย่างนั้นอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว คือเขาทำงาน โดยมีได้ให้เวลานักค้าค้ำ
 นอนถึงผลที่จะได้แก่ตัวเขา นั่นเอง อันเป็นหลักหัวใจของการสั่งสอนของพระ
 พุทธศาสนา

คืออะไรที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีความหมายสำคัญอัน
 เหมาะสมกับกาลเทศะ ที่เราควรจะพยายามทำความเข้าใจให้ชัดเจน จนเรา
 สามารถนำเอาหลักธรรมนั้นไปใช้ได้ ในกรณีปฏิบัติกิจการและหน้าที่ต่าง ๆ จึงได้
 มาปรากฏจนเฉพาะหน้าให้เราเป็นผู้กระทำ ดังเช่นการทำไร่นาทำสวนที่มาเผชิญ
 หน้าให้เราทำนี้ เราสมควรจะใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้าข้อใดที่ให้มีประโยชน์
 เป็นกำลังกายและกำลังใจให้เราเต็มที่ จนช่วยให้เราสามารถทำงานนั้นได้สำเร็จ
 งดงามเป็นที่ ยิง

ตามธรรมดาไม่ว่าเราจะทำกิจการอะไร เราก็ต้องพยายามศึกษา
 ให้รู้ว่ามีกฎธรรมชาติอะไรบ้างที่ทำการบังคับผลงอนเกี่ยวกบกิจการนั้น ๆ เช่น
 เราจะสร้างเครื่องบินหรือสร้างตึก เราก็ต้องศึกษาให้รู้จักกฎการวัดที่สั กฏของ
 การเคลื่อนที่ กฏของไดนามิคและสแตติค (Law of Gravity, Law of
 Motion, Law of Dynamic & Static) หรือถ้าเราจะทำการค้าขาย เราต้อง
 ก็ต้องรู้จักกฎของวิชาเศรษฐศาสตร์ เช่น Law of Diminishing Return และ
 Law of Supply and Demand แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือกฎธรรมชาติที่บังคับ

ความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้น ทุกวินาทีวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบันขุดคุ้ยค้นหา
 และยิ่งพูดถึงความสำคัญว่า “เรานึกอะไร” “เรานึกเป็นใคร” ตลอดจน
 ปัญหาว่า “ความมุ่งหมายของชีวิตของคนเรานึกอะไร” อันล้วนแล้วแต่เป็น
 ปัญหาสำคัญในการครองชีพของมนุษย์เรา ซึ่งถ้าเราไม่รู้คำตอบปัญหาเหล่านี้
 ได้ชัดแจ้งแล้ว ความสุขกายสุขใจของมนุษย์ก็จะมีได้ยาก เหล่านี้ด้วยแล้ว
 ความรู้ของเราที่มอยู่ในโลกวิทยาศาสตร์ซึ่งเรานับถือกันว่าเป็นของวิเศษ ก็ยัง
 หาได้ก้าวหน้าไปไกลพอที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนนี้ตอบปัญหาเหล่านี้ได้ไม่
 ผู้ที่สามารถตอบปัญหาเหล่านี้ได้ในนโมอยู่แต่ผู้เดียว คือพระพุทธเจ้าของเราเท่า
 นั้น แต่ถึงกระนั้นพวกเราที่รู้สึกตัวว่าเป็นหัวสมัยใหม่ และทั้ง ๆ ที่ได้ปฏิญาณ
 กันเกือบทั่วไปว่า เขาเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ไม่สู้จะอยากฟังนักว่าพระพุท
 ธิเจ้าท่านตอบปัญหาเหล่านี้อย่างไร พวกเราโดยมากมีแต่คอยฟังคำตอบของ
 ปัญหาเหล่านี้จากท่านศาสตราจารย์ทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น ถ้าทราบใดท่าน
 เหล่านี้ยังตอบไม่ได้ ก็เป็นอันจำใจต้องเป็นผู้ไม่รู้ยุคราชนั้น

เมื่อ ๒๕๐๐ ปีกว่ามานี้ พระพุทฺธิเจ้าท่านได้ทรงชี้และสอนให้เห็น
 ชัดว่า รูปร่างตลอดจนมันสมองและวิญญาณ ซึ่งท่านเรียกว่าขันธ์ห้าประการ
 นี้หาใช่ตัวตนของเราดังที่พวกเราทั้งหลายพากันนึกไม่ แต่เราก็พากันนึกว่ามัน
 เป็นเช่นนั้น จนในที่สุดความนึกนั้นก็กลายเป็นความเชื่อฝังอยู่ภายในภวังจิต
 ยึดมั่นว่าดวงของเรานั้นมิอำนาจที่จะอำนาจผลของการกระทำของเราให้เป็นไปสม
 ประสงค์ได้ทุกประการ ซึ่งตามความจริงแล้วเราหาได้มีอำนาจเช่นนั้นไม่ แต่

เราก็ยังเชื่ออยู่เช่นนั้น เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะทำอะไรลงไปเราก็คิดถึงผลที่จะให้
 ประโยชน์แก่ตัวของเราโดยทันที โดยไม่รู้ว่าการคิดเช่นนั้นเป็นการคิดที่ฝืน
 กฎธรรมชาติเสียแต่แรกทีเดียว และอาศัยเหตุที่เราเชื่อว่าตัวเราเป็นตัวพิเศษ
 แปลกต่างกับผู้อื่น และมีอำนาจตลอดจนกุมรูมากกว่าผู้อื่นเสมอตั้งแต่วัย
 แล้ว เมื่อเรามาพบความจริงในชีวิตและในกิจการที่เราหวังผลดังที่ใดก็ตามได้
 นั้นว่าผลนั้นหาได้เป็นไปดังที่เราใจคาดไว้ไม่ ก็ยังทำให้เราคิดต่อสิ่งที่เขาชนะ
 และเขาผลนั้นให้ได้ แม้ไม่ได้ทางนี้ก็ลองทางโน้น ซึ่งผลสุดท้ายเราก็เที่ยวขง
 วนไปหมด พยายามที่จะบังคับเขาผลดังที่เราคาดหมายใจให้ได้ ดังนั้นถ้าไม่ได้
 ทางตรงเขาก็หันเข้าใส่ทางคด และในที่สุดกิจการที่เราทำอยู่นั้นก็มักจะฉิบหาย
 ล่มจมไปสิ้น เพราะเมื่อเราขงขงจะดันทุรังขงขงอย่างขงขง ๆ และคด ๆ เคียด ๆ
 ขงขงแล้วลงเมจะมีความเจริญขึ้นมาชั่วคราว แต่ในที่สุดมันก็จะต้องอันตรธาน
 หายไปหมดสิ้น หายไปเพราะแทนที่เราจะได้รับความช่วยเหลือจากพลังของ
 กฎธรรมชาติ เรากลับหันไปสู้กับกำลังอนันต์ของมัน ใครบ้างที่จะรอดหาญ
 ราวรอนสู้กับพลังของธรรมชาติได้ แม้แต่เกาะใหญ่ ๆ ในมหาสมุทรก็ได้เคย
 ปรากฏว่าจมหายลงไปได้ ไตนานันเพราะกำลังธรรมชาตินี้ ดังนั้นแทนที่เราจะ
 พยายามขงขงกับเหตุและเภทเหตุนั้น เพราะการสร้างเหตุมันอยู่ภายใต้อำนาจของ
 เขา เรากลับไปพยายามที่จะบังคับผลซึ่งหาได้อยู่ได้อำนาจของเขาไม่ ตุงกสิกร
 ที่คิดหวังจะหารายได้ ให้ได้มีละเท่านั้นเท่านั้น และเมื่อได้ยินว่าคนอื่นเขาหารายได้
 ดังที่ตนประสงค์คนนั้นได้จากงานของตนไม่เท่านั้นตน ตนก็ปลุกขงขงเท่านั้นตน แต่

พอเมื่อเขาไม่ได้รับผลเท่ากับที่คาดหวังแล้ว แทนที่เขาจะหันไปค้นหาเหตุว่า
 ทำไมตนจึงไม่ได้ผลเท่าที่คาดหวัง เขากลับไปซื้อต้นไม้ชนิดอื่นมาปลูกแทน เพราะ
 ได้ยินเขาพูดกันว่าผู้อื่นที่รับความช่วยเหลือเพราะเขาได้ปลูกต้นไม้ชนิดนั้น คน
 ก็ปลูกบ้าง แต่พอไม่ได้รับผลอีกเขาก็หันไปปลูกพืชชนิดต่อไปอีก โดยไม่มีที่สิ้นสุด
 ทางที่เขาควรจะทำนั้น เมื่อเขาได้พบความผิดหวังในครั้งแรกแล้ว แทนที่เขาจะ
 เลิกกิจการนั้น เขาควรจะกลับมาคิดถึงดูว่าเหตุใดต้นไม้ที่เขาปลูกนั้นจึงไม่ได้ผล
 เท่าที่นึก เขาอาจได้รับคำตอบว่า เพราะขาดน้ำหล่อเลี้ยงต้นไม้ หรือขาดปุ๋ย
 หรือการรดหลุมปลูกยังไม่ถูกลักษณะ หรือคนงานของเขาเกียจคร้าน ไม่ทำงาน
 เต็มที่เพราะขาดการส่งเสริมดูแล หรือในที่สุดต้นไม้ก็อาจเป็นเพราะเขาไม่
 รักการงานนั้นเพียงพอ และเขาไม่ได้เอาใจใส่ในงานนั้นเพียงพอ อันล้วนแต่
 เป็นการพิจารณาค้นหาต้นเหตุด้วยความประสังคท จะสร้างเหตุให้ถูกต้องทั้งสิ้น
 การพยายามสร้างเหตุดังนี้จะทำให้จิตใจของเขามุ่งอยู่แต่ในงานนั้น โดยไม่คิด
 อยุ่ทุกวินาทีถึงผลที่เขาควรจะได้รับ โดยการปฏิบัติเช่นนั้นจิตใจของเขาก็จะเกิด
 ความว่างเปล่าพ้นจากการยึดตัวยึดตน และอาศัยเหตุนี้ความเห็นแก่ตัวและ
 ความอยากของตนอยากไม่ตัดขาดจนความอยากให้เห็นว่าตนเก่งก็จะมันน้อยลง
 และเมื่อถึงอันสร้างความเป็นตัวตนน้อยลง กำลังธรรมชาติก็จะต้องเริ่มเข้าช่วย
 เขาให้ก้าวหน้า ผู้ที่มีความรู้ในกิจการเหล่านี้เมื่อรู้ว่าเขาผู้นั้นหมดทิฐิมานะ
 แล้ว ก็จะเริ่มกลับเข้าช่วยแนะนำและชี้แจงทางที่ถูกและทางที่ควรให้แก่เขา และ
 เมื่อความหยิ่งในตัวเองลดลงน้อยลงเช่นนั้น ตนเองก็จะเริ่มฟังเริ่มคิดหาทางสร้างเหตุ

ได้ใหม่อันถูกต้องกับหลักของธรรมชาติ

ตามข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เราจะเห็นได้ชัดว่า ร่างกายชั้น
 ทงห้าประการที่เรื่อนร่างที่เราเคยนึกว่าเป็นตัวของเรานั้น หาเป็นตัวของเรา
 ไม่ และเพราะความไม่รู้ในความจริงในข้อนี้ เราจึงพบอุปสรรคและความทุกข์
 ตั้งตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วถึงผู้ตรึกตัวยิ่งกว่างาน ว่ากิจการของเขาย่อมจะไม่
 เจริญ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้นอะไรเล่าที่เป็นตัวที่แท้ของเราที่จะช่วยให้เราทำกิจการ
 ให้สำเร็จได้ พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนว่า การปฏิบัติทำลายการเห็นแก่ตัว
 ทงหลายเสียให้หมดสิ้น จนเรามุ่งใจเป็นวิมุติ พ้นจากการยึดในการเป็นตัว
 เป็นคนแตกต่างจากผู้อื่น เลิกเป็นเขาเป็นเรา เลิกอยากของตน เลิกอยากให้
 คนอื่นเห็นจากตนนั้นแก่ง เลิกทวงความชอบและพอใจ ยอมรับว่าทุกสิ่งทุกอย่าง
 ที่เกิดขึ้นประจักษ์แก่เราเป็นการถูกต้องแล้วนั้น ย่อมยังบัญญัติอย่างสูง
 ให้เกิดขึ้นในจิต และจะได้รับความสุขอันปราศจากการกลัวตายหรือการกลัวที่
 จะต้องไปเกิดมารับทุกข์ต่าง ๆ อีก ความเป็นอยู่อันมีจิตเป็นวิมุตินี้ ท่าน
 ทรงเรียกว่าอสังซึ่งพระนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายของพวกเราเหล่าพุทธศาสนิกชน
 ทุกคนไปที่ตั้งใจจะปฏิบัติตัวให้บรรลุถึง พระพุทธเจ้าท่านทรงกล่าวว่ “นิพพาน
 นั้นคือความว่างอย่างยิ่ง” ซึ่งพูดเป็นภาษาบาลีว่า “นิพพานํ ปรมํ สุญญํ”
 ตามข้อความนี้เราจะเห็นได้ว่า นิพพานคือความว่างอย่างยิ่ง เป็นกุญแจไปสู่สุข
 อย่างสูงสุดพร้อมด้วยบัญญัติอย่างสูงสุด และจากบัญญัติอันรอบรู้อย่าง
 สูงสุดนี้ ก็ย่อมหมายถึงอำนาจที่จะอำนาจผลของการกระทำอย่างสูงสุดได้อย่าง

อิสระ โดยพ้นจากอำนาจของกฎแห่งกรรมโดยแท้ก็ด้วย รวมสรุปแล้ว
จะเห็นได้ว่า พลังอันแรงที่สุดและยอดเยี่ยมที่สุดที่สามารถอำนวยความสะดวกความสำเร็จ
ของการกระทำทั้งหลายให้บังเกิดผลอย่างเลิศที่สุดได้นั้นก็คือ ความว่างจากภาวะ
เห็นแก่ตัวเป็นนออย่างขง นีเชง

ในปัจจุบันนี้ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าของเรา ท่านได้ค้นพบความจริง
ซอห์นโตมาแล้ว ๒๕๐๐ กว่าปี นักปราชญ์และศาสตราจารย์อย่างยอดเยี่ยมมักพึงจะ
ค้นพบว่า ความว่างนี้เป็นพลังงานที่สูงที่สุด ดังจะเห็นได้จากหลักที่ศาสตราจารย์
ไอสไตน์ ได้ค้นพบว่าสิ่งที่มีกำลังแรงที่สุดนั้นคือ ความว่างที่อยู่ในใจกลางของ
ปรมาณูซึ่งล้อมไว้ด้วยโปรตอนและอิเล็กตรอน เมื่อใดเราสามารถแยก
โปรตอนให้หลุดพ้นจากความดึงดูดของอิเล็กตรอนได้แล้ว ความว่างที่อยู่ใน
ใจกลางของโปรตอนและอิเล็กตรอนนั้น ก็จะระเบิดออกมาด้วยกำลังอันมหาศาล
แต่อนิจจา ! เมื่อมนุษย์เรารู้ความจริงซอห์นโต แทนที่ เราจะ ใช้พลังอันเมื่อนี้
ให้เป็นประโยชน์ในทางที่จะบรรเทาทุกข์ให้แก่มนุษยทั้งมวล เขากลับเอากำลัง
นี้ไปใช้เป็นกำลังในการสร้างลูกระเบิดปรมาณูทำลายชีวิตกัน ด้วยเหตุเช่นนั้น
แหละที่พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงนิ่งเฉยอยู่ “ เมื่อมนุษย์มาสู่ถ้ามถึงสิ่งที่มีอำนาจนี้
เพราะท่านรู้ว่า เมื่อมนุษย์เราที่ยังไม่มีจิตอันเป็นวิมุตติได้ทราบความจริงเหล่านี้
แล้ว เนื่องจากกิเลสของเขายังหนาอยู่ เขาก็จะไม่สามารถนำเอาพลังนี้ไป
ใช้ ในทางที่จะเป็นประโยชน์อันแท้จริง ให้เกิดแก่มนุษยโดยทั่วไปได้ นอกจาก
ท่านศาสตราจารย์ ไอสไตน์ แล้ว ศาสตราจารย์ เฟรดโฮยล์ ยังได้แสดงข้อคิดต่อไป

อีกด้วยว่า จักรภาพของเราเกิดขึ้นมาจากความว่างอันอยู่ในใจกลางของปรมาณูไฮโดรเจน เนื่องด้วยในจักรภพนั้นปรมาณูไฮโดรเจนอยู่ทั่วไป และปรมาณูเหล่านี้โคจรเข้าจับกันเป็นก้อน เมื่อความตึงเครียดถึงที่สุดเขาเลวกลบงเกิดการขยายตัว ในจักรขยายตัวนี้ไปรคองกับอิเล็กตรอนที่หมุนอยู่รอบความว่างของปรมาณูอันหนึ่งจนกระทั่งหลุดออกจากกัน ความว่างที่อยู่ภายในก็ระเบิดออกมา และเมื่ออันหนึ่งเกิดระเบิดขึ้นมา ปรมาณูอันนี้ระเบิด (Chained reaction) พลังอันใหญ่หลวงก็ระเบิดออกกว้างชนทุกที่ ถึงแม้ทุกขณะการระเบิดนั้นก็ยังขยายตัวออกไปอีก โดยมีหยุดหย่อน ก็เป็นเครื่องพิสูจน์อีกข้อหนึ่งว่าความว่างนั้นกำลังชนิดที่สามารถจะลดล้มจักรภาพให้แหลกละเอียดได้ ส่วนในทางจิตวิทยา ท่านศาสตราจารย์ ซี. จี. จุง ก็ยอมรับว่า ในร่างของมนุษย์เรานั้นมีความว่างส่วนหนึ่งที่อยูภายในอันมีธรรมชาติของมันเหมือนกันหมดทุกตัวคน ความว่างอันนั้นลอมรวมไปด้วยบรรดาสัญชาตญาณและประสาทการณตลอดจนความรู้ทุกทั้งทุกแขนง ซึ่งตรงกับบัญญัติในพระพุทธศาสนาอันมีอยู่ในจิตวิญญาณ แต่มนุษย์เราไม่สามารถรู้สึกความเบื่อนอยู่ของความว่างอันเป็นบัญญัติมหาศาลนี้ได้ เพราะมนุษย์ยังมุ่งพระวงหลงใหลในตัวคือรูปร่างอยู่ ถ้าเมื่อใดเขาปลดแอกออกจากความรู้สึกมีตัวตน (ความเห็นแก่ตัว) ของเขาได้แล้ว เขาก็จะสามารถรู้สึกถึงความว่างอันเป็นพลังอยู่ภายในเขาอันมีลักษณะเป็นอย่างไร ศาสตราจารย์ ซี. จี. จุง เรียกความว่างนี้ว่า The Universal unconscious ซึ่งถ้าจะแปลเป็นไทยก็เห็นจะเรียกได้ว่า " กว้างไกลจักรภาพ " คือเป็นภวังคจิตซึ่งเรารู้สึกไม่ได้ แต่ภวังคจิตนี้รวบรวมบรรดาความรู้ และความรู้สึกทั้งหลายของจักรภาพ คือของทุกสิ่ง ทุกคน และทุกตัว ในจักรภาพไว้เป็นคลังของความรู้ไว้ในภวังค อันไม่มีผู้ใดที่จะถือได้ว่า

เป็นของ ๆ คนโดยเฉพาะ สิ่งนี้คือจิตตมุตประกอบด้วยปัญญาแสดงไว้ใน
 พระพุทธศาสนานั่นเอง จากความจริงที่ต่างคนต่างได้ค้นพบนี้ จึงเห็นได้ชัดว่า
 เมื่อมนุษย์เราไม่มัวอยู่ในรูปร่างนี้ โดยเฉพาะอันแตกแยกกันจากผู้อื่นแล้ว แต่
 กลับมาจดจ่อหนึ่งซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์เรานักข่มใจจะได้ชื่อว่า
 คน ๆ เดียวกัน ไม่มีใครแยกออกจากผู้ใดได้ คือชีวิตหนึ่งหนึ่ง โดยแท้
 อันนชวาเมตตานี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของโลก เพราะเมื่อเราทั้งหลายเป็น
 อันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว เราก็ควรตรึงรักกัน และกรุณาซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้เราจะเห็นได้ว่าบรรดาสิ่งทั้งหลายในโลกนี้นั้น สิ่งที่เรา
 ถือกันว่าเป็นประโยชน์ที่สุดนั่นก็คือ ที่ว่างเปล่าทั้งหลาย เช่นเมื่อเราปลูก
 บ้านสำหรับอยู่อาศัย สิ่งสำคัญที่มประโยชน์ที่สุดก็คือที่ว่างเปล่าในบ้าน
 และในห้อง ส่วนฝาเรือนและหลังคานั่นก็ล้วนเป็นแต่เพียงส่วนประกอบให้เกิด
 ที่ว่างเปล่าขึ้นมาเท่านั้น โดยคุณเดียวกันประโยชน์สำคัญของประตูหรือหน้าต่าง
 ต่างของบ้าน ก็คือที่ว่างเปล่าที่กรอบประตูหรือกรอบหน้าต่างนั้นกันไว้เท่านั้น
 เพราะถ้าประตูหรือหน้าต่างไม่มีที่ว่างเปล่าแล้ว เราผู้อยู่ในบ้านจะรับลมและ
 อากาศหายใจไม่ได้สะดวก และการหายใจได้สะดวกนั้นมีความสำคัญยิ่งกว่า
 หลังคาหรือฝาซึ่งทำไว้กันแดดกันฝนตั้งไหน ๆ เพราะถ้าการถูกฝนถูกแดดนั้น
 ไม่ทำให้เราตายเร็วเท่ากับการไม่มีอากาศสำหรับหายใจ ดังนั้นถ้าเราจะคิดไปแล้ว
 เราจะเห็นได้จากทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลกนี้นั้น สิ่งที่มีประโยชน์ที่สุดก็คือ
 ที่ว่างเปล่า ด้วยประการฉะนี้ การบ้านเพ็ญตัวของเราให้เกิดความว่างเปล่า
 จากการเป็นตัวเป็นตน จึงถือว่าเป็นบุญแก่ไปสู่ความสำเริงอย่างสูง และ
 เป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องมุ่งหน้าไปให้ถึงให้

จงได้
ฉะนั้น

เพื่อที่จะช่วยให้เราสามารถบรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันสำคัญที่สุดนี้ ได้
มันย่อมมีความจำเป็นที่เราจะต้องเรียนรู้ถึงธรรมชาติและความเป็นไปของชีวิต
ซึ่งเราอยู่บน เช่นเดียวกับการศึกษาธรรมชาติของดินฟ้าอากาศของ
โลกนี้ เพื่อให้เราสามารถเตรียมตัวเผชิญหน้ากับมันได้

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วข้างต้นแล้วว่า พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น
ที่ทราบถึงลักษณะและคุณสมบัติของธรรมชาติของชีวิตเป็นอย่างดีที่สุดอันหา
ผู้ใดมาเปรียบปานมิได้เลย เพราะฉะนั้นเราพึงเชื่อ และศึกษาคำสอนของท่าน
ดีกว่าอะไรทั้งหมด ท่านทรงสอนไว้ว่า:-

ในจักรภพนั้นนี้มีกฎธรรมชาติอันเป็นกฎที่มหัศจรรย์อันสูงที่สุดอยู่กฎ
หนึ่ง ชื่อว่ากฎแห่งกรรม ซึ่งทำหน้าที่อำนวยผลให้แก่บรรดาต้นเหตุอันเกิด
จากการกระทำทั้งหลายของบรรดาชีวิต และสิ่งทั้งหลายในจักรวาฬ รวมทั้ง
เหตุที่สร้างขึ้นด้วย พระอาทิตย์ พระจันทร์ และอะไรต่อมิอะไรทั้งสิ้น ตลอด
ไปถึงปริมาณเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งหลายอันมีความเป็นอยู่ในกรอบจักรวาฬทั้งสิ้น
เหล่านั้นให้เหมาะสมกับลักษณะและธรรมชาติและกำลังของเหตุอันนั้น ๆ ดังนั้น
เมื่อใดมีเหตุเกิดขึ้น กฎแห่งกรรม ก็ใช้ลักษณะกำลังของเหตุอันนั้นมาอำนวยสร้าง
ผลให้เกิดขึ้นให้เหมาะสมกับเหตุอันนั้นเสมอ จึงเป็นที่กล่าวได้ว่า ไม่ว่าสิ่งหนึ่งสิ่ง
ใดที่ปรากฏอยู่ในกรอบจักรวาฬนั้นย่อมล้วนแต่เป็นผลของเหตุใดเหตุหนึ่งทั้งสิ้น
ดังนั้นทุกปราชญ์จึงกล่าวได้ว่าอะไรต่าง ๆ ตลอดจนเหตุการณ์และปรากฏการณ์
ต่าง ๆ ที่มอยู่รอบตัวของเราในจักรวาฬนั้นย่อมเป็นผลที่เกิดขึ้นทุกต้องและสมควร

กับเหตุที่ได้อนุสร้างจนอย่างไม่มีที่สงสัยก็คาดเคลื่อนได้เลย ความยุติธรรมหรือ
 อยุติธรรมอย่างใดย่อมไม่มีหมด เพราะทุกอย่าง ๆ นั้นถูกต้องสมควรหมดแล้ว
 เพราะกระแสของกรรมได้อำนวยความเช่นนั้น การที่เราจัดว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก หรือ
 สิ่งใดยุติธรรม สิ่งใดไม่ยุติธรรม ตลอดจนอะไรดีและอะไรไม่ดี รวมทั้งข้อความ
 ที่ขัดแย้งตรงกันข้าม (The pairs of opposite) ทั้งหลายนั้น เป็นเพราะเราใช้
 อนุซึ่งกันเห็นเกิดความเห็นแก่ตัว อันเข้ากับตัวของเราเช่นนั้นไปเปรียบ
 เทียบกับความเห็นของของเขา และเข้ากับตัวของเขาเท่า ๆ กันนั่นเอง อันแท้ที่
 จริงแล้ว ปัญหาในความเห็นอันตรงกันข้ามนี้ไม่มีเลย อะไรมันเกิดปรากฏอยู่
 แล้วสิ่งนั้นยอมเป็นการถูกร้อยเปอร์เซ็นต์เสมอ และเมื่อผลมันเกิดเช่นนั้นแล้ว
 ก็ยอมเป็นการเสียกำลังและเวลาที่ผู้ใดจะไปแก้มลนั้น ให้กลับเป็นถูกต้องได้ตาม
 ใจประสงค์ของเขาได้ ในเวลาบัดเดี๋ยวนี้ เพราะเราผู้นั้นยอมไม่มีหนทางที่จะสู้
 กับกำลังอันมหึมาของกระแสของกรรม ในขณะที่กำลังไหลพุ่งอยู่นั้นได้ อย่างตลก
 สุดถ้าเขาอยากจะทำผลนั้นจริง ๆ เขาคงต้องรอคอยเวลาให้กำลังของกระแสกรรม
 ที่บังคับผลนั้นให้เกิดจนผ่านไปเสียก่อน แล้วจึงคิดสร้างเหตุขึ้นใหม่เพื่อเปลี่ยน
 แปลงผลนั้น ดังนั้นข้อซึ่งเมื่อถูกสมพัตถกสวกยอมล้มลงตามลม ถึงแม้รากของ
 บางต้นบางสาขางจะขาดไปบ้างก็ไม่พยายามแก้ไขในเวลาที่ยายุยังกล้าอยู่นั้น คือ
 เมื่อพายุสงบแล้วจึงตั้งตัวตั้งขึ้นใหม่ และพยายามหาที่วางรากยึดตัวให้ตั้งแข็ง
 แรงจนตามประสงค์ คือสร้างเหตุขึ้นใหม่ในภายหลังนั่นเอง แต่การที่เราจะสร้าง
 เหตุขึ้นใหม่ภายหลังเพื่อจะแก้มลที่เราไม่พอใจนี้ โดยคิดคาดประมาณไว้ว่าตน
 ต้องการจะให้เกิดผลเช่นนั้นเช่นนั้นแล้ว ก็หาใช่จะเป็นเครื่องประกันได้ว่าผลที่
 เกิดขึ้นมาใหม่จากเหตุที่เราพึงสร้างนั้นจะมีรูปร่างลักษณะสัมประสงค์ของเราไม่

กรรมย่อมอำนวยผลจากการกระทำใหม่นี้ ให้มีผลสัมฤทธิ์กับสิ่งแวดล้อมทั้ง
หลาย ใช้กรรมจะยอมกำหนดผลชั้นให้ตามคำขอหรือของเราที่หาไม่ กรรม
ย่อมไม่มีความลำเอียงเข้าข้างผู้ใด ถ้ากรรมจะเข้ากับผู้ใดแล้ว กรรมจะต้อง
เข้ากับผู้ใดปราศจากการเห็นแก่ตัวเสมอ ดังนั้นแหละถ้าตราบไต่เรายังคงสร้าง
เหตุที่หวังผลให้เข้ากับตัวของเรายู่แต่อย่างใด สิ่งใหม่ที่เรากำหนดนั้นจะมประ
โยชน์อยู่บ้างก็ตาม ก็ขอให้จงเชื่อเสียเถิดว่า กรรมอาจไม่กำหนดให้ตามใจ
ของเราอีกก็ได้เสมอ คือเมื่อใดเราคิดจะสร้างเหตุโดยไม่หวังผลก็จะ ให้เกิดเป็น
ประโยชน์แก่ตัวของเรานั่นเอง เมื่อนั้นแหละกรรมอาจกำหนดผลอันเป็นไป ใกล้เคียง
กับความประสงค์ของเราก็ได้ เพราะกรรมย่อมอำนวยผลแต่เฉพาะที่จะเป็นประ
โยชน์แก่ส่วนรวมเสมอ ประโยชน์ในทณมใดหมายความว่า จะเป็นประโยชน์
ชนิดที่นำแต่เฉพาะแก่ส่วนเงินทองมาให้เราเท่านั้น แต่อาจจะมาในรูปประ
โยชน์ชนิดอื่น เช่น ประโยชน์ที่จะทำการฝึกหัดสั่งสอน ให้เราละเสียซึ่งนิสัยชั่ว
ก็ได้ หรือจะเป็นประโยชน์ที่จะเป็นมา ในรูปความทุกข์ยากและภัยธรรมชาติ
เพื่อสอนให้เราเป็นผู้ศุขทน และให้รักใคร่ร่วมมือกันทำงาน แทนที่จะแย่งตอลงมา
วิษยากันก็ได้ ดังเช่นประเทศญี่ปุ่นซึ่งถูกภัยธรรมชาติรบกวนบ่อย ๆ ครั้ง จน
ทำให้คนญี่ปุ่นเกิดมชนคความอดทนและความขยันหมั่นเพียรในการงาน รั้งงาน
และร่วมมือช่วยกันทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นต้น ประโยชน์บางชนิดจึงมีรูป
ร่างลักษณะเกิดขึ้นมา ในแง่ทุกข์เพื่ออบรมสั่งสอน ซึ่งถ้าเราไม่ท้อแท้ถอดแอด
และบ่นต่าง ๆ แล้ว ประโยชน์ของทุกชั้นนั้นก็จักดับกลายเป็นกำลังอย่างมหา
ศาลเพื่อช่วยเราให้รุ่งเรืองในภายหน้า ดังนั้นแหละผลที่กรรมกำหนดจึงจัดว่า
เป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์เสมอ เพื่อประโยชน์และความ

สัมผัสของส่วนรวม ตามอธิบายทุกกล่าวมาแล้ว เราย่อมจะเห็นได้ว่า
 คำพูดทุกกล่าวสั้น ๆ แล่ง่าย ๆ ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" นั้น มีได้แปล
 คำว่า "ดี" เท่ากับเงินทองลาภยศ หรือคำว่า "ชั่ว" ว่า การอดอยาก
 ทนทุกข์ยากจนอย่างตรงไปตรงมาไม่ บางครั้งผลชั่วนั้นอาจจะมา ในรูปเงินทอง
 และวาสนาลาภยศ ซึ่งมาทำให้ผู้นั้นเมามัวในทรพยนจนเขาเลี้ยวสติ หรือ
 หลงจนงมงายไป จนในที่สุดต้องตกที่นั่งนิพพานวายเป็น เลี้ยงยศ หมตศักดิ์
 อันเป็นการถูกลงโทษอย่างหนักก็ได้ ด้วยเหตุดังนี้ ถ้าเราจะเปลี่ยนคำพูดนี้เสีย
 ใหม่ว่า "ทำดีได้สุข ทำชั่วได้ทุกข์" จะดีกว่า เพราะผู้ทำดีเป็นส่วนมาก
 ทัมได้รางวัลหรือมีอำนาจวาสนา แต่ใจของเขามีสุข และผู้ทำชั่วอำนาจวาสนา
 ว่างหลายคนที่ใจไม่มีสุข ถ้าเราเข้าใจความหมายนี้เสียใหม่ มันจะทำให้
 ปัญหาทัมผดงคำถาม ๆ กันอยู่บ่อยครั้งว่า ตนได้ทำดีมาแล้วเป็นก่ายเป็นกอง
 แต่ทำไมเขาจึงไม่คิดสักที น้หมดไป เพราะการได้ดีในที่น้หมายถึงความสุขใจ
 ยิ่งกว่าความเจริญในทางวัตถุ

ทุกวันน้ยังมีพวกเราก้อหลายคนที่ไม่สู้จะเชื่อในฤทธิ์ของพระแสงกรรม
 น้ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่ได้อเคยเรียนวิทยาศาสตร์มักจะไม่เชื่อเอาเลยว้
 ้กพระแสงของกรรมทำหน้าตงกล่าวอยู่ในจักรวาลน้ ที่ไม่เชื่อก้เพราะไม่มีค้ารว้
 วิทยาศาสตร์เต็ม ได้พูดถึง ชาวพเจ้าอยากจะทำอธิบายว่า เมื่อร้อยปีมาแล้ว
 ก้ใครบอกเรว้ว่า อีกร้อยปีข้างหน้า เรว้จะมีโทรทัศน์ดู วิทยุฟัง และมีเครื่องบิน
 ีพ่นทัมความเร็วถึง ๒๐๐๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง ตลอดจนลูกระเบิดปรมาณู
 ซึ่งสามารถทำลายเมืองใหญ่ ๆ เช่นกรุงเทพฯ ได้ในพริบตาเดียว เรว้ก้คงไม่
 ีใครจะเชื่อ ไม่ใช่แต่ไม่เชื่อ เรว้อาจพาลหาว่าผู้พูดน้ก่อนข้างจะมีสติไม่สมบูรณ์

นึกก็ได้ ใครบ้างในครึ่งกระโน้นจะเชื่อว่ากำลังกระแสไฟฟ้าที่เราแลไม่เห็น
 จับไม่ได้ หรือคมไม่รู้ลึก ซึ่งคนสามารถนำเอามาใช้จุดตะเกียง เต็นเครื่อง-
 จักร และส่งกระแสคลื่นโทรทัศน์ แต่ทุกวันนี้ทั้ง ๆ ที่เรามองไม่เห็นและจับเอา
 ไว้ในมือก็ไม่ได้ เราทั้งหลายก็ยอมรับว่ามีกระแสไฟฟ้าซึ่งแล่นผ่านเราอยู่แทบ
 จะทุกวินาที ทันเมื่อมีคนขนาดพระพุทธเจ้าทรงรับรองว่ามีกระแสของกรรมอัน
 เป็นกำลังมหัศจรรย์ยิ่งกว่าไฟฟ้าเสียอีก เราจะไม่เชื่อใจหรือ? สำหรับผู้ที่
 ไม่สู้จะเชื่อนัก ข้าพเจ้าขอชี้แจง ในการยืนยันนั้น ถ้าเราเอาบันนินนามัตตคตกับ
 ขาหย่างให้มั่นคงแล้วของยงที่หมาย โทสิ ๆ คูสิกร้อยนับ เราจะเห็นว่า ไม่มี
 กระสุนนัดใดเลยที่ถูกที่หมายเป็นจุดเดียวกัน หรือเพื่อให้เห็นงายเขาออก ถ้าเรา
 ลองเอาลูกกอล์ฟมารอยลูกแล้วลองดีได้ไปบนกรีน เพื่อจะให้ลูกกอล์ฟนั้นตก
 ลงในหลุมทมิฬขงขักเป็นทที่หมาย เราจะเห็นว่าถึงแม้เราจะดีดสักเท่าใด ลูกกอล์ฟ
 เหล่านั้นก็จะไม่ไป ณ จุดเดียวกัน มันจะเหวี่ยงตกกระจายไปหมด การกระจาย
 นี้เขาเรียกว่า เขตของการกระจาย (Zone of Probability) การกระจายนี้จะมี
 เขตกระจายกว้าง หรือแคบยอมแล้วแต่จิตใจของผู้ที่ลูกกอล์ฟนั้น ถ้าเขาอยาก
 อดว่า เขาเก่งอย่างไรบ้างแล้ว เขตการกระจายก็จะกว้างมากเพราะการอยาก
 อดนั้นยอมทำให้เขากระทำการตั่นกไม่ได้ เพราะใจมุ่งอยู่ที่การอยากให้เห็น
 เห็นว่าเราเก่ง หากได้อยู่ในการดีลูกกอล์ฟไม่ ดังนี้เทคนิคของการดีกยอมจะไม่
 ดีพอ และมีการผิดพลาดได้มาก ผลดีพรของการตั่นกยอมแสดงให้ปรากฏว่า
 เขตกระจายนั้นกว้างและโตมาก ส่วนคนที่คิดแต่อยากดีกอล์ฟให้ถูกต้องกับ
 เทคนิคของการดีอย่างดีที่สุดที่จะทำได้แล้ว เขตของการกระจายของเขานั้นจะ
 เล็กมาก เพราะใจของเขามุ่งอยู่ที่การตั่นกโดยไม่สู้จะนึกอยากอดอยาก โสริ

อันเป็นทางแสดงถึงความเห็นแก่ตัวอยู่น้อย ผลของการกระทำของเขาก็อยู่ใน
 ในเกณฑ์ค่อนข้างจะดี ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์โดยชัดแจ้งว่า ในจักรวาลนั้นมีกระแส
 ของกรรมกระทำหน้าที่อยู่ตลอดเวลาที่ ถ้าผู้ใดจะเถียงว่าไม่จริง เขาจะอธิบาย
 ได้อย่างไรถึงการกระจายดวงกลางแล้วที่เกิดจากเหตุใด และอะไร ที่เป็นที่กำลัง
 ทบงคับใหม่การกระจายเช่นนั้น เพื่อจะพิสูจน์ถึงความจริงอันนั้น ย่อมพอพิสูจน์
 ได้อีกมากมาย ซึ่งพูดไปก็จะยิ่งยดยาวจนทุกทศวรรษมาตกลงยอมรับได้ชัดกว่ากำลัง
 ของกระแสเช่นนั้นมอยู่จริง เพราะถ้าจะว่าไม่จริง ก็หาจะมีผู้ใดพิสูจน์ได้ไม่ว่า
 สิ่งเช่นนั้นไม่มี และก็จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยว่าอะไรที่ทำให้ลูกกระสุน หรือ
 ลูกกอล์ฟกระจายเช่นที่ใดกล่าวมาแล้ว จะพิสูจน์ได้อย่างดีก็อาจพูดได้ว่าดินปืน
 ที่บรรจุในลูกกระสุนนั้นนั้นมันเกิดเล็ก ๆ ที่ใส่ไว้แตกต่างกัน จึงทำให้อานุภาพ
 ของมันแตกต่างกัน แต่ข้อพิสูจน์ข้อนี้ชัดว่า การที่ลูกกระสุนนั้นเกิดดินปืน
 ไม่เท่ากัน ก็เพราะคนทำลูกปืนนั้นมีความหมายบอกพร้อม เพราะไม่พึงพิจารณา
 ในกิจที่ตนกระทำนั้นเพียงพอ เพราะความเห็นอย่าง เพราะขี้เกียจบ้าง และ
 เพราะความซุกซนอยากจะทำให้งานนั้นมันเสร็จไปเสียตนจะได้ไปเที่ยวเร็ว ๆ บ้าง
 ซึ่งล้วนแต่เป็นการเห็นแก่ตัวอันเป็นต้นเหตุให้กระสุนปืนที่ตนดูแลทำอยู่นั้น มี
 กำลังคลาดเคลื่อนและในที่สุดกรรมก็ย่อมเข้ามาจัดการบังคับผลให้เกิดชนิดต่าง ๆ
 กันตามสมควรแก่ลักษณะของเหตุนั้น ดังนั้น กรรมจึงเป็นกฎของธรรมชาติที่
 เป็นข้อดีแห่งกฎธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งเราทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย และ
 เราพึงต้องทราบไว้ โดยชัดแจ้งว่าทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวเรานี้ ล้วนแต่เป็นผลของ
 กรรมที่กรรมได้กำหนดมาให้เราได้เผชิญหน้าทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการงานหรือ
 ตำแหน่งหน้าที่ ความมั่งคั่ง ความอดทนเสียที่เราใส่อยู่ และบุรุษที่เราสู้

บ้านช่องที่เราอยู่ รวมทั้งลูกของเราเมียของเรา และอะไรต่างๆ ทั้งสิ้น ก็ล้วน
 แต่เป็นผลซึ่งกรรมได้กำหนดมาให้ทั้งสิ้น ซึ่งใครจะหลีกเลี่ยงไม่รับมันหรือ
 ปฏิเสธมัน หรือจะพยายามแก้ไขมันให้เป็นไปอย่างอื่น ก็ย่อมไม่ได้ทั้งสิ้น
 ยิ่งกว่านั้น ถ้าผู้ใดคิดจะแก้ไขคิดแปลงผลนั้นให้เป็นไปอย่างอื่น เพื่อประ-
 โยชน์ของตัว ก็ย่อมจะต้องได้รับโทษตอบแทน เพราะเราฝ่าฝืนคำสั่งของ
 ธรรมชาติ คือเรากระโดดลงมาจากยอดตึกอันเป็นการฝ่าฝืนกฎคราวีทส์ของ
 ธรรมชาติ กฎธรรมชาตินั้นต้องลงโทษให้เราต้องเสียแขนขา หรือคอกหัก
 บาดเจ็บหรือถึงตายเสียก็ได้เป็นต้น ดังนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงสอนให้เรา
 ถอดกิเลสละยึดมั่น ในศีลอย่าให้คลายขาด เพราะการศีลขาดคือการฝ่าฝืนธรรม-
 ชาติตนเอง ด้วยประการฉะนี้แล้วเราจึงพึงต้องเว้นจากการฆ่า การลักขโมย
 และการประพฤติผิดในกาม ให้เกิดขึ้นแก่ของหรือบุคคลหรือสัตว์ของผู้อื่น เมื่อกรรม
 ได้กำหนดมาแล้วให้เขาทำอย่างไรมันจะผลและทรัพย์สมบัติตลอดจนบุตรภรรยาไว้
 ในความปกครองอารักขาของเขาแต่ละคน ๆ ตั้งนั้นแล้ว ถ้าเราไปล่วงเกินแย้งซึ่ง
 หรือทำลายเสียซึ่งบรรดาสังทุกกรรมได้กำหนดไว้ เรา ก็ย่อมจะต้องได้ชื่อว่าเรา
 นั้นเป็นผู้ประพฤตินอกกฎธรรมชาติ ซึ่งเราจะต้องได้รับทุกข์เป็นการตอบแทน
 โดยแน่นอน โดยอาการเดียวกันนี้ การพูดไม่จริงและการพูดแก้ตัวเพื่อกลบบ-
 เกลื่อนการกระทำผิดของตน ตลอดจนการดิ้นรนหนีหน้าผู้อื่น และขัดทอดป้ายร้าย
 ให้แก่ผู้อื่น ออกจากการคมนาเมาเพื่อให้เกิดเพลิงไหม้เสียซึ่งความทุกข์ยากทั้ง-
 หลาย อันเป็นผลของกรรมที่เราจะต้องยอมรับและทงไม่ยอมเผชิญหน้าต่อสักับ
 ความจริงทั้งหลาย คิดอยู่แต่จะหลีกเลี่ยงความจริงนั้น ๆ ที่เป็นผลของกรรมที่ตน
 ได้สร้างขึ้นมาอันเสีย โดยใช้ความมั่นใจงามาเป็นเครื่องพรางตาพรางใจ ทำ-

การหลอกตัวเองไปได้ชั่วขณะหนึ่ง ๆ ด้วยความแก่งอวดโอ้อวดหลงผิดความเป็น
 จริงของตนจนเป็นผลให้เกิดโมหาคตชนบงหงษา จนกระทั่งอันพึงไม่ควรกระทำ
 ประกอบด้วยความรู้ทราบดีว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นถูกต้องและเป็นการสมควรทั้งหมด
 และล้วนแต่เป็นสิ่งและเหตุการณ์ที่กรรมได้กำหนด ให้เกิดประจักษ์ขึ้นเพื่อเป็น
 การให้รางวัลบ้าง ลงโทษบ้าง หรือสั่งสอนบ้าง ตามแต่ความสมควรที่กรรมได้
 กำหนดไว้ สัมกับเหตุเช่นอธิบายมานี้แหละ เราจึงควรเว้นจากการไม่โกรธ
 ไม่โลภ และไม่หลง และไม่อิจฉาผู้อื่น โดยคิดทำลายเขาเพื่อจะให้ได้รับความ
 เสมอภาค เพราะความโกรธก็ตาม ความโลภก็ตาม กิเลสแต่เกิดชุนจากการที่
 เราไม่ยอมเชื่อจากกรรมได้กำหนดผลอันปรากฏขึ้นให้มาชวนเรา โกรธและโลภ
 นั้นเอง เช่นคนใช้ของเราทำงานไม่ถูกใจเราเป็นต้น ซึ่งแท้จริงนการที่คนใช้
 กระทำไม่ถูกต้องจนเป็นเหตุกวนใจเรานั้น แท้ที่จริงก็เป็นผลของกรรมซึ่งทั้งตัว
 เราเองและคนใช้นั้นต่างได้สร้างจนทั้งสิ้น จนเรานั้นได้รับความให้เกิดการก่อกวนใจ
 ไม่เป็นสุข และคนใช้ก็โดนผลที่ตอต้องถูกโกรธเป็นต้น ซึ่งถ้าเรารู้เสียอย่างแน่นนอน
 ว่าการที่เราต้องก่อกวนใจเพราะคนใช้นั้น ก็เป็นเพราะเรานั้นเองได้สร้างเหตุขึ้นมา
 อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงได้รับผลมีลักษณะเป็นเช่นนั้น ซึ่งทำอย่างไรเสียเราก็จะ
 เสียงมีได้ พร้อมด้วยความรู้เช่นนี้ให้ชัดแจ้งในใจ แทนที่เราจะโกรธเราควร
 มาร่ำพังกิดหาเหตุที่ทำให้เป็นเช่นนั้น และโทษตัวเองเสีย น่าจะเป็นประโยชน์
 กว่า นอกจากนั้นแล้วความเสมอภาคนั้นห้ามได้ไม่ เพราะผลกรรมของทุกคน
 ย่อมมีลักษณะและปริมาณต่างกัน ถึงแม้ว่าผู้ที่เป็นพี่น้องฝ่ายญาติก็หาได้มีปริ
 มาณของกรรมเสมอกันไม่ ต่างตัวต่างคนและต่างใจกัน ก็ย่อมจะทำอะไรให้
 เหมือนกันเป็นพมพเดียวกันมิได้ ลักษณะและปริมาณของเหตุและผลย่อมต้อง

แยกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นแหละ ผลกรรมจึงไม่มีซ้ำหรือเหมือนกันได้ไม่ว่าจะ
 เป็นในภพใด ใด ดังนั้นแหละ จึงเป็นการสมควรที่จะพูดได้ว่า ความเสมอภาคนั้น
 ห้ามได้ไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคในทรัพย์สินนั้นไม่ได้เป็นอันขาด
 ถ้าจะให้มีการเสมอภาคได้บ้างแล้ว ก็พอจะมีได้แต่เฉพาะในสิทธิและเสรีภาพ
 เท่านั้น ซึ่งถึงเช่นนั้นก็เป็นแต่ในทางปริยายเท่านั้น โดยเหตุผลที่บางอย่าง
 ที่มุ่งจะให้บุคคลมีความเสมอภาคไปหมดสิ้น ทั้งในทรัพย์สินและในทางสิทธิ
 เสรีภาพนั้น จึงย่อมจะเป็นไปไม่ได้ เพราะมันเป็นการผิดหลักกรรมชาคืออย่าง
 รัชชเปอรเซ็นต์ไปเสีย คราบใดที่ความอยากได้และความต้องการของมนุษย์มี
 อยู่ไม่เหมือนกันทุกคนแล้ว ความเสมอภาคดังกล่าวมาแล้วย่อมมีไม่ได้เป็น
 อันขาด โดยเฉพาะแหละ พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงรับรองว่า คนเราย่อมเสมอ
 กันมิได้ เพราะเราทุกคนย่อมต้องได้กระทำเหตุให้บังเกิดผลกรรมมาแล้งต่าง ๆ
 กัน และผลกรรมซึ่งกำหนดโดยกัมมัตถุฐานะ ฐานะ ทรัพย์สิน และการเป็นอยู่ตลอด
 จนกรรมลิขิต ซึ่งจัดเหตุการณ์แวดล้อมในบรรดากิจการและการครองชีวิตของ
 แต่ละบุคคล รวมทั้งการกำหนดใหญ่โตเคราะห์หรือเคราะห์ร้ายและอำนาจ
 วาสนาทังปวงให้แก่เรา เหมาะสมกับการกระทำของเราที่ใดทำไว้แล้วแต่หน
 หลังก็ย่อมจะต่างกันด้วย จะเสมอภาคเท่ากันมิได้ การเสมอภาคโดยแท้จริง
 จะมีได้ก็ต่อเมื่อทุกคนได้ ไซกรรมหมดสิ้นแล้ว และมีจิตเป็นวิมุตติเป็นพระอรหันต์
 แล้วเท่านั้น

เมื่อทราบความจริงอย่างขงเช่นนั้นแล้ว เราจงอย่าลืมน่าสิ่งทั้งหลาย
 ที่ทำให้เรากลุ้มใจนั้นหาใช่เป็นเพราะว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีฤทธิ์เดชให้ทุกข์ และ
 ความเจ็บปวดร้ายแรงเกินไปอย่างไรก็ตาม การที่เราคลุ้มนั้นเรากลุ้มเพราะ

ความนึกคิดความร้ายแรงต่างหาก ดังเช่นความตาย เป็นต้น ตามความจริงแล้ว
 มันมีไร้อองร้ายกาจอะไรเลย มันเป็นเรื่องธรรมดาอย่างเดียวกันกับถารที่เรา
 ต้องหลับตองนอนทุก ๆ คืนนั่นเอง แต่เราพากันไปนึกเสียว่าร้ายกาจเหลือ
 เกิน มันก็เลยกลายเป็นสิ่งที่เราพากันกลัวเป็นที่สุด โดยอาการเดียวกัน เมื่อ
 มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือผู้ใดขัดขวางความสำเร็จในกิจการของเรา เราก็ไม่ควรจะไป
 ลงโทษผู้นั้น หรือคิดว่ามันเป็นเพราะเหตุโน้นเหตุนี้ว่าเขาแกล้งเรา แทนที่เรา
 จะนึกเช่นนั้น เราควรจะตองหันหน้าเข้าหาความจริง ซึ่งความจริงนั้นจะชี้ว่า
 มันตัวเราเองต่างหากที่เป็นต้นเหตุของการขัดขวางนั้น การที่เราเที่ยวขุดมูอน
 นั้นก็เพราะเราจะหลบเลี่ยงที่จะไม่ยอมรับผิดและไม่ยอมรับผิดด้วยตัวเอง เราควรจะ
 รู้เสียเถิดว่า การที่เราตำหนิกล่าวโทษผู้อื่น ว่าเขาแกล้งเรานั้น เป็นการ
 แสดงว่าเรานั้นยังมีได้เป็นผู้ที่ควบคุมการศึกษามาแล้วเพียงพอเลย เมื่อใด
 เราไม่โทษหรือติเตียนมูอน แต่กลับมาโทษและติเตียนตัวเองได้แล้ว เมื่อนั้น
 แหะเมันก็จะเป็นอย่างที่ การศึกษาของเรานั้นได้เริ่มก้าวหน้าขึ้นไปถึงขั้น
 ชั้นสูงแล้ว และถ้าเมื่อใดเราไม่ตำหนิโทษผู้ใดเลยและทั้งไม่บ่นว่าติเตียนตน
 เองจนเกิดเศร้าหมองและท้อแท้ใจ เพราะรู้อุตว่ากรรมเหตุการณอื่น ไม่พึง
 ปรารถนาเหล่านี้เกิดขึ้นนนั้น มันก็ล้วนแต่เป็นผลของกรรมซึ่งเราได้สร้างเหตุชน
 มาทั้งสิ้น ครั้นแล้วก็น้อมใจยอมรับผลเหล่านั้นเสียโดยซนตาซนใจ และเก็บ
 ไว้เป็นบทเรียนสำหรับให้กุ่มสติของเราเพื่อจะได้ไม่ผิดพลาดอีก เมื่อเราปฏิบัติ
 ได้เช่นนั้น การศึกษาของเราจึงจะนับได้ว่าพร้อมบริบูรณ์จบหลักสูตรแล้ว

ถ้าเราอยากเป็นคนเก่งให้คนเคารพนับถือ เราจะต้องทำใจของเรา
 ไม่ให้รู้สึกอยากเป็นผู้ใดหรือสิ่งใดที่กรรมมิได้กำหนดมาให้เราเป็นในขณะนั้น

เพราะเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่กรรมจะกำหนดให้เราเป็นสังโฆแล้ว เราข่มไม่
 อานาจที่จะบังคับเหตุการณ์ให้เป็นไปเช่นนั้นได้ ถ้าข่มอยากจะทำไปให้จงได้ก็
 มีแต่จะได้รับความเดือดร้อนและความไม่สำเร็จ สิ่งใดที่กรรมกำหนดให้เราทำ
 แล้ว หนทางนั้นและสิ่งนั้นจะสะดวกมาก จนบางทีโดยไม่รู้ตัวเลยก็กลับม
 ราชรถมาเกยขอเชิญให้ไปเป็นสิ่งที่ประสงค์อยู่นั้น ดังนั้นแหละเราจึงควรอยาก
 เป็นหรืออยากทำแต่เฉพาะในสิ่งที่กรรมได้กำหนดมาให้ เพราะในหน้าที่นั้น
 และในตำแหน่งนั้นเราข่มจะมีอำนาจเหนี่ยวยที่จะบังคับเหตุการณ์ให้อนุโลมเป็น
 ไปดังเราประสงค์ได้ เพราะกฎธรรมชาติคือกระแสกรรมย่อมช่วยบันดาลให้
 เป็นไปในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่เรา ด้วยเหตุที่กรรมได้กำหนดให้เรา
 ทำหน้าที่นั้น

อาศัยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว ถ้าเราเห็นผู้ใดที่ได้รับเกียรติได้รับ
 ยศหรือได้รับอำนาจให้เป็นใหญ่เป็นโต ถึงแม้เราจะเห็นว่าเขานั้นไม่มีภูมิรู้
 หรือความสามารถในการทำงานเก่งเท่าตัวเราก็ดำรงไว้ เราก็ไม่ควรอยากจะเป็นแทน
 เขา เพราะอย่างไรเราก็ข่มจะไม่มีอำนาจที่จะบันดาลให้เราเป็นไปเช่นนั้นได้
 เพราะกรรมมีใต้ออกหนุนที่นั่นดังกล่าวแล้ว ถ้าเราเข้าใจความจริงซอหดแล้ว
 ความอิจฉาริษยาก็ข่มจะไม่บังเกิดขึ้นได้ในหัวอกของเรา ขอจงจำไว้ว่าคนเรา
 ทุก ๆ คนนั้นเป็นเปรียบเหมือนตัวละคร ซึ่งได้รวมกันแสดงอยู่ในบทบาทของ
 ละครเรื่องเดียวกัน ซึ่งกระแสกรรมเป็นผู้เขียนบท ผู้ลงทุน ผู้สร้างฉากและ
 เป็นผู้กำกับการแสดงและกำกับเวที ดลยตจนเป็นผู้ปล่อยตัวละคร และเลือก
 ตัวว่า ผู้ใดสมควรจะเล่นเป็นตัวไหน ละครโรงนี้ข่มเป็นละครที่ใหญ่ที่สุด
 ซึ่งมีผู้แสดงนับเป็นจำนวนหมื่นล้านตัว ผู้กำกับการแสดงที่จะปล่อยตัวละคร

ออกมาและดูเขียนบทกวีหน้าท่อนมหามัทจะคงให้ตัวละครออกมาแสดง โดยไม่
 รับผิดชอบหรือพูดข้อนกันจนไม่เป็นภาษาซึ่งมีใช้ของง่าย ด้วยเหตุนี้ตัวละครบางตัว
 ถึงแม้จะพร้อมแล้วที่จะแสดงบทของตน แต่ผู้กำกับการแสดงก็ขอยอมจะปล่อยให้
 ให้เขาออกมาแสดงไม่ได้ โดยทันที เพราะเกรงจะไปขัดกับบทของผู้อื่นซึ่งกำลัง
 แสดงอยู่ ตัวละครนั้นจะต้องรอ โอกาสที่ผู้กำกับการแสดงจะเห็นเหมาะสมควรว่า
 เมื่อเขาออกมาแล้ว จะไม่ทำให้เรื่องนั้นเสีย หรือยุ่งไปจนคนดูไม่เข้าใจ
 เขาจะต้องออกโรง ในเวลาที่เหมาะสมที่สุด และถูกต้องที่สุด ที่จะทำให้ละครเรื่องนั้น
 เป็นไปถูกต้องตงผู้เขียนบทได้กำหนดไว้ ดังนั้นเหล่าดาวยุเขียนบทเขาเขียนว่า
 ใช้อย่างไรเราก็คงจะไปตามบทที่เขาเขียนนั้น เราจะไปแข่งเล่นบทของผู้อื่นเขา
 หรือจะคิดบทของตนเองขอยอมไม่ได้ เพราะถ้าเราทำเช่นนั้น เรื่องของละครนั้น
 ทั้งเรื่องก็จะเสียหายหมด นอกจากนั้นถ้าเราอยากเล่นเป็นตัวอื่นซึ่งเราไม่รู้บทของ
 ตัวนั้นดี เราก็คงเล่นผิด ๆ ถูก ๆ หรือมีฉนวนใจของเราที่มีโตมุงอยู่ในบทเดียว
 แต่หลาย ๆ บท ดังนั้นการแสดงจะดำเนินไปดกข้อมไม่ได้ คิดเราเองก็เสียชื่อ
 ที่โตมาทำลายละครเรื่องนั้นให้เสียไปโดยความเห็นแก่ตัวของเรา และในที่สุด
 แทนที่คนเขาจะเห็นว่าเราเล่นเก่ง เขากลับจะพากันตำหนิว่าเราเล่นเป็นตัวทำลาย
 และเราก็คงได้รับความเคียดแค้นอย่างแน่ ๆ นั้นโตกั้นนั้น ชีวิตของเรา
 ทุก ๆ คนนั้นก็ข้อมอยู่ภายใต้การอำนาจการของกฎแห่งกรรม กรรมกำหนดผล
 ใจอย่างไรก็ต้องเป็นไปเช่นนั้น เราจะไปเที่ยวบังคับความเป็นไปต่าง ๆ ให้เป็น
 ไปตามประสงค์ของเราผู้เดียวหาได้ไม่

ดังนั้นเหล่าในชีวิตของคนเรา เราจึงต้องประพฤติตนให้เรียบร้อย
 ถูกกับเวลาที่เรารับเชิญไปกินเลี้ยงในงานใหญ่ที่ออกหน้าออกตา ถ้ากับชาว

ของกินที่เราอยากจะกินนั้น ยังไม่มีใครเขาส่งมาให้เรา เราก็ควรต้องคอยอยู่
อย่างเจียบ ๆ เมื่อมีผู้ส่งอาหารนั้นมาให้เราเมื่อใด เราก็ต้องขบใจเขา และ
รับเอามากินโดยอาการเรียบร้อย ไม่งก ๆ งาม ๆ หรือตะกรุมตะกราม ถ้า
อาหารนั้น ได้ผ่านเราไปแล้ว โดยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตาม เราก็ต้องไม่ลุกขึ้นร้อง
โวยวายและกล่าวหาผู้อื่นว่าทำไมเขาจึงไม่ส่งมาให้เราก่อน เราควรต้องนั่ง
สำรวมจิต นั่งเจียบ ๆ และคอยเวลาและโอกาสของเราอยู่เฉย ๆ อย่างสุภาพ
ถ้าเราประพฤติตัวได้ดั่งนี้แล้วผู้คนที่จะพากันนับถือเรา ว่าเราเป็นผู้ที่สมควร
ได้รับเกียรติให้ไปร่วมโต๊ะเสวยกับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แต่ตามตลอดเวลา
ที่เรานั่งกินเลี้ยงอยู่นั้น เรานั่งอยู่เฉย ๆ โดยเรียบร้อย โดยปราศจากการตะกตะ
กตะกลาม อยากกินโน้นกินนี้ และไม่ว่าอาหารนั้นจะมีผู้ส่งผ่านมาให้เราหรือไม่
เราก็ไม่มีคางมรู้สึกเดือดร้อนอยากได้ หรือเจียใจว่าคนอื่น ๆ เขาลงจะตูดกตัว
เรา และเห็นว่าเราเป็นคนไม่สำคัญ จึงไม่มีผู้แยแสคอยคิดที่จะมาปฏิบัติเรา
ดั่งนี้ใดแล้ว ไม่ช้าแต่เราจะได้เป็นผู้ที่สมควร จะได้รับเชิญไปร่วมโต๊ะเสวยกับ
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น ถ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินท่านทรงทราบถึงความ
ประพฤติและจิตใจของเราตั้งได้ปรากฏมาแล้วนั้น พระองค์ท่านตลอดจนอริยชน
ทั้งหลายก็จะพากันยินดีขอเชิญท่านไปช่วยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินว่าราชการแผ่นดิน
ในตำแหน่งสูงเสียดอกด้วยซ้ำไป

ถ้าเราวางเฉยเสียบไตในเหตุการณ์ต่าง ๆ และไม่เดือดร้อนหรือ
กระวนกระวายอยากได้โน้นอยากได้นั้นแล้ว เราก็จะพ้นจากห้วงของกระแสกรรม
กลีบกลายตัวจากการเป็นทาสแห่งกรรมมาเป็นผู้มอสรวิทาพออย่างแท้จริง เพราะ
เราไม่มีตัวตนเหลืออยู่ใต้อำนาจกรรมนนั้นอีกเลย อำนาจโดยแท้ก็จะเป็นของ

เราที่จะใช้โต โดยสะดวกโดยไม่มีใครมาขัดขวาง ดังนั้นแหละเราจึงพึงควรปฏิบัติ
 ตัวของเราให้พร้อมที่จะยอมรับกรรมทั้งสิ้นเสียอย่างเต็มที่ โดยมีคติจะหลีกเสีย
 เสีย ครั้นแล้วจงพยายามทำลายความเห็นแก่ตัวเสียให้สิ้นไป โดยเด็ดขาด
 เมื่อเราไม่ตั้งหน้าหรือความเห็นแก่ตัวเหลืออยู่แล้ว ความสำเร็จทั้งหลายก็จะ
 เป็นของเราโดยแน่แท้พร้อมด้วยความสุขอย่างสูง

ข้าพเจ้าได้กล่าวมายาวแล้วว่ากฎแห่งกรรมนั้นปฏิบัติบังคับความ
 เป็นไปในชีวิตของเราอย่างไร และด้วยอาการอย่างไรบ้าง ในที่นี้ข้าพเจ้า
 ยากจะชี้ให้เห็นต่อไปอีกจากกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบมาแล้วนั้น
 ก็น่าจะยืนยันในสมัยวิทยาศาสตร์นอกว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านได้
 ค้นรู้เห็นมาแล้วนั้น มีความจริงลึกซึ้งกว่าวิชาวิทยาศาสตร์ทั้งหลายเหลือในสมัย
 นี้อีกมากมาย เช่นในวิชาชีววิทยาที่ฝรั่งเรียกว่า Biology นั้น นักปราชญ์
 สมัยนี้รวมกันเห็นว่ามีหลักสำคัญอยู่ ๓ ประการ ซึ่งตรงกับสามัญญลักษณะ
 หรือไตรลักษณ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไว้ ซึ่งแสดงถึงธรรมชาติของชีวิต
 อันอยู่ภายใต้บังคับของกฎแห่งกรรมนั้น แยกหัวข้อออกไปได้ดังต่อไปนี้คือ:-

๑. ทุกข์ ซึ่งตรงกับหลักวิชาชีววิทยาว่า "การต่อสู้ในการ
 ครอบงำ (Struggle for Existence) และชีวบรรพตาสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย
 ไม่มีอำนาจอันใดเลยที่จะบันดาลผลของการกระทำของตนให้เป็นไปได้สมกับที่
 ตนประสงค์ อำนาจที่จะอำนาจผลได้นั้นอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม กฎแห่งกรรมนี้
 กำหนดหน้าที่และการงานให้แก่ชีวิตทุกชีวิตรับผิดชอบกระทำเพื่อการครองชีวิต
 ของแต่ละบุคคลแต่ละชีวิต ดังนั้นการที่ผู้ใดควรจะทำงานอย่างไร มีอำนาจเท่าใด
 ตำแหน่งไหน ตลอดจนปริมาณของโชคชะตาราศีเคราะห์ดี เคราะห์ร้าย

ความมี ความงน และเหตุการณ์กรรมแวดล้อมของความเป็นอย่างงงง
 และมนุษย์ทุกคน ให้เหมาะล่สมกัการกระทำ อันเป็นต้นเหตุของเขาเหล่านั้นมา
 แลวแต่เบองหลัง ย่อมอยู่ภายใต้อำนาจของกระแสกรรมที่จะจัดและกำหนดให้
 กัเมื่อเราไม่สามารถกำหนดผลของการกระทำของเราได้เช่นนี้ ชีวิตของเรา
 ย่อมจะเต็มไปด้วความวิตก และความวิตกกอกอกขอย่างหนัก คงนสามัญญ-
 ลักษณ์ขอคน จึงเรียกวาทกข์ ซึ่งจะให้หมดลงไปได้กัต้องทำลายต้นเหตุคือ
 ตณหาหรือความเห็นแก่ตัวลงเสียให้สิ้นเชิง และวิธีที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว
 นี้ให้สิ้นเชิงได้ ก็โดยการปฏิบัติดำเนินชีวิตตามทางมรรค ๘ ประการ ซึ่งพระ-
 พุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้อย่างละเอียด

๒. อนิจจัง คือความไม่เที่ยงของสังขารและการเปลี่ยนแปลงของ
 สิ่งทงหลายในจักรวาล ไม่ว่าจะเป็แม่น้ำหรือภูเขา หรือทิวปใหญ่ ตลอดจน
 ดวงดาวทงหลายที่ปรากฏ ในท้องฟ้าก็ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ซึ่ง
 ธรรมชาติโดยอำนาจของกฎแห่งกรรมกำลังทำการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลง
 สภาวะต่าง ๆ นี้เพื่อให้บรรลุไปถึง จุดมุ่งหมายของธรรมชาติ คือความเจริญ
 อันสูงที่สุด คือความปราศจากความมืดมนอันแตกแยกออกจากผู้อื่น
 โดยเฉพาะ อันยังให้เกิดความงามและเรียบร้อยอันเต็มไปด้วความสุข
 สูงที่สุด ด้วประการฉะนี้ความตายก็คอบรรลุไปสู่ความเจริญนั้นเอง เพราะ
 ความตายก็เป็แต่การละลายของร่างกายเท่านั้น ส่วนกรรมที่เราได้สร้างไว้
 ย่อมหาตายด้วไม และกรรมนั้นย่อมส่งผลให้เกิดชนมาเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง
 อันเป็สภาพท่มีความเหมาะล่สมกักรรม คือเหตุที่เราได้สร้างไว้ ดังนั้นถ้าเรา
 สร้างแต่เหตุที่ดี ก็ย่อมไม่เป็ที่สงสัยเลยว่า เราจะไมไปเกิดชนในภพท่ม

สภาพเจริญรุ่งเรือง ความเป็นอนิจจังดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวไว้ใน กัถรงกัณ
กับกฎของวิชาชีววิทยาข้อที่ ๒ ที่เรียกว่า Mutation

๓. อนัตตา คือความไม่มีตัวตน โดยเฉพาะอันแตกแยกจากผู้น
อื่นของบรรดาสังขารหรือรูปร่างทั้งหลายในจักรวาล ซึ่งชาวบรรดาซอกทั้งหลาย
ในโลกนั้นมีความเป็นอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งเป็นตัวคนเดียวกัน ตั้งน
แหะการมีเมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน จึงจัด
ว่าเป็นการปฏิบัติของหมู่ใจสูงชนพระพรหม ซึ่งถูกต้องกับหลักธรรมชาติเป็น
ที่สุด ใครคิดจะทำอะไรตามอำเภอใจของตนนั้นไม่ได้ เพราะตัวที่จะบังคับ
สิ่งใดให้มันไปตามใจนั้นหาไม่มี เหตุการณ์ทุกอย่างพึงต้องอนุโลมตามความ
เป็นไปของกระแสของกรรม ซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่จะอำนวยผลของการกระทำทุก
อย่างได้ ตามนัยแห่งกฎธรรมชาติข้อนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมต้องดำเนินไปเพื่อ
สร้างประโยชน์ของส่วนรวมเท่านั้น ดังนั้นแหละเพื่อให้เกิดประโยชน์และการ
สัมฤทธิ์ของส่วนรวม กรรมอาจกำหนดให้ผู้นใดผู้นหนึ่งเป็นผู้แบกทุกข์เพื่อความ
เบาบางของความทุกข์ของผู้อื่นก็ได้ ผู้ที่ใคร่รับการถึงอันเต็มไปดวยทุกข์เพื่อ
ประโยชน์ส่วนรวมเช่นนั้น ควรจะถือว่าเป็นเกียรติที่ได้รับมอบให้เป็นผู้ออกแรง
แบกหามด้วยความอดทน หากใช้เป็นการดูกลองโฆษหรือดูถูกรมาน หรือเคราะห์
ร้ายโดยปราศจากความยุติธรรมอย่างเปล่าประโยชน์ไม่ ถ้าเขาผู้นั้นทนได้ถึงแม้
จะต้องเสียชีวิตไปก็ต้องได้ชื่อว่า เป็นวีรชนชั้นสูง ซึ่งถ้าชุมชนจะต้องเคารพนับถือ
เพราะเป็นการแสดงถึงความไม่เห็นแก่ตัวอย่างแน่ชัด วีรชนอย่างนี้มีอยู่มาก
มาย ตัวอย่างสำคัญสำหรับประเทศเราก็ได้แก่สมเด็จพระนางเจ้าพระสุริโยทัย

ผู้ซึ่งยอมเสียชีวิตรับทุกขเพื่อจะป้องกันมิให้สมเด็จพระมหากษัตริย์พระมหากษัตริย์
 ปลงพระชนม์ชีพเสีย เพราะสมเด็จพระนางเจ้าทรงพระราชดำริว่า ถ้าสมเด็จพระ
 พระมหากษัตริย์สวรรคตเสียแล้ว เมืองไทยก็จะขาดผู้บัญชาการทัพ และ
 เสนาธิการที่มีความสามารถอย่างที่สุดในขณะนั้น และข้าศึกก็จะได้เปรียบและ
 เอาชัยชนะเมืองไทยได้โดยง่าย สมเด็จพระนางเจ้าพระสุริโยทัยได้ทรงเห็นเหตุ
 การนี้และวินิจฉัยการวางแผนยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ของสมเด็จพระมหากษัตริย์
 มาเป็นอย่างดี ซึ่งถ้าจะเทียบกับสมณนแลดู พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นก็นับได้
 ว่า เป็นผู้บาทพชนเยี่ยมพระองค์หนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่ข้าศึกต้องถอยทัพ
 พ่ายแพ้กลับไปในการยกลงมาตีเมืองไทยในครั้งแรก การที่ข้าศึกต้องถอยทัพ
 กลับไปในครั้งนั้นก็เพราะพระปรีชาสามารถ ในทางยุทธศาสตร์ ของสมเด็จพระ
 มหากษัตริย์ โดยเหตุนี้แหละสมเด็จพระนางเจ้าพระสุริโยทัยจึงยอมเสียพระ
 ชนม์ ทนเสด็จสวรรคตชาติคอช้าง เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมคือเมืองไทย
 พระองค์จึงได้พระนามว่าเป็นวีรสตรีสำคัญที่สุดพระองค์หนึ่งของเมืองเรา

ความที่ใดกล่าวนานเราจึงควรเห็นได้ว่า เพื่อที่จะให้เราได้รับความ
 สำเร็จไม่ว่าจะเป็นในทางใด การกระทำที่แสดงการไม่เห็นแก่ตัว หรือการไม่ยึด
 ในการเป็นตัวเป็นตนนั้น เป็นกุญแจที่สำคัญที่สุดที่จะเปิดประตูให้เราเข้าไปสู่
 ปราสาทแห่งความเป็นอมตะ

กฎของธรรมชาติซึ่งพระพุทธรเจ้าทรงสอนไว้ ข้อนี้ก็ตรงกับหลักของ
 ชงอทยาข้อที่ ๓ ที่เรียกว่า Natural Selection คือธรรมชาติเป็นผู้เลือก
 ผู้ใดที่หมดความเห็นแก่ตัวพอเพียงแล้ว ให้ดำเนินก้าวหน้าไปสู่ความเจริญใน

ชั้นสูงขึ้นไป ดังจะเห็นได้จากความเป็นไปของมาที่บรรพบุรุษของมัน ได้ดำเนินตามโองการของธรรมชาติทุกประการ คัวมันก็ยังปรากฏอยู่ในโลกได้จนทุกวันนี้ แต่สัตว์โบราณ เช่น ไตโนเสาร์ ซึ่งมีรูปร่างใหญ่ไพศาล ซึ่งไม่ยอมอนุโลมดำเนินตามธรรมชาติมันก็ต่างพากันสูญพันธุ์ไปจากโลกนี้ เป็นต้น

หลักทั้งสามประการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้ ดังที่ข้าพเจ้าได้สาธยายมาแล้วนั้นยอมให้เราได้เห็นชัดในประการที่หนึ่งว่า มนุษย์เราไม่ควรอำนาจอย่างไรเลยที่จะอำนาจผลของการกระทำของเขา ให้เป็นไปได้สมดังที่เขาได้คาดหมายไว้ ดังนั้นไม่ว่าเราจะทำอะไรจึงต้องมีแผนการที่ไม่แข่งกร้าวเกินไปจนเปลี่ยนแปลง ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่จะมาเผชิญหน้าเราไม่ได้ เราจะต้องมีแผนการสำรองและทุนสำรองและทุนสำรอง ตลอดจนถึงใจอันกล้าแข็งเป็นสำรองไว้สำหรับแก้ปัญหาที่ยังมาไม่ถึง ซึ่งเราคาดไม่ได้ว่าจะเกิดมาในลักษณะอันใด เราจะต้องเข้าใจโดยชัดแจ้งว่า โอกาสที่เบ็ดให้แก่เราทุกครั้งนั้น หากใช่เขาเป็นผู้กำหนดให้เกิดขึ้นมาไม่ กระแสแห่งกรรมต่างหากที่เป็นผู้กำหนดจน ดังนั้นเมื่อตนมีหน้าที่อะไรก็ทำอะไรที่ควรมอบให้ทำ และเมื่อมีโอกาสอันใดที่เบ็ดให้แก่เราแล้ว เราจะต้องพร้อมที่จะปฏิบัติตามโดยทันที จะมิได้เพียงกลัวบาปกลัวนิตอะไรไม่ได้ เราจะต้องทั้งการยึดเหนี่ยว ในการเป็นตัวแทนคนของเขาเสียให้สิ้น และมอบตัวให้อยู่ภายใต้อำนาจของกระแสของกรรม และทำการตามกระแสของกรรมกำหนดโดยไม่ปิดท้าว ดังเช่นพระอรหันต์กำลังทำการรบพุ่งอยู่กับหมู่ภุมมัตริย์ไปพล ถึงแม่น้ำพระทัยจะไม่อยากยิงศร

ไปฆ่าใครของตัวเองซึ่งรบชกกับฝ่ายข้าศึกสักเพียงใดก็ตาม แต่เมื่อกรรมที่ว่า
 พระองค์เป็นทหารผู้ซึ่งจะขอกระทำหน้าที่ของตนนั้น ก็ทรงหลงเลยไม่ได้ ถึง
 จะทรงกลัวมาและกลัวคนคำว่า ว่าฆ่าใครสักเท่าใดก็ตาม ก็ต้องทรงกระทำ
 ดังทกกรรมกำหนดให้ทำ การทำกิจการทุกสิ่งทุกอย่างอย่างเดียวนั้น เราผู้ใดรบมอช
 ให้ทำกิจการนั้น ก็ยอมจะต้องปฏิบัติการณ์ไปโดยไม่กลัวถูกตำหนิหรือกลัวผิด
 และโดยความไม่เห็นแก่ตัว เพราะตามวณกเสียดว่าถ้าทำผิดแล้วคนจะติ และ
 จะไม่ได้รับการสรรเสริญอันล้วนแต่เป็นการเห็นแก่ตัวแล้ว เขาก็ยอมจะต้อง
 เสียคนในที่สุดเพราะเขาเห็นแก่ตัวยิ่งกว่าหน้าที่ ซึ่งทางที่ควรแล้วเขาคงจะนึกว่า
 หน้าที่และการงานนั้น คือตัวทแทของเขา เพราะฉะนั้นถ้าทำเพื่อหน้าที่นั้นแล้ว
 ตัวก็ยอมจะต้องไม่มเหลออยู่ที่จะคอยรับผลกรรมนั้น ถ้าผลกรรมจะมี มันก็
 จะเป็นผลของงานนั้นเท่านั้น

ในประการที่สอง คำสอนของพระพุทธเจ้าดังที่ไดกล่าออกมาแล้วชี้ชัด
 ว่า ความสุขที่สุดของมนุษย์ที่จะหาได้นั้น เกิดขึ้นได้เมื่อเขารู้สึกว่าเขา
 หมดความเห็นแก่ตัว และไม่มีความเป็นตนเห็นตนเหลืออยู่อีกแล้ว เพราะ
 เมื่อผู้ใดหมดความเห็นแก่ตัวแล้ว ธรรมชาติก็ยอมจะเริ่มแสดงกำลังช่วยเหลือ
 เขา จนเกิดผลดีแก่เขาอย่างมหัศจรรย์ ใครไม่เชื่อก็จงลองดู เขาจะเห็น
 ความจริงได้ดัง ๆ ในไม่ช้านัก

จากหลักความจริงเหล่านี้พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า สำหรับบุคคล
 ธรรมดาผู้หวังจะทำกิจการใด ๆ ให้สำเร็จได้นั้น ประการที่ ๓ เขาจะต้องเข้าใจ
 ในกฎของกรรม และวิธีการทกกรรมใช้กำลังกระแสน์ของกรรมมาบันดาลผลของ
 งานของเรา ตลอดจนกับตัวเขาดังที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ประการที่ ๔

เขาจะต้องทำจิตใจให้บริสุทธิ์ & ปรารถนาเกิดขึ้นในอุปนิสัยของเขา ครั้นแล้ว
ใช้หลักธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ ดำเนินการปฏิบัติกิจการ พร้อมด้วยหัวข้อหลักพระ-
ธรรมอภ & ประการ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้ด้วยในทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์

ไม่ว่าจะทำกิจการใด ๆ พวกเราโดยมากมักจะพากันกล่าวกันว่าเราจะ
ต้องมีกองทุนทรัพย์อันมหาศาลก่อนจึงจะทำได้ เช่นจะทำไรก็ต้องมีทุนเสีย
ก่อนจึงจะทำได้ การพูดเช่นนั้นย่อมจะนับว่าเป็นการแก้ตัวมากกว่าเป็นความจริง
อย่างร้อยเปอร์เซ็นต์ เราจึงฟังดูจนหลายคนที่เขาไปฟังพระบรมโพธิสมภารใน
เมืองไทย มีได้มีทรัพย์สิ่งใด คิดคิดมากมาย เขาทั้งหลายเหล่านั้นอยู่
อย่างเดียวคือ ใจที่คิดจะทำงานเท่านั้น ในขั้นต้นนั้นเขามีได้เลือกงานเลย
ไม่ว่าจะเป็นงานที่ตาชาเลอทราบเหนื่อยยากเท่าใด เขายอมรับทำทั้งสิ้น เพื่อ
เป็นการจุนเจือหาทุนเก็บไว้ เพื่อทำกิจการที่ใหญ่ขึ้นต่อไป ในขณะที่เดียวกัน
เขาก็เที่ยวสอดส่องว่ามีกิจการอะไรที่จะเปิดโอกาสให้เขาบ้าง ซึ่งเป็นการ
ทดลองดูว่าสิ่งใดที่กรรมจะช่วยเหลือของเขาบ้าง ในระหว่างนั้นเขาก็มีขยี้สกัดกั้น
จนมีผลกลางกันว่า เงินส่วนมากนั้นไม่ยอมกินเบ็ดกินไก่อเลย จนกว่าเขาจะเข้า
ถึงขั้นเป็นเจ้าเงินเป็นต้น เมื่อเขาพบโอกาสเปิดให้เขาในทางกิจการใด ๆ เขา
ก็ทุ่มกำลังทุกอย่างไปในการนั้น โดยเริ่มต้นกิจการนั้นแต่แคบ ๆ ก่อน เมื่อ
งานเจริญขึ้น เขาก็ยังไม่เอาเงินนั้นไปซื้อออดอเมอร์กันคันใด ๆ ซึ่ เขาเอาเงิน
ที่ได้ทำไรนั้นกลับมากำใส่ลงทุนขยายงานของเขาต่อไปอีก การดำเนินการเหล่านี้
นั้น จิตใจของเขามุ่งอยู่แต่ในงานนั้น โดยปราศจากการถ้อยเหนี่ยถ้อยตัว หรือ
การคิดที่จะบำรุงความสุขใส่ตัว เช่นสู้นอกไม่กินเบ็ดไม่กินไก่อและสิ่งอื่น ๆ อัน
เป็นการแสดงว่าเขาทำกิจการเพื่อความเจริญของงานของเขาดีกว่าเพื่อความสุข

ล้วนดี และความอดทนปฬมของร่างกายของเขา ซึ่งยอมได้ชื่อว่าเขาพยายาม
 ตัดความเห็นแก่ตัวของเขาออกไปให้เหลือน้อยที่สุด คือไปเมื่อเห็นหนทางที่
 จะขยายงานได้อีก - เขาก็จะเริ่มจัดการกู้เงินมาขยายงานนั้น เจ้าของเงินกู้
 ซึ่งเห็นความอดทนและความพยายาม ตลอดจนความสามารถของเขาที่ประกษ
 ชาติอยู่ท่งงานของเขานั้น ก็ยอมจะไม่ขัดข้องที่จะให้เขากู้ยืมเงินนั้นไปขยายกิจ
 การนั้น ๆ ต่อไป สิ่งที่เขาทำเหล่านั้นล้วนแต่เป็นการถูกต้องกับหลักพระธรรม
 ที่เรียกว่าอิทธิมาท & ประการเป็นอันมาก ซึ่งถ้าพวกเราจะคิดดูแล้วจะเห็นได้
 ชัดว่า ถ้าใครมีธรรมข้อนี้อยู่ในใจและเข้าใจความหมายของธรรมข้อนี้โดยชัด
 แจ่ม และนำเอาธรรมข้อนี้มาปฏิบัติโดยจริงใจแล้ว ถึงแม้จะเริ่มชีวิตด้วยไม่มี
 เงินเลย ก็จะสามารถทำกิจการที่เขาอยากจะทำนั้น ให้บรรลุถึงความสำเร็จ
 ได้แน่ ยิ่งท่วงนั้นเรานับมหาวิทยาลัยที่สอนวิชาชีพ ให้แก่เราอยู่หลายแห่ง
 เพราะฉะนั้นการที่จะหาความรู้ ในทางเทคนิคของวิชานั้น ๆ ย่อมเป็นการสะดวก
 ศึกษากว่าแต่ก่อนมาก ดังนั้นสิ่งที่ยกพร่องสำคัญของเรา นั้น หาใช่เพราะเราไม่
 มีสำนักที่เราจะค้นหาวิชาความรู้ ในทางเทคนิคของกิจการต่าง ๆ ไม่ แต่ยก
 พร่องอยู่ที่เรายังไม่สามารถจะหาสำนักที่จะสอนเราให้เข้าใจหลักของปรัชญา
 ที่สำคัญอันนี้ ให้เราเห็นชัดได้วา เพื่อจะทำกิจการให้สำเร็จออกมาดีนั้น เรา
 จะต้องมั่งสิ่งใดมาเป็นเครื่องนำ และหัดจิตใจของเราจนเป็นหลักให้เรายึดไว้
 เป็นเครื่องช่วยเราได้ในบรรดากิจการที่เราจะทำ พระพุทธเจ้าสอนเราว่า
 เต็มไปด้วยหลักปรัชญาเหล่านี้ แต่โดยมากแล้วมักจะไม่มั่งผู้ใดนำมาสอนให้
 เรารู้ - เราจะสอนกันแต่ในชั้นประถมและมัธยมชั้นต้น ๆ ซึ่งเมื่อเรายังเป็น
 เด็ก ๆ อยู่ เราก็มักจะไม่ใคร่อยากรู้อยากเห็นนัก เพราะนี่ก็ว่ามันไม่สำคัญ

ในการดำเนินกิจการอาชีพ ในภายภาคหน้า โดยเหตุนี้เมื่อเขา ได้ขวนขวายพร้อมทั้ง
 จะทำงานอาชีพใดแล้ว ก็มักจะมึนงงหรือสับสนเหลืออยู่ในใจแต่เพียงคิดหา
 เท่านั้น ส่วนข้ออื่น ๆ นั้นก็จางหายไปหมด หรือมีอะไรก็ยังไม่ได้รับการ
 สิ่งสอนเนื่องด้วยความจริงเป็นเช่นนั้น สถานการณ์การศึกษาชั้นสูงเช่นมหาวิทยาลัย
 น่าจะเพิ่มเติมขอบข่ายหรือขอบ ครอบคลุมไว้ในหลักสูตรของการศึกษา เพื่อ
 พวกเราทั้งหลายจะได้มีโอกาส ได้เรียนรู้หลักธรรมอันเป็นเครื่องช่วยให้กิจการ
 เจริญ จนสามารถสู้กับชาวต่างประเทศได้ในการเศรษฐกิจ จนกิจการค้า
 ทั้งหลายตกเข้าอยู่ในมือของคนไทยเรามากขึ้น

มยุห์ ได้มาชมสวนเสนาอันหลายท่านมักจะพูดว่า มันก็สวยงาม
 และมีท่าจะมีผลสำเร็จได้หรือ แต่ท่าน (หมายถึงข้าพเจ้า) นั้นมีเงินมากท่าน
 ก็ทำได้ ส่วนอย่างเรานั้นจะหาทุนที่ไหนมาทำได้อย่างนี้ ข้าพเจ้าขอออกว่า
 จริงอยู่ข้าพเจ้าได้ใช้เงินลงทุนไปมาก แต่อย่าลืมว่า เรามีได้ทำงานนี้ภายใน
 ปรกติด้วย งานนี้ได้ขยายชนมาทีละเล็กละน้อย มาใน ๒-๓ ปี หวัง
 แลที่เราได้ขยายกิจการกว้างขวางขึ้น การที่เราสามารถขยายกิจการได้ดี
 และเรื่องนี้ ก็หาใช่เพราะข้าพเจ้ากระเป๋านักไม้ มันเป็นเพราะพืชผลออกตลาด
 ได้ดี รายได้ขึ้น ชนากวักเชือดออกมาช่น และให้กลับมาลงทุนเพิ่มขึ้น เข้าแบบ
 ที่ชาวต่างประเทศเขาทำกันเท่านั้นเอง และกิจการที่เจริญช่นนี้ ก็หาใช่เพราะ
 ข้าพเจ้าหรือภริยาจะมีปัญญา หรือความเก่งประหลาดอะไรไม่ ถ้าเรามี
 อะไรแล้ว ก็มีแต่หลักของพระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า "กรรม
 ไตรลักษณ์ อธิบาต ๔ ประการ และทิวฐธรรมิกัตถประโยชน์" เท่านั้น
 ที่เป็นหลักคุมใจและสติของเราไว้และโดยการพยายามที่จะปฏิบัติตามพระธรรม-

ของพระพุทธเจ้า ตงเงเองที่ทาให้เราเกิดความรู้สึก “อันเวทมนต์ฤทธิไกร
 ไม่ชัชชาญ แต่จิตหาญใจสนุกสุขในงาน” ขนมา ก่อนที่จะผ่านเรื่องการ
 ต้องมีเงินมาก ๆ เป็นทุนจึงจะทำได้นั้น ข้าพเจ้าอยากจะขอให้ท่านผู้อ่าน
 ทั้งหลาย ได้ใช้เวลาสักเล็กน้อยไปแวะชม “ไร่กระบกคู่” ของร้อยโท
 ดอม เศรษฐบุตร และไร่ “บ้านไร่” ของคุณชู ประกาสัตถ์ย์ ตูสักหน่อยว่า
 ไร่ทั้งสองไร่นี้ ถึงแม้จะเล็กในอาณาเขต แต่ก็เล็กน่าพิศ เพราะความเจริญ
 ของไร่นั้น วิเศษน่าชมเป็นอันมาก การลงทุนก็ไม่ได้มากมายเท่าใดนัก แต่
 ความเจริญนั้น ใหญ่ยิ่งเสียกว่าสวนเสมานี่เสียอีก ไม่ว่าจะท่านจะมองไปทางใดใน
 เขตขนาด ๕๐-๕๐ ไร่นั้น จะเห็นพืชทุกชนิด ออกดอกออกผลงามเป็นอย่างยิ่ง
 และยัง ให้เกิดเงินอันเป็นผลพลอยได้มาสู่เจ้าของสวนนั้นอย่างน่าพิศพอใจ นี้ก็
 เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า หากใช้เงินเท่านั้นไม่ ก็จะทำความสำเร็จให้เกิด
 ขึ้นได้ ความสำเร็จของท่านทั้งสองนี้ อยู่ที่อิทธิบาท ๔ ประการ ซึ่งท่านเจ้าของ
 จะทราบหรือไม่ว่าท่านทั้งสองเต็มเพียงไปด้วยหลักธรรมอันอยู่ในใจ
 ถ้าเราจะสังเกตแล้ว เราจะเห็นได้ว่าท่านทั้งสองนี้มีฉันทะรักการงานในไร่ ใน
 สวนนั้นเป็นที่สุด ท่านขยันหมั่นเพียรในกิจการของท่าน ใจของท่านมุ่งมั่น
 อยู่ในกิจการของท่านอย่างไม่ทอดทิ้งและไม่แว้นวาย แต่ละวันที่จะเที่ยวพยายาม
 วิจารณ์และวิจัยงาน และหาความรู้ลึกเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในกิจการ
 สวนของท่าน ท่านทั้งสองนี้เป็นตัวอย่างอันดีของวีรกรรมที่ทุนน้อยอันได้ทำ
 การได้ผลสำเร็จอย่างน่าภูมิใจขึ้นน้อย เพราะท่านตั้งพร้อมในพระธรรมของพระ-
 พุทธเจ้าซึ่งมีชื่อว่าอิทธิบาท ๔ ประการ

ด้วยเหตุนี้เราทั้งหลายผู้หวังที่จะก่อสร้างรากฐาน ให้แก่การเศรษฐกิจของเมืองไทยเรา เพื่อให้กิจการค้าและการเศรษฐกิจของเมืองไทยเราก้าวหน้าทันชาวต่างชาติจนสามารถตั้งเอากิจการทั้งหลายเข้ามาอยู่ในมือของเรา จึงเลิกการหันหลังให้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยพูดว่าพระธรรมนั้นล้าหลังไม่ทันสมัยเสียให้สิ้น และหันหน้าเข้าพึ่งพระธรรมนี้ และลองตั้งใจปฏิบัติดูสักที โดยความตั้งใจเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าแน่ใจว่าถ้าพวกเราทั้งหลายเปลี่ยนใจเข้าหาพระธรรมดังที่ได้อธิบายมาแล้วจนได้แล้ว กิจการของเราที่ซบเซาจะเปลี่ยนเป็นเดินหน้าอย่างกบกลับหน้ามือที่เคยง ขอให้เลิกคิดเลิกพูดคำที่ว่า "ปล่อยให้แต่คนแก่ทสันกิดท โกลจะลงใจอยู่แล้วนนเขาวดเกิด" ข้าพเจ้าขอเชิญท่านชายฉกรรจ์และหญิงทเก่ง จงได้ทดลองรสชาติของพระธรรมบ้าง ท่านจะได้แลเห็นผลทันตาอย่างแน่นอน ถ้าใครไม่เชื่อ ก็ขอให้ลองดูสักทีเถิดจะชื่นใจข้าพเจ้าเป็นอันมาก

พระธรรมที่ข้าพเจ้าอยากขอให้ท่านจงพิจารณาดูนี้ ก็คือ พระธรรมเรียกว่าอิทธิบาท ๔ ประการ อันเป็นข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ว่า ถ้าผู้ใดได้ปฏิบัติตามแล้วจะสำเร็จประโยชน์ในกิจการต่าง ๆ ได้สัมประสงค์

อิทธิบาท ๔ ประการ ก็คือ :-

๑. ฉันทะ คือความรักใคร่ในงานยิ่งกว่าตัว และทำงานเพื่อประโยชน์ของงานนั้น โดยไม่มัววุ่นนึกถึงประโยชน์ส่วนตัว

๒. วิริยะ คือความพากเพียรพยายามและความอดทนเต็มไปด้วยขันติและโสรจจะ

๓. จิตตะ ได้แก้ความมุ่งมั่นในกิจการที่กระทำนั้น และพยายามเรียนรู้ และปฏิบัติกิจการที่ตนกระทำอยู่นั้น ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการของกิจการนั้น โดยไม่ทำอย่างสังเขปหรือ โดยอาการประมาท

๔. วินัสสา ได้แก้การใคร่ครวญถึงกิจการ และในสัมมรรตภาพของตนเองในการประกอบกิจการนั้น ๆ ครั้นแล้วคนหาวิธีการที่จะทำให้งานนั้นเจริญขึ้นตลอดจนแก้ไขสัมมรรตภาพของตนเองและของคณงานทั้งหลาย ให้แก่งและคชน ซึ่งตรงกับคำฝรั่งว่า Research

เพื่อจะให้ความหมายของธรรม ๔ ประการนี้ กระจายออกไปโดยละเอียดยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าขอสาธยายต่อไปว่า :-

ในประการที่ ๑ สิ่งใดที่เป็นอาชีพหรือหน้าที่ของเรา ซึ่งกรรมได้มอบหมายมาให้เราทำแล้ว เราจะต้องรักกิจการอันเป็นอาชีพและหน้าที่นั้น ยิ่งกว่ารักตัวของเรา ครั้นแล้วก็พึงทำงานนั้นด้วยความซื่อสัตย์เราทำงานที่เรียกว่าเป็นงานอดิเรก โดยหวังแต่จะให้งานนั้น ได้รับแต่ความเจริญและถึงซึ่งความสำเร็จโดยปราศจากการเห็นแก่ตัว หรือเพื่อหาประโยชน์ใส่ตัวเสีย พึงเข้าใจเสียว่าประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวตัวนั้นเป็นแต่เพียงผลพลอยได้ของงานเท่านั้น คือเมื่องานเจริญผลที่จะมายังตนจึงจะเจริญได้ ไม่ใช่ทำงานเพื่อจะให้ได้เงินเข้ากระเป๋ามาก ๆ โดยมีความมุ่งถึงงานที่กระทำอยู่นั้นจะเจริญหรือไม่ สูง เช่นการทำงานชนิดหนึ่งได้กำไรก็เอาแต่กำไรนั้นมากินเสีย โดยมีคิดที่จะเอาเงินนั้นสักส่วนหนึ่งไปบำรุงการงานที่ให้อำไรนั้นเจริญยิ่งขึ้นเสียก่อน โดยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง แทนที่จะหาทางเพิ่มพูนให้งานนั้นเจริญ เรากลับคิดจะกินง่าย ๆ เพียงหนเดียวหรือสองหน แล้วก็ไม่พอใจให้งานนั้นล้มจม หรือถ้าไม่

ลุ่มจนก้มให้เจริญชนต่อไป ซึ่งเราเรียกกันว่าแข่งดี เมื่อพูดมาเช่นนั้นว่าเรานั้น
 ควรจะทำงาน โดยปราศจากการเห็นแก่ตัวเป็นใหญ่ แต่ต้องเห็นแก่ประโยชน์
 ของงานเป็นใหญ่นี้ คงจะมีผู้เถียงว่า คนเรานั้นถ้าไม่เห็นแก่ตัวหรือมีก้น้อย
 ก้อสันโดยแล้ว ก็คงจะไม่สามารถจัดการเศรษฐกิจการค้าใดๆ ให้
 เจริญได้

ชลด้านข้อนี้ ไม่สู้จะถูกต้องและมีหลักนัก เพราะ ในประการต้น
 การทำการเพื่อประโยชน์ส่วนตัว โดยเห็นแก่ตนเป็นตงนน ผู้ที่ทำการเช่นนั้น
 ย่อมขาดการพิจารณาในแง่ ของประโยชน์และความเจริญของกิจการนั้น
 เขาย่อมจะเห็นได้อย่างเดียวคือ ทำอย่างไรเขาจึงจะวัดจะกินเอาเงินมาจากกิจ
 การนั้น ให้ได้มากที่สุดที่จะได้เพื่อประโยชน์ของเขา ผู้ที่มใจและอารมณ์เช่นนั้น
 ย่อมไม่ยอมที่จะทนยากเพื่อความเจริญของงานนั้น ผู้คนเลียงว่วซึ่งตั้งใจแต่จะ
 วัดเขาน้ำนมของววนัน โดยมีคิดที่จะเลียงดูปรนปรือววนันให้เจริญ เมื่อจ้วไม่
 เจริญในร่างภายในไม่ช้านมจ้วก็จจะหมด และเมื่อนมจ้วหมดแล้ว ตนก็ยอมจะ
 ต้องอดกินนมโดยแน่นอนเป็นต้น ผู้ที่ไม่รักงานแต่เห็นแก่ตัวยอมจะคอยหา
 โยกาสอยู่เสมอที่จะหลีกเลี่ยงการงานนั้น ได้ทำนิตได้ทำหน้อยก็หลบหนทิ้งไป
 หากความสุขโดยไม้นักถึงประโยชน์ของงานนั้น ยิ่งกว่านั้นผู้ทเห็นแก่ตัวยิ่งกว่า
 เห็นแก่งานนั้น ย่อมจะหวังให้ได้รับความสุขและความร่ำรวยได้ยาก ถึงแม้
 เขาจะมีแผนการอย่างงตงงามที่จะดำเนินงานนั้นสักปานใด ตลอดจนมผู้ได้รับ
 คำมั่นสัญญาว่าจะออกทุนช่วยเหลือเขาสักปานใด ถ้าเขาผู้นั้นไม่รักงานนั้น
 จริงๆ และไม่ได้ทำงานนั้นด้วยการมีจุดมุ่งหมายโดยแน่แท้ ก็คือการตั้งใจทำ
 งานเพื่อความเจริญของงานนั้นโดยเฉพา โดยไม่เห็นแก่ตัวแล้ว งาน

นั้นก็จะเจริญไปไม่ได้เลย ดังนั้นแหละ การทำงานโดยมีความเห็นแก่ตัวอยู่เบื้อง
 หลังแล้ว ย่อมไม่มีงานจะเจริญโดยดียวและจริง ๆ จัง ๆ ดังนั้น จึงเป็นการควร
 ที่จะทำความเข้าใจเสียใหม่ ว่าการที่จะเริ่มทำกิจการใด ๆ โดยเห็นแก่ตัวเป็น
 ทดงแล้วย่อมจะไม่ได้ผล

ท่านเราจะทำอย่างไรเล่า เราจึงจะรู้งานได้อาชีพได้นั้น เป็นอาชีพ
 ที่เราควรจะทำจึงจะถูกต้องกับความประสงค์ของกำลังของธรรมชาติ สิ่งใดที่เป็น
 งานและหน้าที่ของเราที่กรรมได้กำหนดมาให้เราทำนั้น ย่อมจะปรากฏขึ้นมา
 ให้เราต้องทำเอง โดยกรรมจะกำหนดกรรมเขตลุ่มขึ้นมาต่าง ๆ บังคับเราให้
 ต้องทำงานนั้น ข้อสำคัญมีอยู่ว่า เมื่อมีงานปรากฏขึ้นมาเผชิญหน้าเราโดย
 เฉพาะแล้ว เราจำจะต้องไม่คิดหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธไม่รับทำเพราะการปฏิเสธ
 นั้นเป็นการแสดงออกถึงความเห็นแก่ตัวของเรา ที่ไม่ยอมรับทำงานที่กำลัง
 กรรมแห่งธรรมชาติกำหนดมานั้นเอง และในที่สุด ถ้าชนมัวปฏิเสธอยู่เช่นนั้นเรา
 ก็จะต้องเข้าเป็นพวกกรรมกรว่างงาน ซึ่งไม่ใช่ว่างเพราะหาทำไม่ได้ แต่เขา
 เห็นแก่ตัว โดยเขาเลือกงาน และไม่ยอมทำงานที่ปรากฏมาเผชิญหน้าเขา
 การเป็นผลเลือกงานอันใดชื่อว่าหนักไม่เอาเบาไม่สู้ ก็จะทำให้ประทุพผิตเช่นนั้น
 ไปจนเกษมสอยทุกลาตยาวในฐานะเป็นอันธพาลเท่านั้นเอง แต่ถ้าเราไม่ปฏิเสธ
 งานที่มาเผชิญหน้าเรานั้น และตั้งใจทำงานนั้นไปโดยไม่เห็นแก่ตัว ไม่ว่าจะงาน
 นั้นจะเล็กน้อย หรือเป็นงานที่ต่ำต้อยและตำแหน่งต่ำสักเพียงใด ถ้าเราพยายาม
 ทำงานนั้น โดยการพินิจพิเคราะห์หาคัดหาหนทางที่จะให้มันสะดวกและง่ายเข้า และ
 ให้ได้ผลของงานนั้นด้วย เช่นเราต้องกวาดถนนและเช็ดล้างถนนให้สะอาด
 ในชนบทเมื่อเราไม่รู้งาน เราก็ใช้ไม้กวาด ๆ ดุนรวมขยะเป็นกอง ๆ ไว้ แล้ว

ก็เอาตงมากกวาตขยงนนั้น ใตงไปเททง ใตงใหญ่ทเขาจะเอาไปเททง ครันแถง
ก็เตินไปตักนาลางถนนทลระถง แลระลางถนนนนั้น แถเมอใตทางานไปหนอย
หนง แลระถาเราทมนคตถงงานน เราทอาจเกตคความคตชนวาททตองเตินกสย
ไปกสยมาโดยจนวนขยงครทงหนง แบทกนาลางครทงหนง ซงเบ็นการเสยกาถงแลระ
เวลา แลระงานทไมต่าเนินไปใตเรอ ยงคตเขาทยงจะเท็นหนทางทจทางานน
ใตเกตสมรรถกาพยงชน ในทลุตเขาอาจหารถเช็นมาคทหนง แลระบรททกบ
น้าไปบรทนนพรอมตอยถงขยงไปหนง ครางนเมอถวาทขยงใต ก็เกยใตถง
ขยงแลระวทก็เอาน้าลางรทลางถนนไปพรอมนกน จนวน้าทมดแลระขยงเตมกเตินกสย
มาเทขยงทถง ใตถยเสยทหนง แลระวทคกนาลใตถงนนแลระบรทกสยไปถวาทใหม่
การปฏยบตครทลองทท่นเวลาแลระท่นไปกวาครทแรกเบ็นอนมาก แลระถาเขา
เบ็นคนทรทงานนจรงจนวนเกตสนุกในงานนนั้นชนจรง ๆ ในไมซ้าเขาก้จทารถถวาท
ถนนชนมาได้ ซงในทลุตยทเบ็นนายเราก้ยอมนจะเท็นความสามารถของเขา
ทซ่างคตแลระซ่างรทงาน เขาทยอมนจะใตเลอนชนเลอนต่าแทนงใตรับค่าจาง
ค่าจางจลมากชน งานทเขาทานถงแมในชนค่นเขาจะไมรักมันมากนท มีคแต่
คความเตมใจทจทาท่านน คแต่คอมากความรักในงานนทจจะเกตชน แลระคความ
รักนจจะเรงชนททท จนวนเขาสนุกแลระลมคตของเขา โดยนยชนเขาก้จทางานน
โดยปรากจาทกการเท็นแกต้ว แลระผลพลอยใตคอเงินคตอนชน ใตเลอนต่าแทนง
แลระนายพอใจเชยถถ แลระในทลุตคความถ่าเรจก้จจะเบ็นของเขา ถงนแถลระ
เมอเราทางานจจจควรททำโดยพนจพเคราระท จนวนความรักงานนทเกตชน แลระเมอ
คความรักงานนเกตชนแลระ งานนทจจะคตคถายไปสูคความจเรทญเบ็นแม่มม่น
แลระเราก้จจะใตบทเรยงนอย่างชตจางว่า การทจจะหาความสุขใตค้วโดยไมรัก

หน้าที่และการงานนั้นย่อมไม่สำเร็จ เพราะความสุขและความสำเร็จนั้นเป็นผล
พลอยได้อันเกิดขึ้นจากการงานที่เราได้ปฏิบัติตามอย่างตแล้วเท่านั้น

เพื่อจะให้เกิดความเข้าใจถึงการปฏิบัติตามการงานโดยไม่เห็นแก่ตัว
เราจะต้องเข้าใจเสียด้วยว่าการถือสันโดษนั้นเป็นเครื่องประกอบตัวสำคัญที่สุดที่
จะให้เราทำการงานได้โดยไม่เห็นแก่ตัว คำว่าสันโดษนี้ พวกเราส่วนมากมัก
จะแปลกันไปเสียว่า "โหม้กน้อย และให้พึงพอใจในสิ่งที่เรามีอยู่" ซึ่งถ้า
จะดูกัน ๆ แล้ว ก็จะเห็นคล้ายกับว่าความเป็นสันโดษนี้หมายถึงการนั่งนอนอยู่
เฉย ๆ เพราะพอใจในฐานะที่ตนมีอยู่นั้นแล้ว ซึ่งย่อมจะชวจากการถือสันโดษ
ก็คือการชวให้คนเราชกเกียจ ตามความจริงนั้นสันโดษหาได้มีความหมายเช่น
นั้นไม่ สันโดษมีความหมายว่า ให้เรามีความพึงพอใจในกิจการและหน้าที่
และปริมาณของผลพลอยได้ที่กรรมได้กำหนดให้ ตลอดทั้งพึงพอใจในเหตุการณ์
และกรรมแวดล้อม และการเคราะห์หัดเคราะห์ร้ายที่เกิดขึ้นในขณะที่เรา
กำลังทำหน้าที่หรือกิจการอันใดอันหนึ่ง โดยไม่ห่วงวายคิดมึ่มากถึงผลที่จะได้
รับจากกิจการนั้น กรรมกำหนดมาให้เราได้เท่าใดก็พอใจเท่านั้น โดยมีบัน
ว่าหรือแสดงความไม่พอใจ เพราะอยากจะได้มากขึ้นอีก คงพอใจในงานที่
กำลังทำอยู่นั้น โดยดีที่สุดและโดยรับการงานนั้นที่สุด ซึ่งหมายถึงการทำงาน
เพื่อประโยชน์ของงานนั้น โดยปราศจากการนึกหวังผลประโยชน์เพื่อตัวนั่นเอง
ไม่ว่าเหตุการณ์อันร้ายแรงอันใดจะเกิดขึ้น เขาผู้ถือสันโดษย่อมจะไม่ละทิ้ง
หน้าที่และการงานของเขา เพราะเขาพร้อมเต็มใจยอมรับผลอันร้ายกาจที่เกิด
ขึ้นมาประชันหน้าเขานั้น ได้โดยที่กรรมได้กำหนดมาให้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นแทนที่
เขาจะเป็นผู้ทรมองตนเองไม่กล้าทำ หรือไม่อยากทำกิจการใด ๆ เขากลับจะ

เป็นผู้ทรมานใจอันเขงกราบที่จะอดทนทำกิจการทุกสิ่งทุกอย่างที่เขาได้รับมอบนั้นได้
 เป็นอย่างดีที่สุด เพราะเขาปราศจากการเห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ประโยชน์ของ
 งานและของส่วนรวมเสมอมิได้ขาด ผู้ที่ถือสันโดษแท้จริง บ่อมจะไม่คิดทวง
 เอาความชอบจากผลงานที่เขารู้สึกว่าเขาได้กระทำไป ใครจะรู้หรือไม่ว่าเขา
 ได้ทำอะไรและได้ผลดีแล้วสักเพียงใดก็ช่างเขา เขาพึงประพฤติตัวไปตามแบบ
 ที่เรียกว่า "ปิดทองหลังพระ" โดยมีคองเพียงพอต่ออ้างและทวงเอาความชอบ
 ว่าตนได้เป็นผู้กระทำตงนนหรือตงน เพราะเขาย่อมตระหนักแจ้งในใจดีตาม
 แบบฉบับของการปฏิบัติของพระเสกสรรณ์ว่า การที่เขาจะได้รับยกย่อง
 สรรเสริญ หรือจะโดยศักดิ์ศักดิ์อันใดนั้น ย่อมเป็นเรื่องของพระเสกสรรณ์
 ที่จะเป็นผู้จัดให้เป็นไปดีเช่นนั้น เขานั้นไม่อำนาจอย่างใดเลยที่จะจัดการได้
 เช่นนั้น ถ้าเขามัวแต่ยอภูลูกๆ ยออยากได้ความชอบอันเป็นการกระทำที่ต่อต้าน
 กำลังของธรรมชาติ มันก็เหมือนพายเรือทวนน้ำ เขาคงจะไปไม่ได้แค่นั้น
 ต่ไมตรีเรือที่เขาพายอยู่นั้นอาจล่มและจมเสียก็ได้ เพราะในการที่เขาเที่ยวพูดถึง
 ความเก่งของเขานั้น ว่าเขาได้กระทำตงนนหรือตงน ก็ย่อมจะทำให้คนอื่นเขา
 ระคายหูและรำคาญที่จะฟังคนมาเที่ยวไม่อยู่อย่างนั้น แทนที่จะได้ผลอันจะทำให้
 คนทั้งหลายเขาเชื่อและฟังตน เขาย่อมจะไม่เชื่อการไม้นั้น และกลับจะหยาม
 หน้และดูถูกผู้พูดนั้นก็ได้ ดังนั้นสิ่งใดที่กรรมยังเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะแสดงผล
 ให้ปรากฏแล้ว กรรมก็ย่อมจะต้องเก็บเอาไว้ก่อน คือเมื่อมีโอกาสอันเหมาะ
 ที่สมควรจะแสดงผลให้ปรากฏ กรรมจึงจะแสดง ด้วยประการฉะนี้ทางที่เขาควร
 จะปฏิบัติก็คืออดทนเก็บไว้ไม่ทวงเอาความชอบ คือมีขันต่อทน และคอยเวลา
 ได้โดยมีกลุ่มใจ และวันใดคนดีธรรมชาติก็ย่อมจะต้องสนองขันดีของเขาให้ได้

ผลเป็นอย่างดีโดยไม่ต้องสงสัย ถ้ากลุ่มหนัก และอยากจะทำเต็มที่ทั้งงาน
 ท้องภาษิตที่ว่า "คนดีไม่เบ่ง คนเก่งไม่โม้ คนโตไม่อวด" เสียสัก ๒๐ ครั้ง
 ใจก็จะสงบไปเอง

นอกจากนี้ผู้ที่ถือสันโดษย่อมจะไม่คิดแย่งหรือเที่ยวขัดขวางการงาน
 และหน้าที่ของผู้อื่น เขาพึงพอใจและรักแต่เฉพาะงานและหน้าที่ของเขาเท่านั้น
 ถ้าเขาเป็นนายเขาก็ไม่ขัดขวางความชอบของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา และยอมไม่
 แย่งเอาความชอบของผู้อื่นมาเป็นของเขาเสีย เขาย่อมรักความยุติธรรม และ
 ให้ความยุติธรรมแก่ผู้อื่นทั่วไป ยิ่งกว่านั้นเมื่ออะไรผิดพลาดลงไป เขาก็ไม่
 เที่ยวขบถว่าคนโน้นหรือคนนั้นเป็นผู้ทำความผิดพลาดนั้น เขายอมรับไม่ช้าแต่
 ความชอบ แต่ยอมต้องรับความผิดพลาด และเมื่ออะไรชกชลักเกิดขึ้นแทนที่
 เขาจะค้น เขาถวิลจะคิดหาต้นเหตุ และทางที่จะแก้ต้นเหตุนั้น เช่นในการ
 ทำไร่ เมื่อเกิดมีพชผลเสียเพราะพชนั้นเป็นโรคก็ตาม หรือโดยความบกพร่อง
 ในการดูแลรักษาก็ตาม ผู้ที่เป็นชาวไร่ทอดถอนใจโดยก็จะไม่ตบตีตนกลุ่มใจ
 แต่กลับพยายามค้นหาสาเหตุและคิดแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาจะต้องค้นหาความผิด
 พลาดของตัวเองโดยไม่เที่ยวเบาะเบาะ โทษผู้อื่น ถ้าคนงานได้ทำการบกพร่องจริง
 เขาก็จะต้องสั่งสอนให้จัดการแก้ไขโดยละมุนละม่อม จะตจะว่าคนงานก็เฉพาะแต่
 เมื่อคนงานนั้นทำให้เกิดการเสียหายนั้นขึ้น เพราะขเกียงและเห็นแก่ตัวเกินไป
 เพราะเขารู้ดีว่าผลร้ายที่เขาได้ประสบนั้นล้วนแต่เป็นผลที่กรรมใดกำหนดให้เกิด
 ขึ้น เพื่อจะเป็นการลงโทษการเกียจคร้าน หรือมีฉะฉานนักเพื่อสั่งสอนให้เขา
 เห็นหนทางใหม่ที่จะดำเนินงานนั้นให้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งตามจริงแล้วกรรมย่อม
 จะอำนวยผลทุกครั้งเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมเท่านั้น โดยประการฉะนี้

ลองเข้าไปตรวจดูในห้องข้างโน้นก่อน แล้วเขาก็เลยเดินไปชมมรดกเม็ดใหญ่
 ที่ร้านข้างเคียงนั้นมาขาย ให้ลูกค้าขาประจำนั้นสำเร็จเรียบร้อยไป เจ้าของร้าน
 มรดกเม็ดใหญ่แทนที่จะกั้นหาร้านข้างเคียง เขากลับยื่นตัวรวมมือให้
 มรดกนั้นไปขายเป็นต้น อันยอมชวากกาลแข่งขันของชาวร้านอังกฤษนั้นเขา
 แข่งกันในการสร้างสัมรรถภาพและความเจริญของกิจการ ของเขา ให้ดีกว่าของ
 ผู้อื่น ไม่ใช่แข่งขันโดยตั้งผู้อื่นให้ตกต่ำลงมาหมดหรือทำลายผู้อื่นลงเสีย ให้
 ต่ำกว่าตัว โดยตัวเองก็มีได้แก้ไขให้กิจการของตนดีและมีสัมรรถภาพขึ้น การ
 แข่งแบบนี้เป็นการแข่งขันได้กำไรให้ความเจริญเกิดขึ้นได้กับภาระงาน มันเป็นการ
 แข่งเทียบการทำลายและความเกียจคร้านและการไม่รักภาระงานเป็นทงตั้ง ตั้งน
 ท์โดยชาวร้านแข่งขันแต่ด้วยวิธีการแบบนี้ ความเจริญของถนนก็ยอมจะไม่ม
 และชาวร้านเอง ในที่สุดก็จะเจ้งไปตาม ๆ กัน ในประเทศอังกฤษนั้นคนเขาไม่
 แข่งกันแบบนี้เลย เขาแข่งขันกันแต่ในการสร้างสัมรรถภาพและความเจริญให้
 แก่กิจการของเขา ตั้งนี้ประเทศของเขาจึงเจริญมาก และโดยเหตุนี้ก็นักปราชญ์
 เขาจึงได้พูดกันว่า "การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเจริญแค่ไหนไหนนั้น เขาจะ
 ต้องดูปริมาณของจิตสาธารณะ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของพลเมืองใน
 ประเทศนั้นว่าเจริญสูงแค่ไหน ไม่ใช่ไร้ไร้วัดด้วยปริมาณของการร้องเพลงชาติว่า
 ใครจะร้องได้มากกว่าหรือบ่อยกว่ากัน หรือด้วยปริมาณของการคำนับได้มาก
 กว่ากัน หรือด้วยปริมาณของการพูดว่า "รักชาติ" ว่าใครพูดบ่อยครั้งกว่า
 กัน และทั้งนี้ไม่วัดด้วยปริมาณของการมี รถไฟ รถยนต์ ไฟฟ้า วิทยุ และ
 โทรทัศน์ ว่าใครจะมีมากกว่ากัน เพราะเขาถือว่าเมื่อพลเมืองมีจิตสาธารณะ
 สูงแล้วก็ยอมจะต้องมีผู้ที่รักภาระงานขงกว่าตัวอยู่มาก ก็เมื่อมีผู้ที่รักภาระงาน

ยิ่งกว่าตัวอยู่มากตงนแล้วเขาเหล่านั้นก็จะเป็นผู้ที่ล้มารอดคิดค้นหาเครื่องยงค์และ
 เครื่องใช้ตลอดจนยาสำหรับใช้รักษาโรคต่าง ๆ อันล้วนแต่จะทำให้เกิดทางเจริญ
 ในทางวัตถุให้แก่ประเทศนั้นมาก เพราะการคิดค้นหา (invent) สิ่งเหล่านั้นนั้น
 ย่อมเกิดขึ้นจนสำเร็จได้เพราะการร้กงานโดยไม่เห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้งทั้งสิ้น ฟังดู
 ชีวิตของบุคคลที่คิดก่อสร้างอะไรขึ้นสำเร็จนั้น โดยมากเขาอดทน ตราก-
 ตรำมุงทำอยู่แต่งงาน ตูงานนั้นคือชีวิตของเขา ถึงดั่งจะอดอยากยากแค้น
 จนบางคนถึงกับตายไปเลยก็มี เขาก็คงทนทำงานของเขานั้นไป จนงานนั้น
 สำเร็จสมประสงค์ ดังในทุกวันนี้เราจะเห็นได้ว่า เกาะอังกฤษนั้นถึงแม้จะมี
 อาณาเขตเล็กเป็นเกาะเพียง ๒-๓ เกาะเท่านั้น เขาก็ยังอุตสาหกรรมไฟศาลไป
 เทียบมทคนอยู่ได้ทั่วโลก และเขาก็เป็นผู้คนคิดสิ่งต่าง ๆ ชนไว้ในโลกนี้มากมาย
 หลายอย่าง ทั้งนี้ก็เพราะเขาร้กการงานของเขาดีกว่าตัว และถือสันโดษใน
 การงานของเขาตั้งกลางแล้วเป็นอย่างดี ซึ่งถ้าพวกเราทำดีตงนบ้างแล้ว
 การงานของเราก็จะเจริญเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองของเราและแก่มนุษย
 ทั่วโลก และตัวของเราเองก็จะได้รับความเจริญร่ารอยเป็นผลพลอยได้ (By-
 Product) ด้วยเป็นแน่พ้มน

หลักธรรมข้อสองของอิทธิบาท ซึ่งชื่อว่าการขะนนั้นเล่าก็คือมีความพาก
 เพียรพยายามอย่างขง ซึ่งหมายถึงต้องมีความอดทน ขันติและโล่ร้จจะเป็นอย่าง
 สูง เราจะต้องจำไว้และเข้าใจว่า ในการปฏิบัติการงานนั้น ในขณะที่ทำงานของ
 เราก้กำลังจะเจริญขึ้น ชอวมชาติย่อมจะทดสอบเราด้วยประการทั้งปวง เพื่อจะดู
 เราว่าเราานได้พ้นจากการเห็นแก่ตัวจริงแล้วหรือไม่ การทดสอบนี้จะเกิดปรากฏ
 ขึ้นเป็นรูปอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะมาเผชิญหน้าเรา ถ้าเราอดทนได้และไม่ยอม

ให้ความเห็นแก่ตัวจนเข้ามากครอบงำ จนทำให้เราเกิดความรู้สึกท้อแท้หัวเสีย และเสียสติ จนเกิดโทษบ้างหรือเกิดโลภขึ้นบ้างได้แล้ว งานนั้นก็จะก้าวหน้า รุ่งเรืองต่อไป เราต้องรู้ตระหนักรู้โดยแน่นอนว่าอุปสรรคต่าง ๆ นั้นล้วนแต่กรรม ที่ได้สร้างจนเพื่อเป็นบทเรียนให้แก่เราทั้งสิ้น ในการฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ นี้ ทุกครั้ง เราก็คงจะสร้างเหตุขึ้นใหม่อันกรรมจะยังผลให้เกิดปรากฏขึ้นแก่เรา ตลอดเวลา บางครั้งผลนั้นก็จะช่วยเรา แต่บางครั้งก็จะถ่วงเราไว้ โดยอนุโลม ตามปริมาณของความเห็นแก่ตัวของเรายังเหลืออยู่ ถ้าเราปฏิบัติการแก้ อุปสรรคนั้นด้วยความไม่เห็นแก่ตัว แต่โดยเห็นแก่ประโยชน์ของงานบ่อยครั้ง เข้า กำลังต้านทานของธรรมชาติที่เคยมีอยู่ในขณะที่เราทำงานนั้นก็ค่อยเบา บางลง จนในที่สุดเมื่อเราทำกิจการนั้น โดยเห็นแก่ประโยชน์ของงานนั้น โดย แท้จริงแล้ว การต้านทานนั้นก็หมดไป เราก็จะได้รับผลจากงานนั้นจน เป็นลำดับ เราจำจะต้องไม่ลืมว่าการที่หาความสุขใส่ตัวโดยไม่ต้องทำอะไรเลย นั้นย่อมไม่สำเร็จ เพราะความสุขและความสำเร็จทั้งหลายนั้นเป็นผลพลอย ได้ อันเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ถูกคองแล้ว การที่เราจะเจริญขึ้นในอำนาจ วิชาในการปฏิบัติกิจการงานใดนั้น เราจะต้องเป็นผู้ที่ถึงแล้วซึ่งบุคลิกลักษณะ ของบุคคลที่มีขันติและโสรจจะ และความมีใจแรงแกร่งปราศจากการเห็นแก่ตัว กล้ารับผลที่รับชอบไม่โยเยคอยแก่ตัว ดังนั้นกรรมย่อมจะต้องหดจิตใจของเรา ตั้งใจอาการแสดงผลต่าง ๆ ให้เราได้เล่าเรียน เพื่อเราจะได้มีกำลังใจและ กำลังปัญญา พร้อมด้วยสติพอสมควรที่จะทำกิจการใหญ่ได้ คือเมื่อเรา ถึงพร้อมแล้วด้วยบุคลิกลักษณะที่จะทำงานได้ กรรมจึงจะเลิกสร้างอุปสรรค ทั้งหลายมาต่อต้านเรา แต่ต่อไปเราจะได้ขยับก้าวหน้าทำงานนั้นไป ด้วยความ

รักและสนุกในงานนั้น คิดค้นหาหนทางที่จะทำให้งานนี้เจริญเกิดผลงดงาม
 รุ่งเรือง โดยไม่ต้องลงทุนลงแรงมากเกินไป และพึงพิเคราะห์อยู่ทุกขณะจิต
 ที่จะให้เกิดความเจริญและความสะดอกซนแก่ทางดำเนินของงานนั้น โดยปราศ
 จากการคิดถึงความสุขส่วนตัว หรือความเหนื่อยยากที่จะเกิดขึ้นแก่ตัว ทุก ๆ
 กระบี่เขี้ยวในสมองและร่างกายของเราจะต้องมุ่งเพ่งอยู่แต่ในกิจการนั้น ๆ
 อย่างเดียวโดยไม่นึกถึงผลร้ายใดที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเฉยแม้แค่เล็กน้อย จึงพยายาม
 ไปและเพียรไปจนถึงแม้ว่าเราจะไม่มื่ออะไรเหลืออยู่อีกเลย นอกจากกำลังใจ
 ที่คงเข้มไว้จะสู้ไปจนชีวิตหาไม่เท่านั้น ด้วยความพยายามและน้ำใจเช่นนั้น
 กิจการนั้นก็จะได้รับความสำเร็จอย่างแน่นอน

หลักธรรมที่สามของอิทธิบาท ๔ ประการนั้นคือ "จิตตะ" ซึ่งแปล
 ว่าการตั้ง ใจมุ่งมั่น ในกิจการที่เราจะกระทำนั้น โดย ไม่แกว่งไกวไขว้ไขวไปต่าง ๆ
 รวมทั้งการปฏิบัติ การให้ถูกต้องกับเทคนิคของงานนั้นเป็นอย่างดี ไม่ว่าเรา
 จะทำงานอะไรจะต้องพยายามทำเพื่อหวังผลประ โยชน์อันงดงามที่สุดให้เกิดขึ้นแก่
 งานนั้น โดยไม่มองนักคำนวณถึงผลที่จะบังเกิดแก่ตัวเรา เพราะถ้าแม้เรามัวแต่
 นึกถึงผลที่เราจะได้รับแล้ว ใจของเราที่จะไม่มุ่งมั่นในกิจการนั้น แต่จะไปรวม
 มุ่งอยู่แต่ในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ซึ่งเราก็ไม่รู้ว่าจะไปอันวดยผลนั้น ให้เกิดขึ้น
 ได้ดังประสงค์ ก็เมื่อใจของเราจะมัวแต่ตั้งใจอยู่ที่สิ่งใดเป็นเหมือนอันเดิม
 เหมือนฝันอยู่เช่นนั้น กำลังใจของเราจะไม่ไปรวมกำลังอยทำงานที่เรากำลัง
 กระทำอยู่ โดยเต็มที่ ดังเช่นชาวไร่ซึ่งเคยได้ยินเพื่อนพูดว่า เขารู้จักคน ๆ หนึ่ง
 ซึ่งมีคนล้มอยู่เพียงสามร้อยคนเท่านั้น แต่เขาหารายได้จากสามร้อยคนนั้น
 ได้ถึงยี่สิบสองเท่าหมื่นบาทนั้นแน่ เมื่อชาวไร่ผู้นั้นได้ฟังเขาก็ได้หยุดคิดตร

ครอบอะไร ให้ละเอียดลึกซึ้ง แทนที่เขาจะนั่งถั่งบรรดาเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ แล
 หลักการต่าง ๆ ที่จะสร้างสวนส้ม เขากลับมตตลูกคิดรางแก้วที่เคยคิดว่าส้มสาม
 ร้อยต้นได้เงินบิลละเก้าหมื่นบาท ส้มต้นหนึ่งก็จะได้บิลละสามร้อยบาท เพราะฉะนั้น
 ถ้าเขาจะปลูกส้มสักพันต้น เขาก็จะได้แน่ ๆ บิลละสามแสนบาท คือเดือนหนึ่งก็ได้
 คงสองหมื่นห้าพันบาท เขานั่นแน่ เมื่อตัดเลขลูกคิดรางแก้วตั้งนี้เสร็จแล้ว เขา
 เริ่มลงทุนตั้งซื้อต้นส้มหนึ่งพันต้น โดยทันที โดยมีโต๊ะเตรียมการตั้งโต๊ะหมด เขามีได้
 หนึ่งคดรายละเอียดเลยว่า ต้นส้มนั้นจะคงได้รับการรักษาดูแลเป็นอย่างดี เริ่มต้น
 แด่การปลูกผู้ปลูกก็ต้องเตรียมหลุมเตรียมดินให้ดี ปลูกเสร็จแล้วก็ต้องให้น้ำให้
 ชุ่ม และคอยหมั่นฉีดยาถอนโรคเห็ดราและโรคอื่น ๆ ตลอดจนการต่อสู้ปราบปราม
 แมลงซึ่งเป็นที่ครุของส้ม เขาคิดแต่ทางได้ตัวอย่างง่าย ๆ ว่า ถ้าเมื่อเรามักต้นแล้ว
 เราก็ปลูกส้มลงไป มันก็จะขึ้นได้ผลมาให้กินภายในสามปีหรือห้าปีเป็นแน่เลย
 เมื่อปลูกมันเสร็จแล้ว เขาก็มีโต๊ะเอาใจใส่ดูแลอะไรมันเท่าใด เขามีเวลาเท่าใด
 เขาก็มักจะใช้เวลาในส่วนมากไปนั่งคุยอวดเพื่อน ๆ ว่าเคยจนเขามีส้มปลูกไว้
 เสร็จเรียบร้อยแล้ว ภายในสามปีเขาก็จะได้เงินอย่างสบายจากส้มต้นละ
 สามร้อยบาทเป็นอย่างน้อย พวกเพื่อนก็เข้ออว่าเขาเก่ง และชมว่าสวยงาม
 ต้องรวยแน่ ๆ ยิ่งเลี้ยงเหล้ากันไป จำนวนส้มต้นหนึ่งซึ่งบอกว่าจะได้ราวต้น
 ละสามร้อยบาทก็กลายเป็นห้าร้อยบาทและต่อไปใจคอของเขาก็สบายร่าเริง นั่ง
 คอบหวังที่จะได้ส้ม ในอีกสามสี่ปีข้างหน้า ทุกครั้งที่เขาไปดูไร่ของเขา เขามัน
 จะรักเท่าใด ก็ดูไม่สู้จะระตุตุใจของเขาเท่าใดนัก สิ่งทีระตุตุใจเขาที่สุดก็คือ
 จำนวนคนส้มที่ขนอยุนน ถ้าเขาเห็นมันตายลงไปแล้วเพราะขาดการดูแลสัก
 ร้อยหรือสองร้อย เขาก็คุยให้เพื่อนฟังว่าเสียเพียงสองร้อยต้นยงดี คนอื่นเขา

เสียกันตงหารชยตงครงตอครงของสั้มทปลูกไปก็ยังมี อย่างน้อยสั้มแป่ตร้อยตัน
 นถาคคอย่างสับายบี่ละสำมรชยบาทตอตันแล้ว เขาก็คงยงจะโตคงเดอนละสอง
 หมันบาท คลชตเวลาเขามิได้รักใคร่ในกรงานนั้นเลย เขารักอยู่แต่ความ
 โฟเพราะแลคความเส่นาระของเสยงของผลที่เขายะไรวบ เขาเพลิตเพลนอยู่แต่ใน
 ความฝันเขามิได้เอาใจมุงบักอยู่ในงานการปลุกสั้มของเขาเลย เขาอาจเคยได้
 ยินและได้ฟังมาบ้างว่ามูอนเขาปลุกสั้มกันอย่างไร และเขารักขามันไว้ได้อย่างไร
 แต่ความรุ้ที่เขาได้ฟังมานี้ก็ไม่ได้มาให้ประโยชน์อะไรแก่เขา นอกจากเก็บเอาไว้
 สำหรับคยอวดเพื่อนฝูงต่อไปอีกเท่านั้น บางวันนึ้ก็สนุกชนมากก็ร้องคะโกนบอก
 คนงานของเขาเสยงหน้อยว่า เฮย! การรักษาสั้มนั้น เขาไม่ทำกันอย่างพวก
 เจ้าทำดอก เขาต้องทำอย่างนี้ กรันแล้วกลชบายถึงวิชการรักษาสั้มิให้คนงาน
 ฟังไปจนจบ แต่เมื่อพูดให้คนงานฟังแล้ว แต่คนงานเหล่านั้นจะทำตามหรือไม่
 ก็ไม่สำคัญ เพราะไม่ได้ไปตรวจดูโดยละเอียดว่าคนเหล่านั้นจะทำตามสิ่งหรือไม่
 ยิงได้พูดแสดงภูมิเช่นนี้บ่อยครั้งเท่าใด เขาก็ยังติดพันกับลูกคิดรางแก้วของเขา
 มากจนเท่านั้น อันแสดงว่าเขามิได้ทำงานนั้นโดยความรักงานนั้นเลย เขารัก
 แต่ผลของงานนั้น และอยากได้แต่ผลของงานนั้นโดยไม่คิดที่จะให้งานนั้นเจริญ
 ขึ้นเลย ด้วยการปฏิบัติกรงานตามแบบนี้ การงานที่เขาทำอยู่นน้ก็ยอมจะมี
 ผลดีไม่ได้

ดงนการที่เราจะสำมารถทำกิจการใดให้สำเร็จได้ เราจะต้องด้ใจ
 มุงอยู่กับงานนั้นอย่างเต็มที ถ้าใจของเรามุงอยู่อย่างแน่วแน้อยู่ในงานนั้น ใจ
 ของเรา หูตาของเราก็จะสอดส่องแสวงหาช่องทางอุมิได้ขาด และคิตตริตรอง
 ใคร่ครวญอยู่ถึงงานนั้นอยู่เป็นนิตย ด้วยการคิตใคร่ครวญมุงอยู่ในงานนั้น การ

รื่องงานนั้นงานเกือบจะเป็นตัวตนของเราก็จะเกิดขึ้นในใจของเรา อันย่อม
 ทำให้ผลของงานนั้นค่อย ๆ คลายหายไปทีละน้อยจนได้ผลสำเร็จบริบูรณ์ในที่สุด
 การมีจิตใจสอดส่องอยู่ในงานเช่นนั้น เราก็จะเริ่มกิจการนั้นโดย
 ความไม่ประมาท การที่จะให้หมดความประมาทได้ เราก็ต้องหันเข้าฟังหลัก
 ชรรถและหลักวิชาการของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงสอนไว้ว่า

“จะทำการสิ่งใด จงพยายามทำให้สิ่งที่กระทำนั้นสวยงามเรียบร้อย
 สะอาดน่าดู เพราะสิ่งสวยงามสะอาดเรียบร้อยและน่าดูนั้น แสดงว่ามีสมรรถภาพอัน
 จะทำให้เกิดความสำเร็จ ถ้าสิ่งใดไม่สวยงาม สิ่งนั้นย่อมปราศจากสมรรถ
 ภาพ และเมื่อปราศจากสมรรถภาพแล้วสิ่งนั้นก็ไร้ผลทุก

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อย่างชัดเจนว่า ไม่ว่าเราจะทำกิจการใดๆ
 ก่อนที่เราจะเริ่มกิจการนั้น เราพึงต้องพิจารณาถึงทุนที่เราจะใช้เสียให้ดีก่อน
 โดยแบ่งเงินที่เราพร้อมที่จะใช้ลงทุนนั้นออกเป็นสี่ส่วน ดังต่อไปนี้คือ:—

- ก. ส่วนหนึ่งใช้ลงทุน
- ข. ส่วนที่สองใช้เป็นเงินสำรอง
- ค. ส่วนที่สาม ใช้สำหรับส่งเคราะห์คนงาน และแจกจ่ายเป็น
 เงินเคียน
- ง. ส่วนที่สี่นั้นเอาไว้ในระหว่างที่งานนั้นยังไม่เกิดดอกออกผล

วิธีแบ่งใช้ทุนดังพระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้นย่อมไม่มีที่จะพลาดพลั้งได้
 จากอชการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า เราควรจะใช้เงินทุนอย่างไรนั่นเอง เรา
 ก็สามารถนำหลักการ ใช้เงินนี้ ไปใช้ในการดำเนินกิจการนั้นได้ต่อไปอีก ตลอด

จนเวลาพักการของเรามีที่โรงตงามชน - เราคงยังสามารถนำวิธีการใช้เงินนั้น
ไปใช้เพื่อพัฒนาการให้กิจการนั้นเจริญยิ่งขึ้นต่อไปได้อีกด้วย

ต่อจากการใช้ทุนที่ทรงลอนใหญ่จะทำกิจการใด ๆ นั้นพึงต้องหมั่น
ดูแลรักษาสิ่งของไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักร เครื่องกล ล้อเลื่อนต่าง ๆ เครื่องทุ่น
แรงต่าง ๆ และสถานที่พักการนั้นกระทำอยู่ใหม่สมรรถภาพสูงที่จะใช้การได้อยู่
เสมอ ถ้าสิ่งใดชำรุดใช้ไม่ได้ก็ต้องซ่อมแซมแก้ไข ให้ใช้การได้และรักษาระดับ
ของสมรรถภาพไว้ให้สูงเสมอ นอกจากนี้ที่ทรงลอนให้ตรวจพิจารณาดูให้ถ
ถ้วนถึงทางที่ทรัพย์สินจะรั่วไหลต่าง ๆ คือนอกจากจะต้องตั้งใจรักษาทรัพย์สินไว้
มิให้ตกหล่นหายไป เราจะต้องพยายามป้องกันการรั่วไหลไปในทางอื่นไม่ควร
อีกด้วย ยิ่งกว่านั้นนอกจากจะทรงลอนให้ดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติแล้ว ท่านยัง
ทรงสอนต่อไปอีกด้วยว่า การเก็บรักษาทรัพย์สินนั้นพึงอย่าทำอย่างคนตระหน
ที่พยายามเก็บแต่ทรัพย์สินไว้โดยไม่ใช้ทรัพย์สินให้เป็นประโยชน์ เพราะถ้าเรา
เก็บทรัพย์สินไว้เฉย ๆ โดยไม่คิดหาหนทางใช้ทรัพย์สินให้เป็นประโยชน์แก่โลกแล้ว
ก็เหมือนกับผู้ที่มั่งคั่งไม่ซิงเก็บผลที่สุกดีแล้วไว้ในบ้าน เราจะกินก็ไม่กิน
จะขายก็ไม่ขาย จะให้ทานแก่ผู้ใดหรือทำนุบำรุงแจกให้แก่ผู้อื่นก็ไม่ทำ ชอบ
แต่จะเก็บผลไม้ในนั้นไว้ดูเล่น ในไม่ช้าผลไม้ในนั้นก็จะเน่าเสียหมดโดยไม่ได้ประ
โยชน์แก่ใครเลย ดังนั้นหาสาระการมีทรัพย์สินอื่น ๆ ซึ่งถึงแม้ว่ามันจะไม่แตกหักพัง
เน่าเสียไป แต่ถ้าไม่ใช้สอยให้เป็นประโยชน์แล้วก็เปรียบเหมือนทรัพย์สินที่
เน่าเสียไปแล้วเช่นเดียวกัน ยิ่งกว่านั้นเมื่อถึงคราวที่ผู้เก็บทรัพย์สินแบบนี้จะตาย
ไปเราก็ไม่สามารถจะเอาทรัพย์สินนั้นไปได้ด้วยดี การประพฤตินี้แบบนี้ได้ชื่อว่า เป็น
การโลกชนิตหนึ่งเหมือนกัน และผิดกับหลักเศรษฐกิจเป็นที่สุด

นอกจากวิชา ไชยทรัพย์และวิชาเก็บรักษาทรัพย์ดังกล่าวแล้ว ท่านยัง
 สอนต่อไปอีกว่า ในการปฏิบัติการทำงานนั้น เราจะต้องเลือกคบหาผู้ที่มาร่วม
 งานกับเรานั้น ให้ได้คนที่ดีจริง ๆ ไม่ว่าจะเลือกคนมาร่วมถือหุ้น ในกิจการนั้น ๆ
 หรือจะเลือกคนงานมาทำงาน ในกิจการนั้น เราจะต้องพยายามสืบสวน ให้รู้ว่า
 เขานั้นเป็นคนดีจริง ๆ หรือไม่ เราต้องไม่คบกับผู้ใดที่ปราศจากภูมิธรรม
 หรือมีเพื่อนที่ปราศจากภูมิธรรม เพราะถึงแม้ดวงของผู้นั้นจะดีอยู่สักเท่าใด
 ถ้าเขาคบมิตรที่ไม่ดีแล้ว เขาก็จะติดล่อไปได้ยาก ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับสิ่งอื่น
 ได้ใคร่อกใคร่ปรก ก็ย่อมมีอำนาจที่จะป้องกันมิให้สิ่งปฏิกูลเหล่านั้นมาถูกต้องตนได้
 ดังนั้นจึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องเลือกแต่คนที่ดี ให้เขาร่วมทำงานด้วย
 ย้ำว่าคบคบแต่ผู้ดีในทางโฆษณาชวนเชื่อ แต่ไม่เคຍปรากฏว่าได้เคยทำอะไร
 สำเร็จมาจริงจริงเลย คนชนิดนี้มักจะเก่งแต่ในการหลอกลวงเขากัน โดยอาศัย
 โฉมหน้าและความมอต่อางถึงความเก่งของตน เราต้องอย่าโดยยอมเชื่อแต่คำพูด
 หรือการ บ้อยขเพื่อ ให้เราตายใจเป็นอันขาด จะเชื่อคำพูด โลกก็ต้องเชื่อแต่คำพูด
 ที่มีขอพิสูจน์ชัดแจ้งด้วยการกระทำ ผู้ที่ตกอยู่ในอภายมุขทั้งหลายนั้น เราต้อง
 ระวังอย่าคบค้าเขามาใช้การเลย เพราะเขาจะทำให้คนงานอื่นพลอยเสียไปด้วย
 ใครจะจับของสกปรก โดยมีขอของเราไม่สกปรกไปด้วยได้ฉันใด เราก็จะไม่
 สามารถคบคนชั่ว โดยที่เราจะไม่กลายเป็นคนชั่วไปด้วยได้ฉันนั้น โดยเหตุนี้เรา
 ต้องคบและเลือกคนที่ดีๆ เพื่อเพื่อนแท้ และเป็นคนที่ได้ชื่อว่ามีแต่ในสิ่งที่ดี
 และงาม.

หลักธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดยิ่งเสียด่าวิชาใด ๆ ใน
 สัมมยันทเราจะเทียบได้ดังนี้ ไม่ว่าจะทำอะไรกิจการใด ๆ เราก็ย่อมจะใช้หลักเหล่านี้

ปฏิบัติการได้เสมอ โดยจะไม่รู้สึกเลยว่ากิจกรรมนี้ล่าช้าและไม่ทันสมัย
โครงการเศรษฐกิจที่ตัดลดต้นทุนการค้าและการทำงานทั้งหลายย่อมจะเกิดประโยชน์
ได้อย่างงดงาม ถ้าเราใช้สร้างหลักการของงานนั้นจากหลักพระธรรมเหล่านี้.

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่า ถ้าเราตกลงจะทำไร่นั้น เราจะทำ การ
ก่อสร้างไร่นั้นและวางโครงการดำเนินการทำไร่นั้น ได้จากหลักพระธรรมเหล่านี้ได้
เป็นขั้น ๆ ไปเลย.

ในขั้นต้นจากหลักทฤษฎี เราต้องรักการงานนี้ เราก็เริ่มต้นด้วย
การพิจารณาได้โดยทันทีว่า ถ้าเราจะปลูกต้นไม้และพืชผลต่าง ๆ เราก็ต้องรู้
เทคนิคของการเพาะปลูก เริ่มตั้งแต่การทำดินให้ดี การใช้ปุ๋ย การขุดหลุมปลูก
ครั้นแล้วก็คิดถึงการรักษาให้ต้นไม้ที่งอกงามเจริญดี โดยนึกถึงสิ่งที่ต้นไม้
จะต้องการต่าง ๆ เช่นการหาน้ำมาหล่อเลี้ยงการปราบปรามศัตรูพืช การรักษา
ความสะอาดโคนต้น ตลอดจนการเพิ่มอาหารให้แก่ต้นไม้เป็นระยะไป เพื่อ
จะให้ต้นไม้เจริญสมบูรณ์ ดังนั้น ในโครงการของเราที่เราจะต้องใช้ทุน ๓
ใน ๕ ของทุนทั้งสิ้นก็ต้องเริ่มต้น ดังนี้คือ:-

การใช้ทุน ๓ ใน ๕ ในการทำไร่นั้น เราจำเป็นจะต้องแบ่งส่วน
เงิน ๓ ใน ๕ นี้ออกเป็นสอง ๆ อีก เป็นจำนวนเปอร์เซ็นต์ของเงิน ๓ ใน ๕
นี้ ดังต่อไปนี้:-

ก. เราต้องลงทุนในการหาน้ำมาใช้ ๕๐% เพื่อหล่อเลี้ยงพืชและ
เป็นกำลังในการบำรุงดิน

ข. ต้องใช้ในการวางระเบียบการแบบวิธีดำเนินการ เช่นระเบียบ
การปลูก การเพาะ การเก็บพืชผล ให้พอเหมาะกับความต้องการของตลาด

ตลอดจนระเบียบการผลิต ระเบียบการรักษาความสะอาด และการใช้เครื่องมือ
 ทุ่นแรง รวมทั้งระเบียบการปกครองไว้ และการใช้แรงงาน เช่น ให้ค่าจ้าง
 เหมาะแก่ผลงานที่ทำ (Piece work) เป็นจำนวน ๓๕% ของเงิน ๓ ใน ๕ และ
 เวลาที่จะใช้ทำกิจการนั้น

ก. ต้องใช้ทุน ๒๕ % ลงไปในด้านเทคนิคของการปลูก การเพาะ
 และการบำรุงรักษาดินและพืช

ความจำเป็นที่ต้องแบ่งส่วนเงินออกเป็นเปอร์เซ็นต์ดังนี้ ก็โดย
 อาศัยหลักการอย่างเดียวกับการกระทำการทั้งหลาย ที่ต้องใช้ธรรมชาติร่วมมือ
 เช่นเราจะสร้างโรงถลุงดีบุก เราก็จะต้องลงทุน ๕๐ % ของ ๓ ใน ๕ ของทุนที่
 จะใช้จนการลงทุนนี้ไปในการหาแร่ดีบุก ๓๕% ในการจัดระเบียบการและ
 สร้างโรงงาน และ ๒๕ % ในการเทคนิคที่จะทำการถลุงนั้น เพราะถ้าไม่มีดีบุก
 มากพอแล้ว เราก็จะถลุงดีบุกไม่ได้เจริญเป็นต้น โดยนัยเดียวกันในการทำไร่
 เราก็จำเป็นต้องพึ่งธรรมชาติ ๕๐ % พึ่งระเบียบการ ๓๕ % และพึ่งเทคนิค ๒๕ %
 เช่นเดียว

พวกเรา โดยมากมักจะไม่มีใครคำนึงถึงข้อความข้อนี้ และมักจะใช้
 ส่วน เรชีโอ ไปทำนองนี้คือ:-

ใช้ในการเทคนิค ๖๕ %

ใช้ในการระเบียบการ ๒๕ %

ใช้ในการร่วมมือกับธรรมชาติแต่เพียง ๑๐ % หรือน้อยกว่านั้น เมื่อ
 ราชีโอในการลงทุนเป็นเช่นนั้น เราก็ไม่ได้ธรรมชาติมาช่วยเรามาก และเมื่อ
 ปราศจากระเบียบการที่ดีความเรียบร้อยช่วยงามกันก็จะไม่มีดีพอ และเชือกความ

ส่วยงามน้ำดูของการงานไม่มคพอ สมรรถภาพในการดำเนินกิจการนั้นก็ย่อม
น้อยและไม่ได้ผลดังที่คาดไว้

เมื่อเราทราบหลักการข้อนี้แล้วต่อไปเราก้ทำงานตามลำดับต่อไปนี้

คือ:-

ก. ตางไรและถอนตอ

ข. จัดการทดน้ำ โดยการสำรวจทางที่จะนำน้ำมา ไหลงททเราจะ

เพาะปลูก ตามทางที่เรา นำน้ำมา นบางแห่งก็ ไร่ ไร่น้ำไหลตามกฎกราวทิศ
จากที่สูงมาหาตลตา บางแห่งก็จะต้องสร้างเหมองลอย เพอยกระตบนาจนให้

เส้นอระตบทตบทยบนที่สูง แล้วปล่อยให้กฎกราวทิศนำน้ำไหลต่อไป เพื่อ
ให้ทุน ไร่หุยที่สุดเราก้ต้องไม่พยายาม ใช้เครื่องสูบน้ำเพอยกน้ำขึ้น ดงนการ

สร้างเหมองลอยจึงนับว่าเป็นวิธีการที่ ไรคา ไร่หุยอกในระยะยาว ต่อนี้ไปเรา
ก้ต้องสร้างอ่างเก็บน้ำ โดยการพยายาม ถนททเป็นหุบเขาที่เนินรอบเนินตก

ลงไปเป็นอ่างหรือจะ ไรททธรรมชาดไคสร้างไว้ ให้แล้วเช่นกึ่งสาขาของห้วย โดย
สร้างทาบถนเก็บน้ำไว้เป็นตอน ๆ ค้อจากอ่างเก็บน้ำเหล่านี้ เราก้ต้อง

จัดการวชแบ่งน้ำแยกออกไปตามทีต่าง ๆ ที่เราจะเพาะปลูก ไร่แบ่งน้ำ
เราจะค้อระวังให้มาก เราค้อมีทาง ไร่น้ำไหลออกไปได้มากพอที่จะไม่ให้

เกิดน้ำท่วมชนใด เช่นมีทางน่อนน้ำได้หลายทางคล้ายวง เพื่อปล่อยน้ำ
ทีเกิดมามากเกินไป โดยสร้างฝายน้ำล้นบ้าง ไร่ร่องและท่อให้ไหลบ้าง

ทางปล่อยน้ำแบ่งน้ำไปทุกที่ทางนี้เราก้ต้องคิดกำหนดให้เหมาะว่า จะแบ่งไปทีใด
ทางใด ทางทุกทางที่จะ ไรแบ่งน้ำเราจะค้อพิจารณาให้ค้ออย่าให้น้ำไหลไป

ในทีทไม่จำเป็น เราค้อจะคิดเก็บน้ำและรักษาน้ำไว้ให้ได้ทุกหยดก้ยังดี ทีสระ
เก็บน้ำทุกแห่งเราจะค้อมีวิธีการ บังคับปริมาณการ ไหลของน้ำ ให้ได้เหมาะ-

สัมกับความต้องการด้วยการสร้างท่อทางน้ำไหล ถ้าต้องการน้ำไปใช้
 ในทิศใดมากก็เปิดท่อให้ไหลไปทางนั้นมาก และถ้าไม่ต้องการให้ไปยังทิศ
 ใดก็ปิดท่อดี้อย่างเป็นต้น วิธีการขุดร่องน้ำน้ำกัด การเก็บน้ำหรือการแบ่งน้ำกัด
 เราควรจะทำเนนการสร้างร่องหรือเหมืองเหล่านี้ โดยใช้ของที่ธรรมชาติได้ทำไว้
 ก่อนแล้วให้มากที่สุดที่จะทำได้ เพราะการทำกรทตน้ำนั้นเป็นการร่วมมือ
 กับธรรมชาติ ไม่ใช่บังคับธรรมชาติ เราจะต้องไม่เข้าใจผิดในข้อนี้เป็น
 อันขาด เพราะถ้าเราเข้าใจผิด โดยนึกว่าเรานั้นมีอำนาจทำการบังคับ
 ธรรมชาติ ให้มาอยู่ใต้บังคับของเราโดยมาเป็นข้าของเราได้แล้ว เราก็จะเกิด
 เหลิงระเริงใจและเกิดการเห็นแก่ตัวของตติชนมา อันยอมจะนำเราให้เราให้
 คิดการผิดพลาด และทำการไม่สำเร็จ โดยเหตุนี้เพื่อจะก่นนำให้สำเร็จได้
 เราจำเป็นต้องมีใจรู้สึกทว่าเรานั้นกำลังขอให้ธรรมชาติร่วมมือกับเราและให้ช่วย
 เราทำการเพราะปลูก ด้วยจิตใจเช่นนี้เราก็จะไม่มีคความเห็นแก่ตัวและจิตใจก็จะ
 ปลอดโปร่งจนช่วยให้เราทำการสำเร็จได้ ด้วยเหตุผลดังนี้ จึงจำเป็นต้อง
 พิจารณาว่า ทางใดที่น้ำฝนเคยไหลก็จะขยายร่องและทางน้ำฝนไหลให้เป็น
 ลำรางใด ๆ หรือเป็นคลองใหญ่ ๆ เพราะถ้าใช้สิ่งที่ธรรมชาติได้ทำไว้แล้วนี้ เรา
 จะสามารถเก็บน้ำ ณ ที่นั้นได้โดยไม่ต้องแหงซิมหายเร็วเกินไป โดยเช่นเดียวกัน
 การทำบ่อน้ำหรือสระเก็บน้ำก็ควรจะเลือกที่ที่ธรรมชาติเคยเก็บน้ำเอาไว้ได้
 มาขยายเป็นสระเป็นบ่อดีกว่า เพราะนอกจากราคาค่าไถหุ้ยจะถูกกว่าแล้ว
 เรายังจะเก็บน้ำไว้ได้อีกด้วย เพราะเป็นการร่วมมือกับธรรมชาติ ชาวเขา
 เห็นว่าการขุดบ่อสี่เหลี่ยมและสร้างรางหรือสร้างคลองให้ตรง ๆ ไปตั้งถนนเมือง
 นีวยอร์คนั้น มักจะเป็ล้องค่าไถหุ้ยมากและมักจะเก็บน้ำไว้ไม่อยู่ได้นาน เพราะ

เป็นการบังคับประชาชนและไม่พยายามร่วมมือกับประชาชน ดังนี้ เราพึงดำเนินตามหลักธรรมชาติดีกว่า เพราะธรรมชาติอยู่ในจักรวาลที่นานกว่าเรามากนัก ดังนั้นถ้าธรรมชาติจะไปทางไหนก็ควรจะไปทางนั้นดีกว่า นอกจากจะเป็นการทุ่มแรงในการก่อสร้าง เช่น ขุดร่อง ตัดโค้งออกทางเสี้ย ให้เป็นทางลัด เป็นต้น เราจึงควรทำ เพราะเป็นการช่วยธรรมชาติซึ่งเท่ากับร่วมมือกับธรรมชาติ การทดน้ำเป็นการลงทุนที่ใหญ่ที่สุด เพราะต้องใช้รถบัสได้ซเซอร์ขนาดใหญ่ๆ มาทำงานนั้น และต้องลงทุนสร้างเขื่อนกั้นน้ำด้วยหินและท่อปูนซีเมนต์ แต่ถึงกระนั้นการทดน้ำก็นำผลมาให้เราอย่างมากมายเหลือที่จะพรรณนาได้ และเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการทำไร่ เพราะถึงแม้เนื้อดินจะตึงเพียงใด ถ้าขาดน้ำพืชผลก็ไม่เจริญงอกงามได้

ก่อนที่จะจบเรื่องการทดน้ำ ขอชี้แจงเป็นข้อเตือนใจอีกเล็กน้อย ให้เข้าใจในลักษณะอันเป็นธรรมชาติของน้ำ เพื่อท่านผู้อ่านทั้งหลายจะได้เข้าใจในเรื่องการใช้น้ำชลประทานได้ถูกต้องและได้ผลดี คือ—

๑. ลักษณะของน้ำนั้นต้องไหลจากระดับสูงลงมาระดับต่ำเป็นธรรมชาติ ถ้าจะให้ไหลชนหาระดับสูงจากตลิ่งของกตของสร้างเหมืองลอย จากระดับสูงทางต้น แล้วกั้นกั้นขกกระตบเดียวกันนั้นไปยงท ๆ มีระดับสูงทางปลาย อันมีความสูงเท่ากัน น้ำก็จะไหลไปขึ้นระดับเท่ากันนั้นได้

๒. ลักษณะของน้ำนั้น ถ้าเรากั้นไว้โดยไม่มีทางให้ไหลผ่านไปไม่ได้ ก็จะพังทลายกันนั้น โดยน้ำจะเริ่มท่วมชนทุกทงน ในที่สุดก็จะไหลข้ามคันทกกันนั้น และเมื่อไหลข้ามได้แล้ว ก็จะเริ่มเจาะทำลายคันทกกันนั้นจนพังลงหมด เพราะฉะนั้นเพื่อป้องกันหน้าพงกันน้ำ เราต้องจัดหาช่องให้น้ำไหล

ได้เพียงพอ ไม่ให้ชนมาท่วมคั่นกันน้ำได้ โดยวิธีขุดคลองระบายน้ำให้ไหล
ออกไปก่อนได้สะดวก ตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นได้ทว่าส่วนเสมาที่ถมที่ตามระบายน้ำ
ไว้หลายสิบแห่ง

๓. การไหลของน้ำนั้น จะมีจำนวนมากเท่าใดอยู่ที่ความเร็วและ
ตัวของน้ำ (volume) ว่าจะมีมากเท่าใด เราจะให้ไหลได้มากเท่าใด ก็ต้องอยู่
ในการจัดให้เพิ่มปริมาณของน้ำไว้ในที่เริ่มไหลให้มาก ๆ และโดยจัดให้ทาง
ไหลชันมาก ๆ น้ำก็จะไหลได้เร็ว โดยสร้างบ่อพักน้ำไว้หลาย ๆ แห่งเพื่อเพิ่ม
เพิ่มจำนวนปริมาณของน้ำและสร้างทางไหลให้ชัน จะได้มีกำลังเร็วในเวลาไหล
การทำตงนี้จะเพิ่มปริมาณของน้ำให้มากกว่าชั้นในสระหรือบ่อพักน้ำจระดับน้ำใน
บ่อพักน้ำ จะยกตัวเองสูงขึ้นกว่าระดับน้ำไหล ตงนี้ ถ้าเราสร้างบ่อพักน้ำขึ้นได้
มากแห่ง ปริมาณของน้ำที่จะมีสำหรับไหลไปสู่ที่ระดับต่ำก็จะมากจน.

ตงจะเห็นตัวอย่างที่ส่วนเสมา ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ส่วนเสมา

น้ำในคลองชลประทานนั้น มีกำลังไหล ๓ วินาที ต่อ ๓๐๐๐๐๐๐
(๓ ล้าน) ลูกบาศก์เซนติเมตร ท่อ ๆ ที่เขาส่วนเสมาอันนั้นมีเส้นผ่าศูนย์กลาง
๒๐ ซม. เพราะฉะนั้น ๓ ท่อน้ำไหลได้ 7×10^2 ซม. \times ๘๐ ซม. (คือ
ส่วนหนาของหน้าท่อ

$$\begin{aligned} \text{ซึ่งได้ผล} &= 3.14 \times 100 \times 80 \\ &= 25120 \end{aligned}$$

ส่วนมี ๒ ท่อ = $๒๕๓๒๐ \times ๒ = ๕๐๖๔๐$ ลูกบาศก์เซนติเมตร

ซึ่งเท่ากับเพียง ๓ ใน ๒๐ ลูกบาศก์เมตร คือ ๓ วินาที ของน้ำที่

ผ่านหน้าท่อในวินาทีหนึ่ง ๆ อันแสดงว่าน้ำนี้ไหลผ่านไปหัวหินทั้งสองใน

จำนวนถึงวินาทีละ $\frac{๑๕}{๒๐}$ ของลูกบาศก์เมตร

$$= ๓๗ \times \frac{๓๐๐๐๐๐๐}{๒๐}$$

= ๕๕๕๐๐๐๐ ลูกบาศก์ ซม. (เท่าเส้นห้าหมื่นลูกบาศก์ ซม.)

(เข้าท่อเราเพียง ๕๐๐๐๐ ลูกบาศก์ ซม.) (ห้าหมื่นลูกบาศก์ ซม.)

ซึ่งจะไม่ทำให้โครอตน้ำได้ เพราะน้ำไปถึง $\frac{๑๕}{๒๐}$ ส่วน เข้าท่อ

ส่วนเสมา เพียง $\frac{๑}{๒๐}$

๕. การที่น้ำมากจนได้ ในไร่ก็อาศัยเหตุจากการสร้างบ่อพักน้ำตามทาง และบ่อเก็บน้ำฝน

เพื่อสร้างโมเมนตัม (Momentum) ให้แก่ น้ำที่ไหล ให้มีปริมาณมากจน จากสูตร : น้ำหนัก \times ความเร็ว = โมเมนตัม (Momentum)

ดังนั้น น้ำหนักจึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะในวิชาการที่ทำการระบายน้ำ ด้วยการระบายน้ำในวิธี สายน้ำสั้น คือ น้ำในบ่อไม่หมดหรือท่วตไป น้ำที่ไหลมาเพิ่มขึ้นนานเข้าจำนวนก็ทวีเข้า และที่ไหลมากจนทุก ๆ วินาที คงด้วยแก้วที่เราเติมน้ำ ลงไปที่สะพานคนเต็มเปี่ยม โดยปราศจากความสะเทือนแล้ว น้ำกว่าจะล้นจากปากถ้วยแก้ว ก็จะมีจำนวนสูงเหนือปากถ้วยแก้ว เสียก่อนจึงจะเริ่ม

ไหล น้ำที่เพิ่มขึ้นเหนือด้วยแกว่น ถ้าเป็นสระใหญ่ ๆ ที่ดินจนมากก่อนที่น้ำจะ
ไหล ก็ย่อมจะมีจำนวนปริมาณมาก

ดังนั้น ในทำนบแบ่งน้ำคันค่นของไร่ (ที่ใกล้ทางรถไฟ) จึงจะเห็น
ได้ว่า ที่ทำนบนั้นน้ำที่แบ่งแจกนำไปในทิศต่าง ๆ รวมกันถึง ๓๓ ท่อ คือ
ท่อใหญ่ขนาด ๒๐ ซม.

๓๐ ท่อ ขนาด ๑๐ ซม. ๑๐ ท่อ น้ำที่งอกเกิดจากความท่วคูณ
ของน้ำที่เพิ่มขึ้นในบ่อพักน้ำซึ่งเดิมลงไปด้วยน้ำจากท่อ ๒๐ ซม. เพียง ๒ ท่อ
แต่เมื่อน้ำมาถึงข้างในภายหลัง การได้รับท่วคูณชั้นด้วยบ่อพักน้ำแล้วก็เพิ่มขึ้น
เป็นจำนวน ๓๓ ท่อ (หรือ ๔ ท่อ หรืออีก ๕ เท่าตัว)

๓. การระบายน้ำทางด้านเหนือของไร่ ใช้การกั้นน้ำในห้วยซึ่ง
ไหลมาจากเขาหนอกวัด (ห้วยแจ่ง)

ถ้าทำนบผู้มาเทียบได้พิจารณาแล้ว และเข้าใจดีในวิธีการนั้นแล้ว
จะเห็นได้โดยชัดเจนว่า ไม่มีน้ำที่ไหลเลยที่ปล่อยลงทะเลเล่นเฉย ๆ

น้ำจะปล่อยลงทะเลได้ก็แต่เมื่อมีน้ำไหลหลากมาบวมคั่งใน
หน้าฝน ซึ่งถ้าเก็บเอาไว้ที่ท่วมไร่

๔. การได้รับน้ำชลประทานมาใช้นี้ ท่อที่ ๑ ได้รับอนุญาตจาก
อธิบดีกรมชลประทาน ท่อที่ ๒ ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร

กรมชลประทานได้เล็งเห็นแล้วว่า น้ำที่นั้นไม่เร็วไหล และใช้ถูกต้อง
กับหลักชลประทานทุกประการ จึงได้อนุญาตปล่อยน้ำให้ทุก ๆ ครั้งที่ผ่านมาไป
ทางหัวหิน ดังปรากฏในจดหมายของกรมชลประทานที่อนุญาตให้ใช้น้ำได้

๕๕/๒๕๘๗ ซึ่งมีใจความว่า อนุญาตให้ใช้น้ำเบ็ดเข้าสวนเสมาได้ทุกครั้ง ทนน้ำเบ็ดไปทั่วหิน

๕. การปล่อยน้ำของชลประทานนั้น ดำเนินการแบ่งน้ำดังนี้: -

- (๑) กิโลเมตรที่ ๓-๑๒ ปล่อยเดือนละ ๓๐ วัน
- (๒) กิโลเมตรที่ ๑๒-๒๐ ปล่อยเดือนละ ๓๐ วัน
- (๓) กิโลเมตรที่ ๒๐-๕๐ ปล่อยเดือนละ ๓๐ วัน

สวนเสมาอยู่ในข้อที่ ๓ คือระหว่างกิโลเมตร ๒๐-๕๐ เพราะฉะนั้น ถ้าใน ๓๐ วัน งวดที่ ๓ นี้ สวนเสมาได้รับน้ำแล้ว ก็ไม่มีโอกาสจะได้น้ำอีกเลย คั้นไม้ ๑๒๓๐๐ ต้นก็จะตายหมด แดงก็จะไม่มี ผลก็จะไม่มี ไร้น้ำก็จะร่วงไปอย่างแต่ก่อน ซึ่งไม่มีประโยชน์ต่อชาติ ต่อบ้านเมือง หรือต่อใครเลย

๖. ขอผู้มาเกี่ยวข้องเข้าใจไว้ด้วยว่า หลักปรัชญาของการทำงาน

ทนน้ำคือ: -

“สิ่งใดที่ช่วยนำตุแลสะอาดเรียบร้อย คือเป็น สิ่งทมสมรรถภาพสูง”

พระพุทธเจ้าสอนดังนี้ ให้ทำงานให้ตั้งงามนำตุ สะอาดเรียบร้อย เพราะเป็นการทำงานที่ต่างจากการเห็นแก่ตัว ผลจะประเสริฐ เต็มไปด้วยประสิทธิภาพและสมรรถภาพอย่างสูง

ดังนั้นแหละ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาไร่สวนเสมานี้ให้ช่วยให้น้ำตุ สะอาด เรียบร้อย ที่สุดที่จะทำได้ ถมตังทองคสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนไว้.

ค. ก่อนที่จะปลูกต้นไม้ เราจะต้องมีทางที่จะขนปุ๋ยและยวดยานที่
จะขนปุ๋ยหรือเครื่องอุปกรณ์ในการท่นแรงต่าง ๆ ไปให้ถึงที่ที่จะปลูกนั้น หาก
ไม่มีการปลูกและการระวังรักษาจะไม่สะดวก ดังนั้นการลงทุนคนที่ ๒ ก็คือการ
จัดสร้างทางคมนาคมให้ยวดยานติดต่อกันส่งกันได้ทั่วไป ทางคมนาคมนี้ย่อมจะ
ช่วยในการขนส่งผลจากต้นไม้เหล่านั้น ไปตลาดได้สะดวกอีกด้วย รวมทั้งการ
ลงทุนซื้อรถสำหรับทำการขนส่งปุ๋ยและเครื่องอุปกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
สำหรับไร้ม้าอาณาเขตใหญ่โต ถ้าการคมนาคมในไร้มันสะดวก การตรวจการ
และการระวังรักษาจะไม่สะดวก ซึ่งจะทำให้ไร่นั้นเจริญก้าวหน้าได้ช้ามาก.

ง. เมื่อนำและมหนทางคมนาคมแล้ว การเพาะปลูกต้นไม้ก็เริ่ม
ต้นได้ การเพาะปลูกต้นไม้ในไร้มันจะต้องอาศัยหลักวิชาโดยละเอียด เช่นการ
หาพันธุ์ที่ ๓ และการขุดหลุมให้ โตและลึกตลอดทั้งการใส่ปุ๋ยบำรุงรากและใบเพื่อ
ให้ต้นไม้ขยายตัวโตเร็ว ๆ และมีชีวิตแข็งแรง เพราะถ้าหลุมต้นไม้ขนอยุน
มีอาหารของต้นไม้บริบูรณ์แล้ว ต้นไม้นั้นก็จะงอกงามเร็วและเจริญ

จ. เมื่อปลูกเสร็จแล้วเราก็ต้องพิจารณาถึงแง่ ของการรักษาและ
การบำรุงต้นไม้ขึ้น เพื่อทำการรักษาและบำรุงต้นไม้ นอกจากเราต้องมี
คนงานสำหรับดูแลแล้ว เราจะต้องมีเครื่องจักรท่นแรงช่วยด้วย เช่นเราต้องมี
เครื่องไถ เครื่องพรวนดิน เครื่องตัดหญ้า ถังฉีดยาต่อสู้อศัตรูพืช ตลอดจนปุ๋ย
และอุปกรณ์ต่าง ๆ

ดังนั้นการลงทุนในขั้นต้นสำหรับไร้มันใหญ่ ๆ นี้ ก็จำเป็นต้องใช้ทุน
มากพอๆ และเนื่องจากการปลูกต้นไม้ยืนต้นเช่นส้มหรือมะพร้าวนี้ ย่อมใช้
เวลานานกว่าจะออกผลออกผล จึงเป็นความจำเป็นที่ชาวไร่จะต้องปลูกพืชที่

ให้ผลรวดเร็ว เช่นผักหรือแตงหรือสิ่งอื่นที่จะช่วยหารายได้มาเลี้ยงไรได้ในเร็ว
 วัน เป็นพืชสำหรับยุดหนุนไร (Cash Crop) เพื่อให้ไรได้อยู่ไปได้โดยไม่ต้อง
 ชักทุนสำรองมาใช้มากนัก ทุนสำรองที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ ๓ ใน ๕ ของ
 จำนวนทุนทั้งสิ้นนี้มีได้มากไปเสีย เพราะมีเหตุการณ์หลายอย่างที่จะเกิดขึ้น
 อันบุตรชนเราเห็นล่วงหน้าไม่ได้ ถ้าปราศจากทุนสำรองนั้นแล้วไรนั้นก็จะไปไม่
 รอด ตามที่พูดมานี้พวกเราโดยมากอย่าไปนึกเสียว่าเราต้องมีทุนมากจึงจะทำ
 ไรทำนาได้ เพราะเราไม่จำเป็นจะต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างไรให้ใหญ่โตมีขนาด
 ๕ ๕๐๐-๖๐๐ ไร่เลย ชาวบ้านทมเงินรายได้ราว ๓๐๐ หรือ ๕๐๐ บาท ก็พอจะ
 มีไรขนาดเล็ก ๆ สัก ๕ ไร่ ๓๐ ไร่ก่อนก็ได้ ถ้าเขาเดินถูกหลักพระธรรมนี้
 แล้ว เขาก็จะสามารถขยายตัวต่อไปได้ เพราะถ้าเขาแสดงสมรรถภาพในคอน
 ตันนี้แล้ว คนก็จะเลื่อมใสในตัวเขา จนถ้าแม่เขาคิดจะกู้เงินขยายไรของเขา
 แล้วก็จะทำได้โดยสะดวก.

ตามธรรมดาโดยมากแล้วพวกเรามักจะลืมนึกถึงการที่ควรจะต้องกำหนด
 ทุนไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อเอาไว้ใช้เป็นค่าแรงงาน พระพุทธเจ้าท่านทรงชี้และสอน
 ไว้ในข้อนี้เป็นอย่างดีที่สุด คือทรงแบ่งเงินไว้สำหรับใช้ในข้อนี้ถึง ๑ ใน ๕ ของ
 เงินทุน และถ้าเราจะดำเนินวิธีการตามความหมายของพระองค์ท่านแล้ว เรา
 ก็ต้องเตรียมเงินไว้สำหรับให้คนงานนี้ ๓ ใน ๕ ของเงินทุนและจากเงินจำนวน
 นี้เราก็ต้องแบ่งออกไปใช้เป็นประเภท ๆ เช่นเป็นประเภทเงินเดือน เงินค่า
 ทายูอาทัย ค่ารักษาพยาบาล และเงินสำหรับบำรุงการสังฆัตติการ และต่อไป
 เราก็คงจะปฏิบัติการดังต่อไปนี้คือ:—

๓. ต้องเลือกหาคนที่ มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งมีติดกายอยู่ได้ ความครอบจำของอบายมุขต่าง ๆ เราจะต้องเป็นคนที่ไม่คิดแต่จะ ได้จากเรา ฝ่ายเดียว แต่จะต้องเป็นคนพร้อมที่จะ ให้เราด้วยถ้าโอกาสอำนวย เราจะ ต้องเป็นคนไม่ฟุ้งเพื่อชอบ โทษชอบเกซึ่งมักยอมจะเป็นคนหยิบไหยง ซึ่งหนัก ก็ไม่เอาเบาก็ไม่สู้ เราต้องเป็นคนที่จะอดเรียนหรือชอบความประณีต เพราะ ถ้าเขามีความประณีตอยู่ในนิสัยแล้ว การงานที่เขาทำนั้นก็ยอมจะต้องประณีต ไปด้วย ส่วนเรื่องความรู้ ในกิจการของเขานั้นไม่สำคัญนัก เพราะถ้าเขา เป็นคนดีซึ่งตั้งใจอยากจะเรียนแล้ว เราก็สามารถจะหัดเขาได้ โดยไม่ยากนัก

๔. เราจะต้องดูว่ากำลังกายของเขานั้นแข็งแรงแค่ไหน แล้วเรา ต้องให้งานแก่เขาพอสมควรแก่กำลังและความสามารถของเขา ครั้นแล้วเรา ต้องตั้งเงินค่าจ้าง ให้แก่เขา เหมาะสมกับความจำเป็นที่เขาจะต้อง ใช้ ในการ ครอบงำของเขาอย่างเพียงพอ

๕. เราจะต้องจัดหาที่อยู่อาศัย เช่นสร้างบ้านให้เขาอยู่ในเขตไร่ ของเรา ให้มีความสะดวกสบายพอสมควรและความเป็นอยู่ของเขา

๖. เราจะต้องถือเป็นภาระของเราที่จะต้องรักษาพยาบาลเขาในยาม เจ็บไข้ และถ้าเกิดตายขึ้นมาเราจะต้องจัดการปลงศพให้ด้วย

๗. เราจะต้องตั้งใจพัฒนาการ ในด้านการสวัสดิการให้แก่เขา โดย จะต้องให้เขามีเวลาหยุดพักงานได้เพียงพอ เช่น ให้หยุดในเวลาที่ร้อนจัด และให้ม้วนหยุดหนึ่งวันทุก ๆ สัปดาห์ เพื่อเขาจะได้ใช้เวลาอันนั้นสำหรับกิจการ ส่วนตัวของเขา และเราจะต้องให้เขาหยุดในวันนักขัตฤกษ์ทุก ๆ ครองด้วย เพื่อ เขาจะได้ไปท่องเที่ยว และทำบุญ สำหรับเป็นประโยชน์แก่จิตใจของเขา นอก

จากนั้นถ้าเราจ้างงานรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติตามข้อตกลงของเรา ให้เขามาช่วยกันทำงาน
 คนงานผู้ใดที่ยินดีจะเข้ามาทำงานพิเศษ ก็ต้องได้รับค่าตอบแทนเป็นพิเศษ
 ตามสมควรยกด้วย นอกจากนี้เมื่อเราได้รับผลกำไรจากงานนั้น เราก็ควร
 แบ่งผลกำไรนั้นให้แก่เขาบ้างตามสมควร โดยแจกจ่ายให้แก่คนงานทุกคนที่
 ประพฤติตนดีเรียบร้อยเป็นโบนัส (Bonus) และจัดรางวัลพิเศษให้แก่คนงาน
 ผู้ที่ทำงานดีเลิศ และได้ผลดีเลิศทุก ๆ รอบ ๓ เดือน เพื่อจะชวนให้เขาขยัน
 หมั่นเพียรที่จะทำงาน สร้างผลงานในหน้าที่ที่เขาได้รับมอบหมายนั้น ให้มีผล
 ต่ोजริญของชน ตลอดจนจนการแจกเสื้อผ้าและของกินพิเศษให้แก่คนงานทุกคนใน
 วันพิเศษของปี ครั้นเมื่อคนงานผู้ใดแก่ที่พพลภาพ ทำงานหนักมิได้ก็ควร
 จัดหาเบี้ยบำนาญเลี้ยงดูเขา หรือหางานที่เขาแรงที่คนแก่จะทำได้ ให้เขาทำไป
 ตามแต่จะทำได้เพื่อเลี้ยงดูเขาได้

ส่วนเงินที่เตรียมไว้อีก ๑ ใน ๕ สำหรับใช้จ่ายส่วนตัวนี้ เป็นสิ่ง
 ที่สำคัญมาก เพราะตามธรรมดาการทำไว้ในตอนต้น มักจะยังหาผลพลอยได้
 มากถึงมือให้พอใช้จ่ายในการเลี้ยงชีพโดยยาก เพื่อที่จะให้ได้มีเงินเลี้ยงดูชีวิต
 ของตนและครอบครัวไปจนกว่าจะหาผลพลอยได้จากงานนั้นได้ จึงเป็นการ
 จำเป็นตั้งกล่าววนออกส่วนหนึ่ง

เมื่อกิจการหรือไรที่ทำอยู่นั้นได้ผลเจริญดี เราก็ต้องเริ่มคิดถึงการที่
 จะขายพืชผลนั้นต่อไปให้กว้างขวาง เพื่อกิจการนี้เราก็จะต้องเริ่มลงทุนอีกคน
 หนึ่ง โดยใช้ทุนสำรองนั้นเป็นต้น มาจัดแบ่งออกไปอีกเป็น ๕ ส่วน โดยใช้
 ส่วนหนึ่งสำหรับการประกาศแจ้งความให้คนทั้งหลายรู้จักพืชผลของเรา แล้ว
 ใช้ส่วนที่สองจัดการจ้างคนเดินตลาด ตลอดจนขบวนพาหนะที่จะใช้ในการ

เดินตลาดนั้น และค่อยไปก็ใช้ยกद्याนที่บรรทุกพืชของเราส่งแจกให้แม่ค้าพ่อค้า
จัดการขายให้แก่ประชาชนทั่วไป เงินอีก ๒ ส่วนที่เหลือก็ใช้เป็นเงินสำรอง
ในการเผยแพร่สินค้าต่อไป จนกว่าตลาดสินค้ามันจะได้ผลดี

ในคืนต่อไปเมื่อเราได้รับรายได้จากการขายพืชผลของตนแล้ว เราก็
ควรจัดแบ่งเงินที่ได้นั้นออกเป็นส่วนนอกเช่นเดียวกัน โดยใช้ส่วนหนึ่งในการ
ขยายกิจการนั้นให้เจริญยิ่งขึ้น และใช้ส่วนที่สองเก็บเข้าไว้ในกองทุนสำรอง
หรือใช้ต้นทุนหรือดอกเบี้ย ถ้าเราถูกเงินมาทำกิจการนั้น ส่วนแบ่งที่สามและ
ที่สี่นั้นก็คงแบ่งประเภทการใช้ไปเช่นเดิม คือใช้ส่วนหนึ่งไปในการเพิ่มเงิน-
เดือนคนงาน หรือในการสวัสดิการคนงานหรือในการเพิ่มคนงาน เมื่อกิจการ
นั้นได้ขยายตัวขึ้น และส่วนที่เหลือนั้นก็ใช้สำหรับการอยู่กินของคน และของ
ครอบครัวเช่นเดิม วิธีการใช้เงินเช่นนี้ก็คงดำเนินต่อไปเป็นขั้น ๆ โดยวิธีแบบ
เดียวกัน นอกจากวงโครงการวิธีการใช้จ่ายเงินดังกล่าวแล้ว เราจะต้อง
วงโครงการ การรักษาการงานที่เราได้ก่อสร้างกันขึ้นนั้น ให้มีทางที่จะเจริญอยู่
คงทนด้วย

ตามธรรมดาในเมืองไทยเรามี พวกเรา โดยมากมักจะไม่สู้ชอบ
การรักษาดูแล (Maintenance) สิ่งของ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องจักรเครื่อง
ยนต์ ตลอดจนรถยนต์ รถแทรกเตอร์มากนัก เรามักจะชอบดูมูลค่าสิ่งของ
เหล่านั้น และเช็ดล้างมันเมื่อเวลามันยังใหม่อยู่ แต่พอมันมีอายุถึง ๖ เดือน
เข้าไปแล้ว การเช็ดล้างหรือการล้างก็มักจะข้ามมือลงไป ยิ่งอายุมากเข้าอันเป็น
เวลาที่เราคงจะต้องดูแลรักษามันเป็นพิเศษแล้ว เรากลับมักจะปล่อยให้มันเสีย
และไม่ใคร่จะเหลียวแลมันเลย เพราะมันเก่าและมีฝุ่นมีโคลนติดเสียแล้ว จะ

เทียวคุยถึงม่านักเพื่อนฝูงก็มักจะไม่ค่อยฟัง ไม่เหมือนกับเวลาที่เมื่อถึงของนั้น
 ยังใหม่อยู่ รูปร่างสีสันอันปราศจากฝุ่นปราศจากโคลนก็มักจะชวนให้เพื่อนฝูง
 ทั่วอยากแคะอยากกลอง เราก็คูยได้ ไชมงไปเลยว่าเครื่องจักรหรือรถของเรานั้น
 เก่งอย่างไรบ้าง ความพอใจและความภูมิใจในสิ่งของนั้นก็กระพือพัดให้เรา
 เร็ดและขี้มึน เพราะมันเป็นสิ่งที่ทำให้เพื่อนฝูงนับถือและอยากพูดกับเรา
 อันเป็นถาวรแสดงว่าเรานั้นมีโตมใจรักสิ่งของนั้นจริงจัง มิใช่มันจะได้ช่วยทำประ-
 โยชน์ให้เราสักเท่าใด ถ้ามันไม่สามารถทำให้เราเด่นขึ้นมาในสายตาเพื่อนฝูง
 แล้ว สิ่งของนั้นก็ตกกระป๋องแถมมิได้รับความรักจากเรามาก อันชื่อว่าเรา
 ยังเห็นแก่ตัวอยู่อย่างมาก ดังนั้น แทนที่สิ่งของเหล่านั้นจะอยู่ในสภาพให้เราใช้การ
 ได้นาน ๆ มันก็ต้องเสียและสิ้นสมรรถภาพไปในเวลาอันสั้น เมื่อถึงเขตน
 เข้าแล้วในไม่ช้าเราก็จะต้องเริ่มแก้และเริ่มซ่อมรถนั้น ถึงตอนนี้พวกเราโดย
 มากมักจะชอบอีก ใคร ๆ ก็อยากเป็นช่างแก้รถและซ่อมรถ เพราะเพื่อนฝูง
 มักจะนับถือผู้เป็นนักซ่อมรถอีกเหมือนกัน และเพราะเหตุที่การแก้การซ่อมนี้
 มันทำให้เราเด่นขึ้นมาได้ ใหม่ ในสายตาของคนอื่น พวกเราโดยมากก็มักจะ
 ชอบทำการแก้รถ ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าเรารักรถนั้นแต่อย่างใด เพราะการ
 แก้ไขเหล่านี้ก็เป็นอย่างชนิดชอกกันไปที่ ให้มันเล่นไปได้ก็แล้วกัน บางครั้ง
 ถึงกับคอยทวงเครื่องบางอย่างของรถนั้นเสีย โดยพูดว่า ฝรั่งมันทำเกินมาก
 เพราะเครื่องที่คอยทวงเสียนั้นไม่สำคัญอะไร ถึงมันจะไม่มันดีดอยู่รถก็คงจะยังเล่น
 ได้ เราหาได้นึกไม่ว่าเครื่องที่คอยทวงเสียนั้นมันมีประโยชน์ในการรักษาสมรรถ-
 ภาพของรถนั้นให้อยู่นาน เมื่อคอยมันทวงเสียนั้นแล้วต่อไปไม่ช้าก็ต้องคอยส่ว
 ้นทวงไปอีก จนในที่สุดก็หมดหนทางที่จะแก้ให้มันเดินใหม่ได้ มันก็กลาย
 เป็นกองเหล็ก แล้วเราก็คงซ่อมรถใหม่ วิธีการเช่นนี้พระพุทธรเจ้าทรงเห็นว่า

เป็นการผิดเป็นที่สุดเพราะมันช้าเราอยากเห็นแกตวและไม่รกการงานนน
 ริง ๆ อยู่มากมาย เพราะการปฏิบัติการรักษาตุแลสิ่งของแบบนน นอกจาก
 จะต้องเสียค่าไ้หัยในการซ่อมมากมายน้อย ๆ ครังแล้ว เรายังจะต้องเสียเงิน
 ซ่อขอมาไซ้ใหม่อกด้วย อันเป็นการทำให้เกิดการสิ้นเปลืองโดยไซ้เหตุ และ
 สิ่งของเครื่องไซ้ของเราก็มีอายุสั้นเกินกว่าที่เขาได้กำหนดไว้เป็นอันมาก ดัง
 ้นการปฏิบัติการเช่นนี้จึงนบงว่าเป็นการปฏิบัติการที่ขาดสมรรถภาพ และยอม
 ไม่นำความเจริญมาให้แก่งานนี้ ทางที่ควรนั้นเราจะต้องหมั่นดูแลระวงรักษา
 เครื่องมือเครื่องไซ้ของเราอยู่เป็นนิตย์ โดยมีให้เปลืองค่าไซ้จ่ายในการซ่อม
 ครงนิกการที่จะเจริญดยอมจะต้องมีระบบการระวงรักษาตุแลสิ่งของเครื่องไซ้
 และอุปกรณ์นิกการนั้นเป็นอย่างดี เช่น ถ้าเป็นเรือกลส่วนไร่นา เราก็ต้องมี
 ระบบในการรักษาตุแลสิ่งค่อไปนี้เป็นอย่างดี โดยให้มันทรงอยู่ในสมรรถภาพ
 ันเลิศที่จะใช้การได้เสมอ ตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการรักษาไว้คือ :-

ก. เราต้องหมั่นรักษาตุแลเครื่องมือและเครื่องไซ้ ในการขุดดิน เกตย
 ดิน พรวนดิน ในการช่างต่าง ๆ และในการก่อสร้างทุกชนิดให้อยู่ในสภาพ
 ที่ใช้ได้เสมอ

ข. เราต้องหมั่นรักษาตุแลเครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ เช่นรถไถ เครื่อง
 สูบน้ำ รถยนต์ขนส่ง และเครื่องคตหญ้า โดยจัดให้มันอยู่ในสภาพที่จะใช้งาน
 ได้เสมอ

ค. ต้องดูแลวิธีการใช้ยาปราบศัตรูพืช และเครื่องฉีดยาปราบ
 ศัตรูพืช ตลอดจนตุแลรักษาต่าง ๆ โดยระมัตระวงมิให้ใครมาขโมยเอาไป
 ใช้เมื่อปลาในบ่อได้

ง. ต้องดูแลวิธีการเก็บปุ๋ย และการผสมปุ๋ยให้ตรงกับสูตรที่ต้องการ และต้องเขียนสูตรทุกสูตรที่ต้องการไว้ ในที่ซึ่งคนผสมปุ๋ยจะเห็น ได้ชัดเจน เขาจะได้ผสมปุ๋ยได้ถูกสูตร นอกจากนั้นก็ควรระวังการใส่ปุ๋ยให้ถูกต้อง โดยต้องมค้ำขแรงแรงใจ โดยเฉพาะว่า ต้นไม้ชนิดใด ใช้ปุ๋ยสูตรใดและปริมาณที่ใ้ นนมากน้อยเท่าใด ให้ถูกกับความต้องการของอายุต้นไม้

จ. ต้องดูแลวิธีจัดระเบียบห้องเก็บพันธุ์ ของพืชต่าง ๆ อันต้องมระเบียบโดยแน่นอน หากไม่พันธุ์ จะเกิดปนกันจนได้

ฉ. ต้องรักษาดูแลและตรวจอยู่เสมอว่าทำนบกั้นน้ำ ฝายน้ำล้นและท่อระบายน้ำต่าง ๆ และตรวจดูหัวจุกสำหรับปิดหรือเปิดท่อนั้น มอยู่บริเวณหรือไม่ ตลอดจนตรวจดูคูคลองและรางส่งน้ำว่ามีดินตกลงไปให้ดินเงิน หรือคั่งพังขาดขวางการไหลของน้ำหรือไม่ ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งบกพร่องก็ต้องจัดการซ่อมแก้ไขทันที การตรวจทางน้ำไหลนั้นต้องทำอาทิตย์ละ ๓ ครั้ง เป็นอย่างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาฝนตกหนัก เราจะต้องออกตรวจดูสิ่งบอบสลายโดยละเอียด

ช. ดูแลความสะอาดของไร่ไม่ให้รก เพราะถ้ารกแล้วก็จะเป็นที่เพาะเมล็ดศัตรูพืชต่าง ๆ และวัชพืชก็จะแย่งอาหารของต้นไม้กิน เพื่อการรักษาดูแลให้ไร่สะอาด เราจำจะต้องใช้เครื่องทุ่นแรงช่วย ด้วยประการฉะนี้ เราจะต้องรักษาเครื่องทุ่นแรงเหล่านั้น ให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ทันทีเสมอ เมื่อใช้กลางเครื่องตอนเย็นเสร็จแล้ว ก็ต้องเติมน้ำมันและน้ำมันหยอดเครื่องเสียให้พร้อมที่จะทำงานได้ โดยทันทีก่อนที่จะเอาเข้าเก็บ ทุก ๆ อาทิตย์จะต้องมีการตรวจหนึ่งครั้ง

ข. การดูแลรักษาต้นไม้ เพื่อจะให้ต้นไม้และพืชผลเจริญ เราจะ
 ต้องหมั่นระวังดูแลหมั่นย้อมไม้ไผ่ และเพื่อจะให้สะดวกในการดูแลนี้ เราจะ
 ต้องมอบคนงานทุกคน ใหม่นานาทรบผลชอบต้นไม้ โดยละเอียดแน่นอน เช่นคน
 หนึ่งกคองมหนาทรักษาตนมะพร้าว ๕๐๐ ต้น หรือมะนาว ๓๐๐ ต้น หรือส้ม
 และผลไม้อื่นเป็นจำนวน ๓๐๐ ต้น และเพื่อให้เป็นการสะดวกแก่การรักษา
 เราต้องมีเลขคิดประจำต้นไม้ทุก ๆ ต้น เพื่อกันมิให้หลงใตว่าต้นนั้นตกอยู่ใน
 หน้าที่ของใครที่จะรักษา นอกจากนั้นคนรักษาต้นไม้ทุก ๆ คนจะต้องมีสมุดคู่มือ
 การรักษาต้นไม้ประจำตัว ในสมุดคู่มือนี้จะมีคำแนะนำในการรักษาต้นไม้
 ตลอดจนวิธีการใส่ปุ๋ย ใส่ยาปราบศัตรูพืช และเลขประจำต้นไม้ ตลอดจนตาราง
 ที่จะให้คนรักษาดลงไว้เป็นสถิติได้อย่างละเอียด ว่าเขาได้ใส่ปุ๋ยให้แก่ต้นไม้
 ต้นนั้นเมื่อใดจำนวนเท่าใด และได้ฉีดยาปราบศัตรูพืชเมื่อใด มีโรคอะไร
 เกิดบ้าง เช่นมดงอกบนต้นมะพร้าวหรือไม่ หรือมีแมลง และเห็ดราขึ้นต้นส้ม
 เขาก็ใส่เอาไว้ในนั้นให้เรียบร้อย การเก็บสถิตินี้ นอกจากจะให้เราได้ตรวจได้
 โดยง่าย ว่าต้นไม้อยู่ในสภาพอย่างไรแล้ว เราจะสามารถดูเห็นได้ด้วยว่าคน
 งานคนไหนรักงาน โดยตรวจความประณีตและการเอาใจใส่และการภาคภูมิใจ
 ใจในการรักษาสมุดคู่มืออันเป็นเครื่องขึ้น นอกจากนั้นแล้วคนงานจะต้องหมั่น
 พรอดดินที่โคนต้น และใส่ปุ๋ยให้ถูกต้องตามระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน
 ฤดูแล้ง และรดน้ำให้บ้างเฉพาะต้นที่ดองการ เช่นต้นที่ปลูกใหม่ซึ่งรากยังไม่
 ถึงดินทมน้ำชุ่มชื้น และรับผิดชอบในเขตของตนให้สะอาดและเคียน ส่วน
 สำหรับต้นไม้พืชมูลุกนั้นคนงานจะได้รับส่วนแบ่งงานไปรับผิดชอบเป็นแปลง ๆ
 ไป เช่นให้รับผิดชอบดูแลจำนวน ๒๕๐ หลุมค่อหนึ่งแปลง หรือผัก ๓๐ ร่องค่อ

หนึ่งแปลงเป็นต้น ๆ คนก็มีสัมมุติในการปลูกและการรักษาตลอดจน
การนิตยาเช่นเดียวกัน

ฅ. รักษาถนนหนทางและสะพานต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่จะใช้ได้
เสมอ

ฉ. ดูแลรักษายานพาหนะของคนงาน และดูแลความสะอาดใต้ถุน
บ้าน

ค. ดูแลรักษาเครื่องทำไฟฟ้า และคัมเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำฝน และ
ท่อน้ำสำหรับส่งน้ำไปใช้ในที่ต่าง ๆ ตลอดจนโรงสูบน้ำและถังส่งน้ำ

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าการดูแลรักษา ที่ฝรั่งเรียกว่า Maintenance
นี้เป็นเรื่องใหญ่มากพอๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับไร่ใหญ่ ๆ เช่นสวนส้ม
ถ้าเราหย่อนในการระงับรักษา ความเปลืองแรงงานและแรงทรัพย์ก็จะมามาก
มาย เพราะฉะนั้นทางที่ดีเราจะต้องพยายาม กันไว้ดีกว่าแก้เสมอ

หลักการที่เราจะต้องพิจารณาต่อไป ก็ได้แก่มงสา ซึ่งตรงกับ
ภาษาฝรั่งว่า "Research" มงสาหรือการค้นหาค้นหาส่วนเพื่อพบวิธีการ
ปฏิบัติงานให้ดีขึ้นเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ถ้าปราศจากการค้นหาแล้ว
ความเจริญของงานนั้นจะไม่ดีเพียงพอ การค้นหาที่จะทำได้ก็ต้องอาศัยการเก็บ
หาสถิติจากความจริง ที่เราได้พบมาในการปฏิบัติงานนั้นว่าเราชอบบกพร่อง
ที่จะต้องวิจารณ์ และวิจัยเพื่อแก้ไขให้วิธีการปฏิบัติงานของเราดีขึ้น
ได้ประสิทธิภาพนั้นสามารถเก็บความจริงมาได้มากเท่าใด การวิจัยก็จะดีขึ้น
เท่านั้น โดยเหตุนี้การที่จะต้องวิจารณ์และวิจัยตลอดจนการเก็บสถิติต่าง ๆ จึง
ไม่ควนสิ้นสุด และการงานใหญ่อีกแขนงหนึ่ง เช่นเราได้พบมาว่าการปลูก

แดงหอมแคบตาญี่ปุ่นปลูกไม้ใครจะได้ผล ในฤดูฝนตกหนักหรือในเวลาที่น้ำค้าง
 ลงมาก หรือเราได้พบมาว่าแดงที่เราปลูกมาแล้วจนยังไม่หวานพอสำหรับผูชอ
 ตลอดจนถึงการอื่น ๆ อันเกี่ยวด้วยการผลิต และการทำให้ผลผลิตของเราขึ้น
 มีคุณภาพดีขึ้น เราจะต้องพยายามในขั้นตอนที่จะเก็บสถิติต่าง ๆ ของสิ่งเหล่านี้
 ครั้นแล้วก็นำมาพิจารณาว่า ทำอย่างไรจึงจะแก้ไขให้การผลิตขึ้นดีขึ้นได้
 จากการพิจารณาดังนี้ เราก็จะพบวิธีการขึ้นใหม่บางอย่าง เช่น การแก้ไข
 การใช้ปุ๋ย การเปลี่ยนสูตรของปุ๋ย และการเพิ่มปุ๋ยบางชนิดในเวลานั้นเวลานั้น
 ตลอดจนถึงการให้น้ำ และวิธีการให้น้ำว่าทำอย่างไรจึงจะเหมาะสมดี เมื่อคิดหา
 วิธีใหม่ได้แล้ว เราก็เริ่มลงมือทดลองวิธีการใหม่ เช่น ให้แดงนอนเตียง
 ไม้ไผ่ ใส่มังหัดแดง และสร้างหลังคาที่ปิดเปิดได้สำหรับใช้ในเวลาที่ฝนตกหนัก
 หรือน้ำค้างลงจัด ตลอดจนถึงสีน้ำตาลแดงแบบใหม่ และการระบายน้ำออก
 จากกันหลุม และระยะห่างระหว่างหลุม เพื่อให้ทำงานได้สะดวก รวมทั้งการ
 ทดลองยวดยืดและปุ๋ยใหม่ ๆ และอะไรก็ตามมีอะไรอีกก็ป่าดะ ครั้นแล้วก็พยายาม
 หาสถิติใหม่ว่า การผลิตตามแบบนั้นนวดหรือเลวขึ้นอย่างไร วิธีใดที่ได้
 ทดลองซึ่งให้ผลดีที่สุดแก่เรา จากสถิติที่เก็บได้มาใหม่นี้ เราก็เอามาวิจารณ์
 และวิจัยใหม่เพื่อค้นหาข้อบกพร่องและทางแก้ไขต่อไป การวิจัยและค้นคว้าหา
 สถิติและการทดลองนี้ย่อมไม่มีวันที่จะสิ้นสุดลงได้ ยิ่งกว่านั้นสิ่งที่เราจะต้อง
 วิจัยและหาทางแก้ไขมากที่สุดก็คือตัวของเราเอง เราจะต้องหมั่นพิจารณาดู
 เองอยู่เนืองนิจว่า เราเห็นแก่ตัวน้อยลงหรือรเกยจนน้อยลงหรือเปล่า เรา
 รักงานมากจนหรือจนน้อยลง เราทนทานต่อการคำหนัดดีขึ้นโดยไม่ไปโยเยโทษ
 ใครมากจนหรือจนน้อยลงเท่าใด และสำคัญที่สุดที่เราจะต้องวิจัยนั่นคือ เองเรา

ได้รับความชื่นชมเชยจากผู้นับมากชน เราบรรลุถึงอีกเหมอวดครบหรือไม่มากชน
 หรือไม เพราะการวิจัยและการแก้ไขตัวเองให้ดำเนินตัวเหมาเข้ากับหลักของ
 ธรรมชาติเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เมื่อใดตัวเราไม่อยู่ในฐานะซึ่งดำเนินการ
 เป็นอยู่ถูกต้องกับหลักของธรรมชาติได้แล้ว ความสำเร็จในกิจการทั้งหลายก็จะ
 เลื่อนสูงไปหมด ดังนั้นการวิจัยและการปรับปรุงตัวของเราเองจึงเป็นการสำคัญ
 ที่สุดที่เราจะต้องปฏิบัติอยู่นั่นยิ่งกว่าสิ่งอื่น ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเราก็คง
 เห็นได้ว่าการวิจัยที่สำคัญเพียงไรสำหรับกิจการทั้งหลาย ไม่เฉพาะแต่การทำให้
 และหว่านขอที่เราควรปฏิบัติในการวิจัยอย่างขอ ๆ ก็คือ:—

๑. เราจะต้องหมั่นวิจัยตัวเองและการทำงานของเรายู่เสมอ ครั้นแล้ว
 ต้องอ่านหนังสือซึ่งผู้ชำนาญได้เขียนไว้ และฟังจากคนทั่วไป โดยเฉพาะ
 อย่างขง จากผู้รู้และผู้ชำนาญ และเมื่อฟังมาแล้วก็เอามาพิจารณาโดยละเอียด
๒. เก็บสถิติของดินฟ้าอากาศ สถิติของการทดลองต่าง ๆ สถิติ
 ของการปฏิบัติงาน และสถิติของผลของงาน
๓. การวิจัยในแง่การผลิต
๔. การวิจัยในแง่ของคุณภาพของผลิตภัณฑ์
๕. การวิจัยวิธีการปฏิบัติงาน เช่นทำงานและจัดงาน มอบงาน
 แบ่งหน้าที่ ให้คนทำอย่างไรจึงจะได้งาน มีผลมากที่สุด เบียดองแรงน้อยที่สุด
 และให้คนงานมีสมรรถภาพทั้งทางใจและทางกายมากที่สุด จนเกิดการรักงาน
 การภูมิใจในงาน และสนุกในงานได้มากที่สุด
๖. การวิจัยในเรื่องการขนส่ง ตลอดจนการจัดผลิตภัณฑ์เข้าหับ
 เขารัง และเข้ากะ

๗. วิชาเรื่องการเดินทาง การแจ้้งความ การขนส่ง และการ
ขายปลีก

การวิจัยเช่นนี้เราควรจะทำสำหรับกิจการทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการ
งานหรือหน้าที่อะไร และในที่สุดเราจะต้องเข้าใจและหมั่นพิจารณา และวิจัย
ถึง โชค ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Luck น้อยเสมอ เราต้องรู้โดยชัดแจ้้งว่า โชค นั้นไม่ได้
อยู่ในบังคับของเรา มันเป็นเรื่องของเวรของกรรม ดังนั้นเราจะมองวิชาความรู้
ตลอดจนความสามารถสักเท่าใด เราจะต้องเตรียมตัวพร้อมทุกทางที่จะต้องประ-
สับกับโชคร้ายเสมอ ดังนั้น การวางแผนการวางโครงการใด ๆ ที่มุ่งหวังจะให้
ได้ผลสำเร็จดีขอมันอยู่ในการคำนวณถึงกำลังของกรรมว่าจะกำหนดโชคชะตา
และเหตุการณ์ ให้มีการแปรปรวนไปอย่างไร (Calculation of probabilities) และ
อะไรน่าจะเกิดขึ้น หรืออะไรจะไม่เกิดขึ้น เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง และอะไร
ต่าง ๆ ซึ่งชื่อว่า ในการทำกิจการใด ๆ นั้นย่อมมีการเสี่ยงโชคอยู่ในนั้นด้วย
เสมอ ดังนั้น แผนการที่ดีจึงเป็นแผนการที่ดีเตรียมไว้เพื่อให้งานนั้นได้สามารถ
ประสบบโชคกับร้ายที่สุดเสมอเท่าที่จะทำได้

ผู้ที่ปฏิบัติกิจการงานอื่นใดใดก็ตามจะต้องเป็นผู้หมั่นโชคด้วย บาง
คนเก่งมากแต่โชคไม่ดีก็ใช้ไม่ได้ ดังนั้น ผู้ที่หวังจะเป็นผู้ทำกิจการสำเร็จจึงยอม
จักต้องพยายามบำเพ็ญตัวไว้ให้ดีเพื่อให้เกิดโชคดีเสมอ และการประพฤติตัว
ที่จะทำให้เกิดโชคดีเป็นส่วนมาก ก็อยู่ที่การที่เขารู้จักความสำเร็้งนั้นจะต้อง
พยายามวางตนอยู่กิน และทำกิจการให้ดำเนินไปถูกต้องกับหลักของธรรมชาติ
โดยการพยายามทำตัวให้เป็นคนเห็นแก่ตัวน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ดังกล่าวมาแล้ว
นี่คือการปราศจากการเห็นแก่ตัวนั่นเอง ข้อมจะเป็นกำลังไปในำความสำเร็จและ

ความสุขมาสู่เขา โดยนัยนี้เราจำเป็นต้องเป็นคนที่มีความพอใจในชีวิตที่เราพบ
 อยู่ อันกรรมที่กำหนดมาให้อยู่เสมอ ครั้นแล้ว เราก็ต้องพยายามไม่พอใจ
 ในตัวของเรายูมิได้ขาด เราจะต้องกำหนดตัวเอง ในเหตุการณ์ทุกอย่างที่
 ไม่ดีที่เกิดขึ้นยิ่งกว่าที่จะดีผู้อื่น โดยคิดว่าเราเองเป็นต้นเหตุของความ
 ก्लุ้มใจและความไม่สมหวัง หาใช่ผู้อื่นเป็นต้นเหตุไม่ ครั้นแล้วก็ตั้งหน้าทำ
 งานไปโดยหวังแต่จะให้ประโยชน์เกิดขึ้นแก่งานนั้นอย่างเดียว โดยไม่มีวังก्लุ้มใจ
 และเสียใจอยู่ในความผิดที่เราได้ทำมาแล้ว หรือมัววิตกกังวลถึงความผิดพลาด
 พลังที่จะมีมาอีกในอนาคต ดังนี้ ทุก ๆ วันเราจึงควรพิจารณาตัวเองว่า เรา
 เห็นด้วยกับการปฏิบัติการทำงานและความประพฤติของเราแล้วหรือ ยิ่งกว่าที่จะ
 มัวนั่งนอนนอนนั่งอยู่แต่คำชมเชยสรรเสริญที่ตนจะได้รับมารอบข้าง อย่า
 ลืมว่าคำสรรเสริญนี้เป็นยาพิษที่ร้ายแรงและส่งผลกับความเจริญในกิจการของ
 เราเป็นอันมาก การถูกด่า ถูกติ ถูกว่าเสียอีกเป็นการดีกว่า เพราะมันมัก
 จะเป็นครูให้สติแก่เรา

ดังนั้นแหละ ถ้าเราสามารถปฏิบัติดี ในการกระทำกิจการต่างๆ
 ให้สัมพันธ์กับหลักธรรมทั้ง ๕ ประการ คือ นันทะ การรักการทำงานยิ่งกว่าตัว ๓ ความ
 พยายามและการมีขันติ ๒ สัจจะ ๑ จิตตะ ๓ และฉมังสาอีก ๓ ที่ได้อธิบาย
 มานี้แล้ว ไม่ว่าเราจะทำอะไร เราย่อมจะได้ผลสำเร็จเป็นเลิศที่สุด ถ้าเป็น
 ในกิจการค้า เราก็จะเป็นพ่อค้าที่ตกหมุดากว่างขวางที่จะสามารถขยายการงาน
 คำขายของเรานั้นไปถึงขีดเจริญสูงสุด ถ้าเราเป็นชาวไร่เราก็จะเจริญอย่างยิ่ง
 และถ้าเราเป็นลูกจ้างหรือข้าราชการซึ่งกล้าได้กล้าเสียเพื่องานและหน้าที่ของเรา
 นายของเราก็จะเชื่อถือไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต และการรักการงาน

ของเรา เราจะต้องได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งไปจนถึงที่สำเร็จอันสูงสุดและ
 ด้วยการประพฤติตามหลักธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ เราก็จะกระปรี้กระเปร่าและ
 แข็งแรงในการงาน งานของเราที่จะมีผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย ซึ่งย่อมจะยัง
 ผลให้เราหมดทุกข์ และหลักธรรมอันมีอยู่ในใจของเรานั้นก็ทำให้เรานั้น
 รู้จักใช้ทรัพย์นั้นไปในทางอันควร เช่นช่วยเหลือคนที่ต้องการและสมควรที่จะ
 ได้รับการช่วยเหลือ กันแล้วก็จะได้ใช้ทรัพย์อันเป็นผลพลอยได้อันงามนั้น
 ไปในการเลี้ยงชีวิตและบำรุงตนและครอบครัวให้เกิดสุขสมบูรณ์ประกอบไป
 ด้วยความปราศจากโรคภัยอันร้ายแรง และการมีอายุยืนนาน เพราะความ
 สุขใจที่เกิดขึ้นนั้น "ย่อมเป็นกำลังให้อยู่คงทน"

ก่อนที่จะจบเรื่องนี้ เราควรพยายามจดจำเอาไว้เป็นข้อสั้น ๆ
 ๓๐ ข้อ ดังที่จะได้อธิบายต่อไปนี้ เพราะ ๓๐ ข้อนี้ ถ้าเราปฏิบัติรวมกันไปได้
 แม้แต่ข้อละเล็กน้อย เราจะพบกุญแจที่จะเปิดให้ไขล่ออกไปเห็นแสงสว่าง
 แห่งความสำเร็จในกิจการงานทุกสิ่งทุกอย่างเป็น

๑. เราต้องรักการงานดูเป็นตัวของเรา เราต้องมีสุข ในที่ที่เรากำลัง
 ทำงานนั้น เราต้องมีความสนุกและเพลิดเพลินในการประกอบกิจการนั้น โดย
 ไม่มีแว่ค่านึงกดขี่ใจเมื่อเราเสียผลหรือพบอุปสรรค หรือจิตใจเหลือระเริงไป
 เมื่อเราได้รับผลดีมาก ใจจะต้องไม่กังวลคิดถึงสิ่งเหล่านี้ เพราะถ้าเราปล่อย
 ใจของเราไปผูกมัดอยู่ในสิ่งเหล่านี้แล้ว ใจของเราก็จะวอกแวกไม่มุ่งอยู่
 ในการงาน งานนั้นก็เสียไม่่งตงามและมีสมรรถภาพ เราพึงคิดเสียว่า
 สิ่งที่เกิดขึ้นแก่เรา นั้น ก็ล้วนเป็นผลกรรมของเราทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจึงควร
 ระวังเสียให้สิ้นไม่ว่าชั่วว่าดีแล้วปล่อยวางมันเสีย ใจมุ่งอยู่แต่ในการงาน คอย

ตรวจดูถึงข้อบกพร่องของการทำงาน และแกสิ่งท่ผิดอันเกิดมาจากการทำงานนั้น โดยไม่คำนึงถึงการศึกษาเงินใส่กระเป๋าในเวลาที่เราขาดทุน เพราะการขาดทุนนั้นมันยอมเหตุซึ่งเกิดจากความบกพร่องของการทำงานของเรา ดังนั้น ถ้าเราจะคอยแก้ที่กระเป๋าก็จะแก้ไม่ถูกจุดที่เป็นต้นเหตุของการเสียหายนั้น อย่าลืมนว่ใจที่จะเกิดขึ้นเป็นปัสัทธิโทษเองก็ในการทำงานได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์การปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ:—

การรักการทำงานบวกด้วยความสุขความสบาย บวกด้วยความเพลิดเพลินในการปฏิบัติงานนั้นอันเป็นต้นเหตุให้เกิดปัสัทธิโทษเองก็ บวกด้วยความเป็นผู้พอใจเพราะหัดตรวจดูข้อบกพร่องในการทำงาน แล้วพยายามแก้ไขงานนั้นให้ดีขึ้นและเจริญขึ้นเสมอ โดยไม่ประมาทหรือไม่ยอมให้เกิดมีความรู้สึกพอใจว่า เราทำได้ทำงานนี้เก่งพอแล้ว แต่ต้องวิจัยคนคว่าหาหนทางที่จะให้งานนั้นงตงามและเจริญขึ้น โดยไม่หยุดพักด้วยความอึดเอิบกำเริบใจ บวกด้วยความพยายามเรียนรู้วิชาการและวิชาการอันเกี่ยวกับงานนั้นอยู่ไปเสมอมิได้ขาด ถึงแม้ว่าเราจะมีปริญญาชั้นดยางดงเป็นระยะยาวหลายศอกก็ตามหลังชื่อของเราแล้วก็ตาม เราก็จะต้องไม่หยุดพอใจในความรู้และความชำนาญในงานนั้น แต่ต้องพยายามชวนชววยเล่าเรียนเพิ่มเติมอยู่ตลอดไปจนวันตายพูดสั้น ๆ ก็คือ:—

รักงาน + ความสุข + ความเพลิดเพลินในงาน + ความไม่พอใจว่ งานนั้นยังไม่ได้พออยู่เสมอมิได้ขาด.

ถ้าเรามีใจเป็นปัสัทธิโทษในการทำงานที่เรากำลังทำอยู่ดงนแล้ว งานที่เรากระทำอยู่นั้นก็จะกลายเป็นตัวของเรา และตัวของเรา ก็จะหายไป เมื่อ

ตัวของเราหายไปแล้ว การยึดเกาะในผลึกไม่มี งานที่ย่อมจะเจริญเต็มที่ จนถึงข้อบกพร่องโพชนงค์ ในการปฏิบัติอันปราศจากความวุ่นวายเหลือแต่ ความว่างจากการเป็น ตัวกู-ของกู อันเป็นเครื่องยังให้ปัญญาเกิดขึ้นมาช่วย ให้ทำงานได้ งดงามเจริญดี

ความมั่งคั่งงามเจริญดีนี้เป็นเหตุให้เราดำเนินงานก้าวหน้า ได้สะดวก เช่นเราลดต้นทุนทรัพย์ที่จะปฏิบัติการขยายงาน แต่อาศัยเหตุที่เราทำอะไร ให้บังเกิด ความสวยงาม น่าดูเรียบร้อยมีระเบียบมั่นคงแล้ว ความสวยงามน่าดูนั้นเองก็จะ เป็นตัวล่อนามิตเขาจะช่วยให้เขามาหาเรา เมื่อเขามาหาเราและแลเห็น ความเรียบร้อยความมั่งคั่งงามอันล่อให้เห็นสัมฤทธิ์ภาพและความเจริญดีตลอดแล้ว เขาก็ยอมจะยืมดีช่วยเรา ถ้าเราจะลองกู้เงินเขามาขยายกิจการ เขาก็จะยืมดี ให้เราได้กลับมาใช้ เพราะเขาย่อมเต็มใจในกิจการอันสวยงามของเราที่เขาได้เห็น มาแล้ว ดังนั้นความเจริญดีจะมีได้ต่อไป ถ้าเราทำอะไรไม่สวยงามน่าดู ผู้ใด ก็ยอมจะไม่อยากช่วยเหลือ เพราะช่วยเขาก็จะสูญเสียเปล่าเป็นต้น ดังนั้น เราจึง พึงควรทำการให้น่าดูสวยงามด้วยความรักในงาน และเพลิดเพลินในการ งาน ประกอบด้วยจิตใจที่ไม่พอใจอยู่เสมอว่า งานของเราที่ทำไปแล้ว นั้นยังไม่ดีพอ อันจำเป็นจะต้องแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไปเสมอ โดยไม่หยุดหย่อน อันเป็นการกระทำที่ปราศจากการยึดมั่น ในความเป็น ตัวกู-ของกู ซึ่งยอมจะ นำไปให้สู่ความสำเร็จได้ โดยแน่นอน

๒. เราต้องสร้างแต่เหตุที่จะทำงานนั้น โดยไม่นึกถึงผลอัน จะมาสู่ ตัวกู-ของกู แต่เราจะต้องสร้างเหตุที่จะอำนวยให้การทำงานนั้นเจริญ คือการ ดำเนินการตามหลักของอิทธิบาท ๔ ประการ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อัน ได้แก่

(๑) รักการงาน

(๒) เพลิดเพลินและสนุกในการทำงาน

(๓) พยายามเรียนรู้จากการที่เกี่ยวกับงานนั้นทุกอย่าง รวมทั้ง

ที่ยุชัมมิกัตถประโยชน์ & ประการที่ได้กล่าวมาแล้ว

(๔) วิจัยการงาน เพื่อให้เกิดความเจริญต่อไป

๓. เราต้องไม่หวังพึ่งผู้ใดให้อำนวยผลดีให้แก่เรา เราจะต้องพึ่งแต่ในการไม่เห็นแก่ตัว และงานของเราทำไปโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวกู-ของกู คือต้องพึ่งความว่างจากการเห็นแก่ตัวกู-ของกูเป็นใหญ่ นั่นเอง ครั้นแล้วก็ต้องไม่เชื่อโชคเชื่อกลาง เชื่อแต่กรรม ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นแก่เรานั้น เกิดขึ้นเพราะเหตุที่เราได้สร้างตนเอง อันกรรมได้อำนวยผลมาให้เรา รับผลกรรมนั้น ๆ และแล้วก็ต้องพร้อมรับกรรมนั้นเสียโดยดี

๔. เราต้องทำสาย ราคะ โลกะ โดยมียอมให้มันมายุ่งกับกิจการงานของเรา เพราะถ้าเรายอมให้ ราคะ และการหลงรักเพศตรงกันข้าม ตลยตจนความตะกละความโลภอยากได้เงินได้อ่านาจมายุ่งในการงานของเราแล้ว งานก็จะเสีย เพราะเราจะคิดอะไรก็ไม่คิดด้วยสมองที่โปร่ง แต่คิดไปด้วยอำนาจของราคะและโลกะ ซึ่งบ่อนทำลายจิตใจของเราอย่างแรง งานก็จะเจริญไม่ได้

๕. เราต้องไม่โกรธ ไม่หงุดหงิด ไม่พยายามใคร และไม่โทษใคร ว่าทำเช่นนั้นเช่นนั้น ให้เราเสียหาย จงรู้ว่าอะไรที่เกิดขึ้นกับเรานั้นเกิดขึ้นถูกต้องแล้ว เพราะเป็นผลกรรมของเรา จะมัวดีไปยึดพิพายยุ่งไปก็เป็นที่น่าอาญ

แกมมอน และมันแต่ทางที่จะทำให้งานเสียเท่านั้น พยายามว่าความผิดพลาด
ทุกครั้งนั้นคือบทเรียนขนาดเล็ก

๖. เราต้องไม่อยากเป็นสิ่งที่เราไม่ควรเป็น และไม่อยากจะ
สิ่งที่เราไม่ควรจะได้ โดยไม่อิงอาศัยใคร บัดชาใคร ชัดแจ้งใคร แต่โดยการ
ร่วมมือกับเขาอย่างดี และโดยการแถมที่ต่างจิต ยินดีด้วยกับคนทั้งหลายที่เขา
ไม่สู้จะลงรอยกับเรา จนความตึงเครียดนั้นหายไป และเกิดการร่วมมือกัน
กันได้

๗. ไม่ว่าจะทำกิจการใด ๆ เราพึงไม่มุ่งกระทำกิจการงานนั้นด้วยความ
ความประสงค์ที่จะต้องการสิ่งใดตอบแทน หรือโดยอยากให้อื่นเขาเห็นว่าเรา
เก่ง แต่จะต้องทำงานนั้นเพื่อประโยชน์ของงานนั้น เพื่อให้งานนั้นสวยงาม
สะอาดเรียบร้อยและน่าดู ใครจะให้รางวัล หรือปูนบำเหน็จให้แก่เราอย่างไร
ก็ไม่ควรคำนึงถึง เราควรคิดอยู่อย่างเดียวและมุ่งอยู่อย่างเดียวที่จะทำงานนั้น
ให้สวยงามน่าดูและให้งานนั้นเจริญยิ่ง ๆ โดยปราศจากการคิดถึงดูถูกดูว่า
เพราะการได้รับความชมเชยหรืออดคิดเดียนั้นเป็นผลที่กรรมกำหนดมาให้จาก
เหตุที่เราได้ก่อขึ้น ดังนั้นเราจึงไม่ควรเอาจิตใจของเราไปเกาะเกี่ยวอยู่กับมัน
เพราะถ้าเราไปยุ่งอยู่กับมันแล้วใจของเราก็จะไม่มุ่งมั่นอยู่ที่ภาระงาน การงาน
ก็จะเสีย ผลพลอยได้จากการงานนั้นก็หมดไปด้วย ดังนั้นแหละ เราจึงควร
มุ่งมั่นอยู่แต่ในการงาน โดยปราศจากการแบ่ง การโม้และการอวด สมดังที่เขา
กล่าวกันว่า คนดีไม่แบ่ง คนเก่งไม่โม้ และคนโตไม่อวด การแบ่ง การโม้
การอวดนั้นเป็นเครื่องทำให้ตัวของเราและสมองของเราเสื่อมในสมรรถภาพ และ
เป็นการขัดกับกำลังของธรรมชาติอันยอมให้ผลร้ายต่อเรา ดังนั้นชาวไร่ทั่วไป เมื่อ

นผู้ถามว่า เขาได้เสียเท่าใด เขาจึงมักจะตอบว่า ก็ยั้งนั้นแหละ โดยมียอม
 พูดว่าตัวเก่งและได้เงินรางวัลมากมายอย่างไรเป็นอันขาด เป็นแบบอย่างทั่วโลก
 ที่เป็นต่งนี่ก็เพราะว่าการ ไม่การอดทุกครั้งนั้น เขามักจะได้รับเกียรติ
 เล่นงานเขาเจ็บ ๆ เสร็จ มันเป็นของแปลก-แต่จริง โดยที่เราจะอธิบาย
 ก็ยาก นอกจากไม่เบ่งไม่โหมและไม่อดแล้ว เราจะต้องไม่ทวงเอาความ
 ชอบจากใครอีกด้วย ทำอะไรเราจะต้องบิตทอหลังพระเสมือ ผลดีจึงจะ
 เกิดขึ้นแก่เรา เพราะการไม่ทวงเอาความชอบในสิ่งที่เราได้กระทำไปแล้ว
 โดยไม่มีผู้รู้เห็นนั้น เป็นลักษณะสำคัญของกำลังธรรมชาติ ถ้าเราเลิกไม่
 ประพฤติมันเสียได้เราก็คงจะได้ครองชีวิต และทำงานถูกต้องกับกำลังของธรรม-
 ชาติ ซึ่งย่อมจะต้องช่วยให้เราเจริญเป็นอย่างยิ่ง

๘. เราจะต้องไม่หลอกตัวเองหรือผู้อื่นผู้ใดว่าเราเก่งคงนอนคง
 เราจะต้องไม่แก๊กดี และไม่วุ่น เราจะต้องวาง และจะต้องไม่ขโมยความชอบ
 ของใครเป็นอันขาด ใครทำดีเราต้องให้ความชอบแก่เขา ถ้าเราทำได้ดังนี้
 เราก็คงจะเป็นนายที่ดี และเมื่อเป็นบ่าวก็จะเป็นบ่าวที่ดีที่นายเชิดถือ

๙. เราจะต้องถ่อมตัวและไม่อวดหยิ่ง ถ้าเราไม่ถ่อมตัวแล้วเราจะ
 ไม่มีโอกาสได้เล่าเรียนสิ่งใดจากผู้อื่น ถ้าเราถ่อมตัวไม่อวดเก่งแล้วเราจะได้
 ความรู้จากผู้อื่นมากมาย คนทั่วไปมักจะยินดียินดีอยากสอนวิชาของตนให้แก่ผู้
 ที่ไม่อวดเก่งและอวดรู้ ถ้าเราถ่อมตัวแล้วเราจะได้เรียนรู้ไม่ช้าแต่วิชาใหม่ ๆ
 เราจะได้เรียนรู้อะไรแปลกจากประสบการณ์ของบุพการีได้ทำกิจการมาแต่เล็กแล้วออก
 ด้วย

การเบ่งหยิ่งจองหอง นึกว่าตนเก่ง และวิเศษกว่าคนอื่นนั้นเป็น
 สิ่งทราญและนารำคาญมาก และเป็นสิ่งที่ไม่ช่วยให้เราเกิดจิตอันแข็งแรงแรง
 ที่จะทำงานใดดีได้เสีย เพราะกำลังใจของเราจะไปเสีย ๆ หมด ในการแสดงตัว
 เย่อหยิ่ง ดังนั้นกำลังที่จะไปสร้างเหตุให้เกิดผลดีก็จะเสื่อมคลายไป ยิ่งกว่านั้น
 เมื่อใครว่ากล่าวหรือเยาะเย้ยเรา เราจะต้องทำตัวของเราให้เกิดเจ็บใจ
 หรือน้อยใจ หรือจะถกเถียงกับใครก็ตาม เราจะต้องมีจิตใจแค้นใจเกรี้ยวพ้อที่จะ
 ยอมนิ่งเสียได้ โดยไม่ให้พิษของการเถียงกันนั้น มันเกิดขึ้นมาทำลายตัวของเราได้
 ความอดทนที่จะยอมรับการพ่ายแพ้ได้นั้น เป็นกำลังใจที่ได้สร้างขึ้นมาด้วย
 สมรรถภาพอันสูงยิ่ง อันต่อไปย่อมจะต้องช่วยให้เราดำเนินไปในทางที่
 เต็มไปด้วยความสำเร็จอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้นต้องอดทนและยอมแพ้ เป็น
 อย่างดีในทิวฐิมานะ จะเสียกำลังใจเปล่า ๆ โดยมีทำให้เราเจริญดีขึ้นได้เลย

๓๐. เราจะต้องรู้ โดยแน่ชัด ความตายนั้นเป็นสิ่งธรรมดาที่สุด
 ซึ่งไม่มีผู้ใดจะเลี่ยงได้ เพราะฉะนั้นเมื่อมันมาถึงตัวเรา เราพึงต้องรู้ว่า "นี่เป็น
 โอกาสอันสำคัญที่สุดแล้วที่กรรมได้กำหนดเราได้ทำการครั้งสุดท้ายเพื่อประโยชน์
 ของส่วนรวม การดับสูญหรือดับไม่เหลือที่เกิดขึ้นมานี้เป็นสิ่งประเสริฐที่เรา
 จะได้รับโอกาส หมดหน้าที่ในงานที่เราได้ทำมาอย่างหนักแล้ว เพราะฉะนั้น
 เมื่อความตายมาถึง เราจึงไม่ควรห่วง ควรเสียสละได้ เพราะมันเหมาะแก่ภักดี
 และเทศะแล้วที่เราจะถึงการดับไม่เหลือของรูปร่าง ชื่อเสียง ที่เราใช้มาจนบอบ-
 สลายมากมายแล้วนั้น ให้เป็นไปตามกรรมกำหนด และตามกระแสของกรรม

ตามที่กรรมจะชี้ไป ความทุกข์ และความเดือดร้อน ก็จะได้หมดไปเสีย อย่าง
 น้อยก็ชั่วคราว ดังนั้นแหละ เราจึงไม่ควรกลัวความตาย และเมื่อเราไม่กลัว
 ความตายแล้ว เราก็ไม่ควรกลัวที่จะทำหน้าที่ใด ๆ ที่กรรมได้กำหนดมาให้
 เราทำ ดังนั้น การกล้าได้กล้าเสียโดยปราศจากการยึดเหนี่ยว เกาะมั่นใน
 ความเป็นตัวกู—ของกูก็จะหมดไป การงานก็จะสำเร็จสมปรารถนาเป็นอย่างสูง
 ดังนั้น เราจึงหมั่นพิจารณาข้อความ ๓๐ ข้อนี้บ่อย ๆ ได้ชาติ ๓๐ นั้นปรากฏมันคงอยู่
 ในจิตใจของเรา เป็นอาวุสและเกราะบังให้เราในการปฏิบัติการทำงานทุกแขนง
 ให้ประสบผลสำเร็จอย่างดี.

นอกจากนี้ เมื่อเราชาวไทยพากันพร้อมใจปฏิบัติตามพระธรรมของ
 พระพุทธเจ้าที่กล่าวมานี้แล้ว ไม่ว่าจะทำอะไรกิจการค้าใด ๆ เราก็จะเก่งเท่า-
 เทียมคนต่างชาติได้ การที่เราสูญเสียเงินสูญเงินสูญทรัพย์สูญไม่ได้ในการค้าขายและ
 การเศรษฐกิจอื่นก็จะกลายเป็นสิ่งที่มีค่าความจริงอยู่แต่ในอดีตเท่านั้น อัน
 โครงการเศรษฐกิจอื่นเหล่านี้ถึงแม้เราจะมามากมายสักก็ถูกกลืนชกไปตาม หรือเรา
 จะออกกฎหมายคุ้มครองอาชีพ และไล่ชาวต่างด้าวทั้งหลายออกไปพ้นให้ จาก
 ถนนเยาวราช ราชวงศ์ และถนนเจริญกรุง แล้วยกบ้านที่ติดตลกแต่ใจแล้ว
 รวมทั้งสรรพสินค้าที่มอญอยู่ด้วยนั้นให้คนไทยผู้ซึ่งไม่ยอมรับ ปฏิบัติตามพระธรรม
 ของ พระพุทธเจ้า ดังกล่าวมาแล้ว และให้คนต่างด้าวเหล่านั้นย้ายไปอยู่ที่อื่น
 จะเป็นพระ โขนงก็ได้ คลองเตยก็ได้ ในไม่ช้าเลยที่ชุมนุมการค้าก็จะเกิดขึ้นใหม่
 แทนถนนเยาวราช และราชวงศ์ และถนนเยาวราชและราชวงศ์นั้นก็จะเป็นเขา

ไป เพราะเหตุว่าความสำเร็จและความเจริญในการค้าค้นหาได้อยู่ที่ชาวสยาม
 อันเรียนมาได้จากสมุดจากตำราไม่ แต่เกิดมาจากจิตใจที่พร้อมไปด้วยธรรม
 ทั้ง ๕ ประการดังที่ได้ชี้แจงมาอย่างแจ่มแจ้งแล้ว ด้วยเหตุนี้ขอพวกเราทั้งหลาย
 จงพากันหันมาฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้า ฟังเริ่มเปิดหน้าหนังสือใหม่ โดย
 ใช้พระธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก แล้วพากันช่วยตัวเองเถิด ถ้าเราพากัน
 ช่วยกันปฏิบัติแบบนั้นเข้าสักหนอยเท่านั้น พวกไทยเรา ๒๕ ล้านคนซึ่งแต่เดิม
 ก็พึ่งตัวเองและเป็นลูกหม้อแท้ แต่หลังจากไปนั้น ให้กลับกลายมาเป็นไทย
 ลูกหม้ออย่างแท้จริงขอมยนิ์สู่เพื่อความเจริญของชาติบ้านเมืองและของกิจการ
 ทุกอย่างที่เขาทำอยู่นั้น และขวางทั้งความภูมิใจและความรักชาติทผล ๆ อัน
 เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ซึ่งร้องแต่ว่า "รักชาติ" โดยไม่ยอมเสียสละความ
 สุขส่วนตัว เพื่อให้แก่การงานและประโยชน์ของการงานนั้น จนชาติไทยได้
 เจริญก้าวหน้าเท่าเทียมคนต่างชาติได้ในกิจการค้าขาย อุตสาหกรรม การ
 เกษตรและอื่น ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างได้อย่างงามนึ่งลงน้าเสียและช่วยกันกระพือพัด
 ความเห็นและเข้าใจผิดในปรัชญาของชาวตะวันตก ซึ่งทำให้พวกเราลอย ๆ
 อยู่อย่างรี ๆ ขวาง ๆ ไม่รู้ว่าจะจมลงสู่พนพิภพ หรือชนลุ่มสวรรค์ ไทรบ
 เลื่อนลอยไปเสียให้พินน่านน้ำของอ่าวสยาม แล้วก็จงพากันมาเบียดูในหอง
 เก็บของของเรา และจัดเอาปรัชญาของพระพุทธเจ้าของเรา เช่นปรัชญาชาวไร่
 นินมาเป็นหลักปฏิบัติกิจการทั้งหลายเถิด ถ้าเราทำได้ดังนั้นเราก็จะสำเร็จประโยชน์
 ของชาติและเจริญในการงานของเราเป็นอย่างเลิศ.

ขอคุณพระรัตนตรัยจึงได้ปกปักรักษาท่านทั้งหลาย ให้มีความสุข
 สุขใจและคิดอะไรจึงสมปรารถนาและถึงพร้อมด้วยพระธรรมอิทธิบาท ๔ ประการ
 นี้จนได้ความสำเร็จอย่างงามทุกประการเทอญ.

ศุภสวัสดิ์

สวณเสมา

อ. ชะอำ จ. เพชรบุรี

